

TARTALOM

OKTATÁS

FERENC VIKTÓRIA – VITA EMESE: INTÉZMÉNYI ÉS SZÜLŐI SZEMPONTOK AZ ÓVODAVÁLASZTÁSBAN	7
BIRÓ A. ZOLTÁN – SÁROSI-BLÁGA ÁGNES: ÓVODAPEDAGÓGUSOK KISEBBSÉGI KÖRNYEZETBEN. ÉRTELMEZÉSEK, MAGATARTÁSOK ÉS SAJÁTOSSÁGOK EGY ERDÉLY SZINTŰ ADATFELVÉTEL EREDMÉNYEI ALAPJÁN	33
MOLNÁR JÓZSEF – FERENC VIKTÓRIA – MOLNÁR D. ISTVÁN: A KÁRPÁTALJAI MAGYAR ÓVODÁSOK SZÁMÁNAK VÁRHATÓ ALAKULÁSA 2018 ÉS 2022 KÖZÖTT	49
BARNA GERGŐ: KÖZOKTATÁSI HELYZETKÉP: A MAGYAR NYELVŰ KÉPZÉSBEN RÉSzt VEVŐK SZÁMÁNAK ÉS ARÁNYÁNAK ALAKULÁSA 1990 ÉS 2017 KÖZÖTT	71

RECENZIO

KISS-KOZMA GEORGINA: PILLANATKÉP A MAGYAR IFJÚSÁGRÓL – AZ IFJÚSÁG KUTATÁSSOROZAT LEGFRISSEBB HULLÁMA <i>SZÉKELY LEVENTE (SZERK.): MAGYAR FIATALOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN – MAGYAR IFJÚSÁG KUTATÁS 2016 (TANULMÁNYKÖTET). KUTATÓPONT KFT. – ENIGMA 2001 KIADÓ ÉS MÉDIASZOLGÁLTATÓ KFT.: BUDAPEST, 2018. 508 OLDAL</i>	93
---	----

RESUME	107
--------	-----

SZÁMUNK SZERZŐI	111
-----------------	-----

FERENC VIKTÓRIA – VITA EMESE

INTÉZMÉNYI ÉS SZÜLŐI SZEMPONTOK AZ ÓVODAVÁLASZTÁSBAN

Kárpát-medencei kisebbségi magyar szülők óvoda-, valamint iskolaválasztási motivációival már több kutatás is foglalkozott. Ezek egy része csak egy-egy településre, kisebb régióra terjedt ki, esettanulmány jelleggel.¹ A kutatások megállapítják, többek között, hogy a többségi tannyelvű intézmény preferenciájának lehetséges oka az, hogy nincs magyar intézmény a településen, vagy a magyar intézményben nincs hely, a gyermek későbbi boldogulása szempontjából a többségi nyelv elsajátítása élvez elsőbbséget, vagy a magyar intézményben a magyar anyanyelvű cigány gyermekek jelenléte okoz problémát (különösen az iskolai szinteknél).²

A magyar intézményválasztásban nagy szerepe van a szülői döntéseknek. A szülők számára vonzó szolgáltatások kínálása az oktatási intézményekben ösztönözheti a választást. A mennyiségi és minőségi fejlesztések kivitelezésében pedig létfontosságú a folyamatos szülő-intézmény párbeszéd fenntartására.

Tanulmányunkban ez utóbbi területre fókuszálunk, vagyis megpróbáljuk feltárni, hogy hogyan gondolkodnak bizonyos kérdésekről a Kárpát-medence magyar óvodahálózatához tartozó szülők és az óvoda vezetősége, elsősorban az óvodaválasztás és a szülő-óvoda kapcsolat kérdéskörét tekintve.

1 Lásd például a *Kisebbségkutatás* folyóirat 2012/3 és 2013/4-es tematikus számait.

2 Lásd például Papp Z. Attila: Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái. *Kisebbségkutatás*, 2012. 3. sz. 399–417.; Sorbán Angella: „Tanuljon románul a gyerek, hogy jobban érvényesülhessen.” Az asszimiláció természetrajzához. *Magyar Kisebbség*, 2000. 3. sz. 167–180.; Ferenc Viktória: Nyelvet tanulni, továbbtanulni, „létesülni” – többségi iskolaválasztási stratégiák Beregszászban. *Kisebbségkutatás*, 2013. 4. sz. 98–121.

A kutatás keretei és módszerei

A tanulmányban a Kárpát-medence négy régiójára (Erdély, Felvidék, Vajdaság és Kárpátalja) fókuszálunk. E négy régió tekintetében egyaránt rendelkezünk kérdőíves adatbázissal a szülők és az intézményvezetők köréből, vagyis az összehasonlítás lehetősége adott. Az adatbázisok alapjául szolgáló kérdőíves felmérések a 2017/2018-as tanévben készültek a Nemzetpolitikai Kutatóintézet műhelyében külhoni kutatókkal együttműködésben.

A kutatás során a Magyarország határain túli magyar tannyelvű óvodai hálózat intézményeivel kapcsolatba lépve felmértük azok általános adottságait, befogadóképességét, az óvodavezetők és az óvodai dolgozók főbb jellemzőit, valamint vizsgáltuk a szülői attitűdöket, motivációkat az óvodaválasztás folyamatában.

Kárpát-medencei szinten összesen 734 magyar nyelvű csoporttal is rendelkező óvodát sikerült elérnünk a kutatás során. A teljes intézményhálózatot többször és többféle csatornán is (telefon, e-mail) megkerestük az online kérdőív kitöltésének lehetőségével, de az eltérő válaszadási hajlandóság következtében az általunk előzetesen feltérképezett óvodai intézményhálózatnak csak a 46%-át sikerült elérnünk.³ Az intézményvezetőkhez eljuttatott kérdőívek többségére (65%) női vezetők válaszoltak, a megkérdezettek között a férfiak válaszaránya körülbelül egyharmad. Az óvodavezetők átlagban véve középkorúak, az átlagéletkor 46 év volt a kérdezettek körében, a legfiatalabb válaszoló 28, míg, a legidősebb 64 éves volt. Az intézmények élén álló pedagógusok jellemzően egyetemi (68%) vagy főiskolai (13%) végzettséggel rendelkeznek, és relatív többségük háromtól tíz évig terjedő vezetői gyakorlattal bír.

A jelen tanulmányban felhasznált másik adatbázis egy olyan kutatásból származik, amely során 152 településen, 161 óvodai intézményhez kötődően, 1977 szülővel kérdőíveztünk.⁴ A mintavételi eljárás biztosította a minta településtípusok (városok és falvak) szerinti reprezentativitását azokra a településekre vonatkozóan, ahol működik magyar tannyelvű óvodai oktatás. A szülői kérdőív kitöltői között nagyrészt az óvodáskorú gyerekek szüleit találjuk. Csak néhány esetben volt az jellemző, hogy az óvodás gyerek nagyszülei (56 fő, 3%) álltak rendelkezésre, nevelőszülők pedig elenyésző számban (5 fő, 0,3%) válaszoltak. A szülői

3 Belső megoszlás szerint az adatállomány 54%-át teszik ki az erdélyi válaszolók, 31%-át a felvidékiek, 9%-át a kárpátaljaiak, 5%-át a vajdaságiak, és 1-1%-ot képviselnek a szlovéniai, valamint a horvátországi intézményekből érkező válaszok. Mindez nagyságrendileg követi a külhoni óvodai oktatással rendelkező intézményhálózat régiónkénti eloszlását.

4 A kitöltött kérdőívek megoszlása a régiók között: 36% Erdély, 24% Felvidék, 20% Kárpátalja, 20% Vajdaság.

attitűdöket leginkább az édesanyák szempontjából ismertük meg. Átlagosan a megkérdezettek 11%-a férfi, 89%-a pedig nő volt. Az apák legmagasabb arányban (14%) Felvidéken válaszoltak a kérdésekre, legalacsonyabb arányban (8%) pedig Kárpátalján.

Hogyan történik az óvodaválasztás?

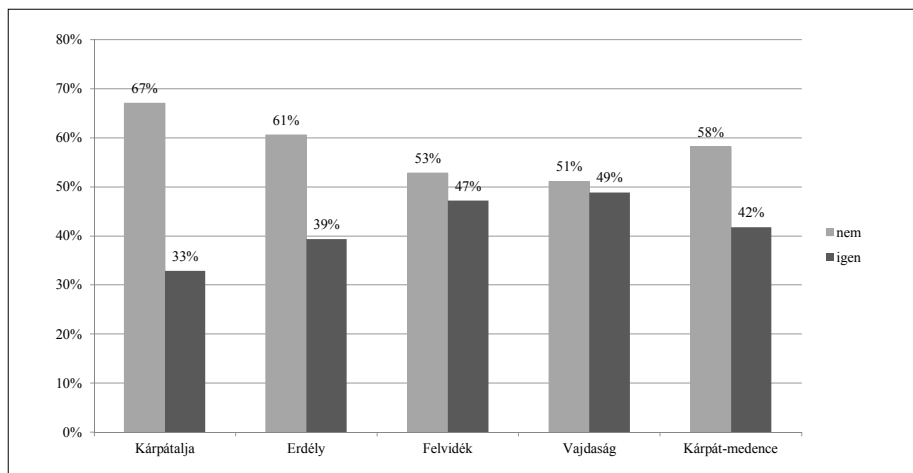
Kutatásunk központi kérdése az volt, hogy hogyan, milyen tényezőket mérlegelve választanak a szülők gyermekük számára óvodát. Egyre több adatalapú kutatás világít rá arra, hogy a humán tőkébe való befektetés megtérülési aránya a legkorábbi oktatási szinten a legmagasabb,⁵ illetve hogy szignifikáns kapcsolat van a kisgyermekkorai nevelés és a későbbi gazdasági produktivitás között. Már a középiskolában látszik, egy óvodai év 10 teljesítménypont-növekményt idézhet elő az iskolások körében a PISA kompetenciamérés teljesítésében.⁶ Bár az óvodáztatás jótékony hatása ebből következően egyértelmű, a mindenki számára hozzáférhető színvonalas kisgyermekkorai nevelés, különösen kisebbségi kontextusban nem minden esetben elérhető. Bizonyos szempontból például kényszerpályának tekinthető, ha a szülőknek nincs igazi (legalább két opció közötti) választási lehetősége a gyermek óvodáztatásakor.⁷

Kutatásunkban a megkérdezettek több mint fele (58%) nem választhatott két óvoda közül, mert a jelenlegi óvoda az egyetlen magyar óvoda a településen. Összesen 779 (42%) olyan szülő válaszolt a kérdőívünkre, akik legalább két óvoda közül választhattak. Esetükben a leggyakoribb (44%) az, amikor két óvoda közül választottak, de majdnem egyharmaduk (32%) három óvodából választotta ki a számára legmegfelelőbbet, 13%-uk pedig 4 óvoda közül. Néhányan 5 vagy annál több óvoda közül választottak. E kérdésben a régiók között szignifikáns különbségek vannak. Leginkább a vajdasági családok körében jellemző, hogy volt választási lehetőségük (49%), őket követik a felvidékiek (47%). Kevésbé jellemző, hogy legalább két óvoda közül választottak volna az erdélyiek (39%), legkevésbé pedig Kárpátalján volt választási lehetősége a szülőknek (33%).

5 Heckman, James – Dimitriy Masterov: The Productivity Argument for Investing in Young Children. *Review of Agricultural Economics* 2007/3, 446–493.

6 OECD: *Starting Strong III. A quality toolbox for early childhood education and care*. Paris, OECD Publishing, 2012. 35–37.

7 Papp Z. Attila: Többségi nyelvű iskolaválasztás kisebbségben, avagy a PISA-adatoktól a Kárpát-medencei diskurzusokig. *Kisebbségkutatás*, 2013/4. 7–17.

1. ábra: Volt-e választási lehetősége a szülőknek legalább két óvoda között? (%; N=1973)

A megkérdezett szülők 66%-ának több gyermeke van, vagyis több esetben is szembe kellett, vagy a jövőben szembe kell majd nézniük az óvodaválasztás kérdésével. Az óvodaválasztás általában családi döntés, és többen is hatással lehetnek rá a családtagok közül. A kutatás alapján a megkérdezett szülők 74%-a a párjával együtt döntött. Ugyanakkor a megkérdezettek negyede (26%) egyedül hozta meg a döntést. 8% azok aránya, akik barátok, ismerősök javaslatára döntöttek az óvodáról, 7% a nagyszülőkkel konzultált, 5% pedig az intézmény által szervezett nyíltnapok és az óvodai dolgozók javaslatára döntött. Elenyésző azok aránya (1%), akik írásos tájékoztató alapján hozták volna meg a döntésüket, valamint a védőnők és a gyermekorvos szerepe is eltörpül a többi tényező között az óvodaválasztási döntés kimenetelére.

Az óvoda földrajzi helyének kérdésében kutatásunk alapján elmondható, hogy az esetek döntő többségében (84%) a gyerekek számára kiválasztott óvoda a lakóhelyhez legközelebb eső óvoda. A településen belül, de nem a legközelebbi óvodát választotta a szülők 12%-a. Csupán a szülők 4%-a választott olyan óvodát, ami nem a lakóhely szerinti településen van. Regionális bontásban is megvizsgálva az óvodaválasztás települési aspektusait, a legmagasabb arányban (88%) Felvidéken választják a „körzeti” óvodát, ezt követi Vajdaság (87%), majd Erdély (82%) és Kárpátalja (80%). Míg 3 régióban viszonylag azonos arányban (12–14%) élnek a település nem legközelebbi óvodájának választási lehetőségével, Felvidéken ez sokkal kevésbé jellemző (7%). Az olyan óvodák választása, amely másik településen van, legkevésbé Vajdaságban jellemző (1,3%), a másik három régióban 5–6% körül mozog ez az érték.

	A településen belül a lakóhelyhez legközelebb eső (tehát „körzeti”) óvodába.	A településen belül, de nem a legközelebbi óvodába.	Egy másik településen lévő óvodába.
Erdély	82,0%	13,4%	4,6%
Felvidék	87,8%	6,8%	5,4%
Kárpátalja	80,1%	14,0%	5,9%
Vajdaság	86,5%	12,3%	1,3%
Kárpát-medence	83,9%	11,7%	4,4%

1. táblázat: „Hova jár a gyermeke óvodába?” kérdésre adott szülői válaszok (N=1972, %)

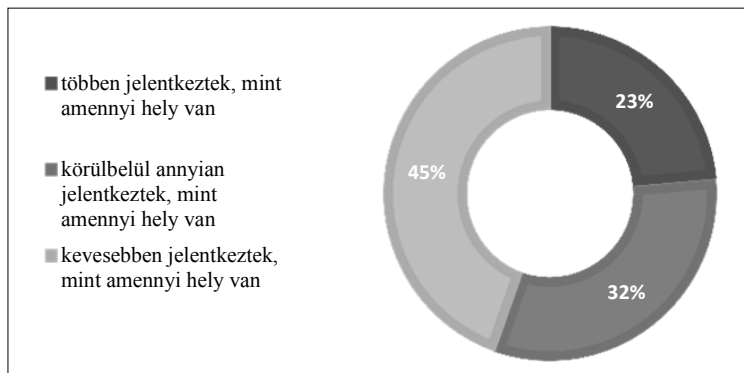
Az óvodavezetők válaszaiból az derül ki, hogy minden második óvodában (55%) van legalább 1 ingázó gyerek. Átlagban körülbelül 4 gyerek ingázik, de a leggyakoribb eset, hogy 1 vagy 2 ingázó van az oviban.

A jövőbeli iskolaválasztásnál a szülők már inkább hajlandóak a gyerekek kezét elengedni: a majdani iskola földrajzi helyét tekintve a szülők 76%-a a lakóhelyhez legközelebb eső iskolába íratná be a gyereket, van további 11%, aki egy másik településen, és 10%, aki a lakóhely szerinti településen, de nem a legközelebbi iskolába irtaná a gyereket.

A szülők 96%-a be tudta íratni abba az intézménybe a gyermekét, amelyet első helyen választott. Régióként csupán 6–8 olyan szülő volt, aki nem az első számú választása szerint íratná be a gyereket. Ennek oka: a férőhely hiánya, a távolság, ha nem a településen volt a legszimpatikusabb óvoda, és ezzel összefüggésben az anyagiak (utaztatás költsége). Ennek aránya Kárpátalján a legmagasabb (6%). Az intézményvezetőkkel folytatott kérdőíves felmérés alátámasztja, hogy szinte valamennyi régióban releváns problémát jelent a túljelentkezés, azaz több gyerek jelentkezik az intézménybe, mint amennyit fel tudnak venni. Kárpát-medencei szinten az intézmények 23%-ában merült fel túljelentkezés, nagyságrendileg pedig leginkább a kárpátaljai és felvidéki óvodákra jellemző, hogy az óvodai férőhelyeket meghaladó számban jelentkeztek gyerekek.⁸ Itt azonban fontos megjegyezni: hogy összes-

⁸ Kárpátalján az óvodák 68%-a (összesen 39 intézmény) jelezte, hogy több gyermek szeretett volna hozzájuk iratkozni, mint amennyi férőhely rendelkezésre állt. Ezt követően a legnagyobb mértékű túljelentkezés a felvidéki régióra volt jellemző, ahonnan az óvodák 34%-a (65 intézmény) jelezte, hogy többen iratkoztak volna be. Erdélyből az intézmények 12%-ban, 42 óvodában volt túljelentkezés. Vajdaságban mindössze két óvoda esetében számoltak be túljelentkezésről.

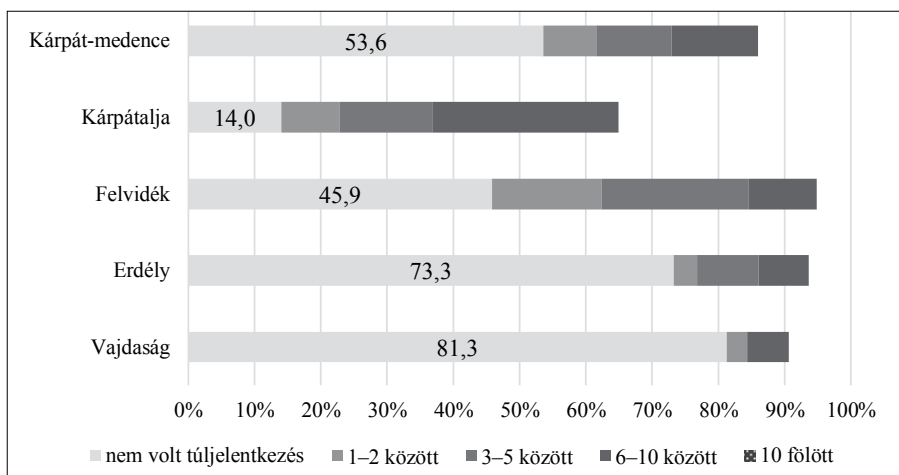
ségében nézve túljelentkezésről kisebb arányban számoltak be az intézményvezetők, mint gyermekhiányról. A kutatásban részt vevő óvodák 45%-ában a jelentkezők nem töltötték be a rendelkezésre álló férőhelyeket, és nagyjából az óvodák egyharmadára jellemző csak az a kiegyensúlyozott helyzet, amikor jelentkezők száma megegyezik a férőhelyek számával.

2. ábra: A „Mennyien jelentkeztek az önök intézményébe?” kérdésre adott igazgatói válaszok (%) (N=635)

Túljelentkezés esetén sem mondható, hogy nagyságrendekkel több gyereket szeretnének beíratni, mint amennyit az óvoda fogadni képes. Ez az állapot Kárpátalja kivételével valamennyi régióra érvényes, a túljelentkezések száma átlagosan nem haladja meg az 5 gyermeket, és leggyakoribb esetben 3–5 között határolható be azoknak a gyermekeknek a száma, akiket férőhely hiányában nem tudnak fölvenni az óvodába.

Erdélyben és Felvidéken is a leggyakoribb, hogy 3–5 gyermekkel van több jelentkező egy óvodára, Erdélyben 32 intézményben számoltak be erről, Felvidéken 43-ban. A 10 fölötti túljelentkezés nem tartozik a leggyakoribb esetek közé, viszont előfordulnak olyan intézmények is, amelyekbe az átlagosnál többen szeretnék beírtani gyermeküket. Nagyjából 10–20 között van azoknak az intézményeknek a száma, ahol ekkora mértékű túljelentkezéssel kell számolni; Erdélyben 22, Kárpátalján 20, Felvidéken 10 óvoda sorolható ebbe a kategóriába.

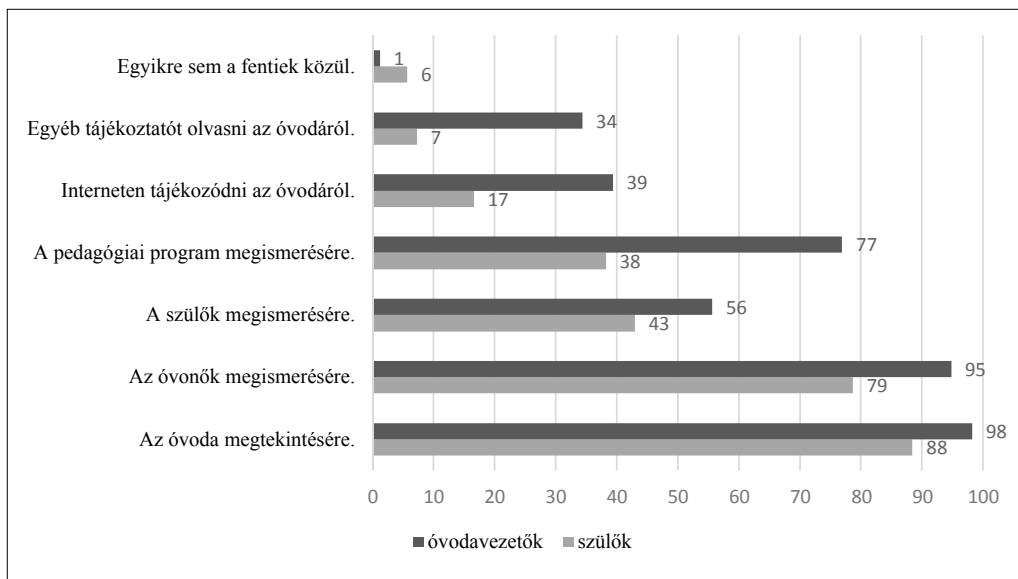

3. ábra: Óvodai túljelentkezések aránya a Kárpát-medencében az igazgatói válaszok alapján (%) ; N=634)

A túljelentkezés mellett szeretnénk volna felderíteni, hogy az óvodák milyen egyéb okból és milyen mértékben utasítanak vissza jelentkezőket. A vezetők döntő többsége (84%) úgy vélte, a körzetesítés szabályai egyáltalán nem játszottak szerepet abban, hogy nem tudtak felvenni gyerekeket, és mindössze 4% körüli azok aránya, akiknél a körzetesítés szabályai szerepet játszottak. Azokban az esetekben, amikor nem vették fel az összes jelentkező gyermeket, két fő indokra hivatkoztak még az igazgatók: az egyik (1) a gyermekek nem megfelelő nyelvvállapotára vonatkozott. Ide kapcsolódóan megjegyezzük, hogy volt olyan óvoda, ahol a felvétel feltételeként szabták meg, hogy a családban valakinek beszélnie kell a magyar nyelvet (akár nagyszülő is), a másik indok pedig (2) a gyermek nem megfelelő óvodaérettsége volt; ahol ez utóbbi gond miatt mérlegelni kellett, elsősorban az idősebb, az iskoláskorhoz közelebb álló gyermekeket részesítették előnyben a felvételnél.

A beiratkozás előtt a szülők választását befolyásolhatja, ha jobban megismerhetik a gyerekek jövőbeli óvodáját. A szülők által inkább preferált személyes ismerkedés során 35% egy óvodát, 40% két óvodát, 11% három óvodát látogatott meg a beiratkozás előtt.

A legtöbb szülő élt annak lehetőségével, hogy megtekintse az intézményt (88%) és megismerje az gyerek leendő óvónőjét (79%). A megkérdezettek 43%-ának volt lehetősége megismerni az óvodába járó gyerekek szüleit, 38% pedig az óvodában alkalmazott pedagógiai programokat is megismerte a beiratkozás előtt. Az óvodáról szóló (nem személyes kontaktuson keresztül történő) információk begyűjtése kevésbé jellemzi a megkérdezett szülőket: interneten 17%-uk, más, nem internetes forrásokból 7% tájékozódott.

4. ábra: A beiratkozás előtt mire volt lehetőség? (%; szülők N=1972 és intézményvezetők N=597)

A vezetők szerint szinte valamennyi óvodát meg lehet nézni, az óvónőket meg lehet ismerni, és mint láthattuk, ezekkel a lehetőségekkel a szülők többsége élt is az óvodaválasztás idején. Jelentős különbség mutatkozott az óvodavezetők és a szülők válaszaiban az óvodai program megismerését illetően; míg a vezetők háromnegyede, addig a szülők kevéssel több mint egyharmada vélte úgy, hogy adott számára az óvoda pedagógia programjának megismerési lehetősége. A többi tájékoztatói lehetőség (online és offline) tekintetében is különböznek a vezetők válasza. Ennek oka lehet, hogy a szülők számára nem ismertek vagy nem elérhetőek azok az internetes fórumok, nyomtatott anyagok, amelyek információval szolgáltathatnak az óvodákról.

Az óvodaválasztásban számos pedagógiai, felszereltségi vagy akár emberi szempontot is figyelembe vehetnek a szülők, amelyek fontossági sorrendjét igyekeztünk megragadni a kérdőívünkkel. A szülőknek négyfokú skálán kellett rangsorolniuk az általunk előre megadott szempontok fontosságát az óvodaválasztásban. Egyúttal az óvodavezetők véleményét is kikértük arról, hogy szerintük mi a legfontosabb a szülőknek. Az alábbi táblázatban a listavezető szempontokat mutatjuk be a szülők és az óvodavezetők véleménye alapján.

	A szülők szerint	Átlag	Az óvodavezetők szerint	Átlag
1	A pedagógiai munka színvonala.	3,53	Az óvodapedagógus szakmai felkészültsége.	3,79
2	Az óvónéni/-bácsi személyisége.	3,52	Biztonságos óvodai környék.	3,76
3	A gyerek mindent megért.	3,48	Udvarral való rendelkezés.	3,68
4	A magyar iskolára való felkészítés.	3,45	A gyerek mindent megért.	3,61

2. táblázat: A szülőket befolyásoló legfontosabb tényezők az óvoda kiválasztásában (négyfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem fontos, 4 – nagyon fontos)

A négy legfontosabb tényező alapvetően két nagyobb csoportra osztható: a minőséggel kapcsolatos szempontokra, mint amilyen a pedagógia munka színvonala vagy az óvodapedagógus felkészültsége, és bizonyos értelemben ide sorolható, hogy az óvoda jól felszerelt, van udvara, biztonságos környéken van. Csak ezután jelenik meg az etnikailag meghatározott nyelvi szempont, vagyis, hogy a nevelés a gyermek (magyar) anyanyelvén folyjon, egyúttal előkészítve az azonos tannyelvű iskolát is.

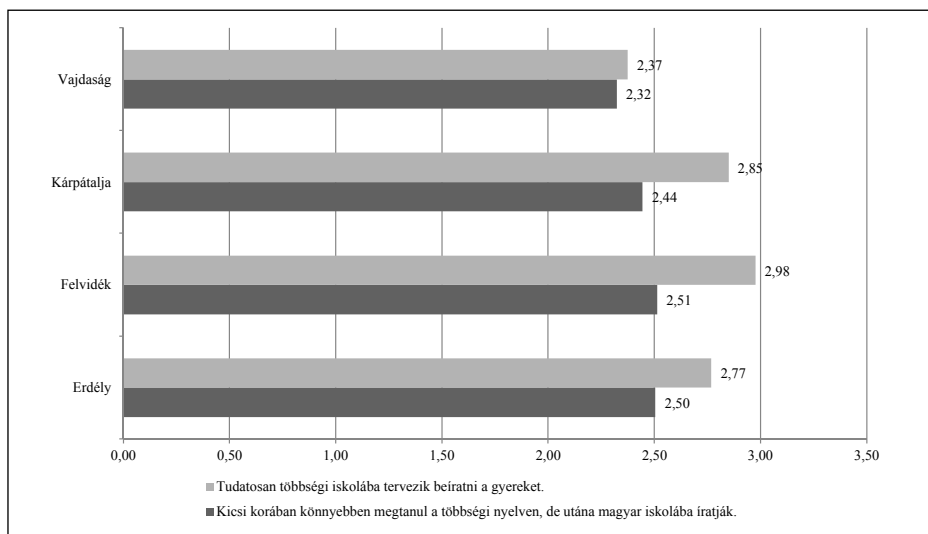
Ez utóbbi nyelvi szempont a többségi óvodaválasztáskor is fontos. A magyar óvodát választó szülők által közvetetten rálátásunk lehet arra, hogy hogyan gondolkodnak környezetükben azok a magyar szülők, akik nem magyar óvodát választottak. Az adatközlők 43%-a ismer olyan magyar szülőt, akinek a gyereke nem magyar óvodába jár. A megkérdezettek negyede (24%) egy-két ilyen személyt ismer, 19%-uk pedig több mint két ilyen személyt ismer. Arról, hogy régióként mennyire jellemző a nem magyar nyelvű óvodaválasztás a magyarok között, és hogy a szülők közül mennyien találkoznak ezzel a jelenséggel saját környezetükben, az alábbi táblázatból tudhatunk meg többet. A régiók közötti különbségek szignifikánsak.

	Nem ismerek ilyen személyt.	Egy-két ilyen személyt ismerek.	Több mint két ilyen személyt ismerek.
Erdély	66%	22%	12%
Felvidék	43%	34%	23%
Kárpátalja	55%	20%	26%
Vajdaság	60%	22%	18%
Kárpát-medence	57%	24%	19%

3. táblázat. Többségi óvodát választó ismerősök a szülők válaszai alapján (%)

Bár csak a megkérdezett szülők kevesebb mint felének van olyan ismerőse, akitől esetleg közvetett módon információi lehetnek a nem magyar óvodaválasztásról, úgy gondoljuk ezek az információk is relevánsak lehetnek az óvodaválasztás trendjeire nézve. Ezért a szülőket megkértük rá, hogy nyilatkozzanak arról, szerintük miért választanak nem magyar óvodát magyar ismerőseik.

A legfontosabb okok között a többségi iskolaválasztás jövőbeli terve (2,77) található meg, amelyet a többségi nyelvtanulás követ (2,46). Ebben az esetben a korai nyelvtanulás előnyeit használják ki a szülők, és később visszatérnek a magyar nyelvű iskolai útvonalra. Mindkettő a Felvidéken a legerősebb regionális összehasonlításban.

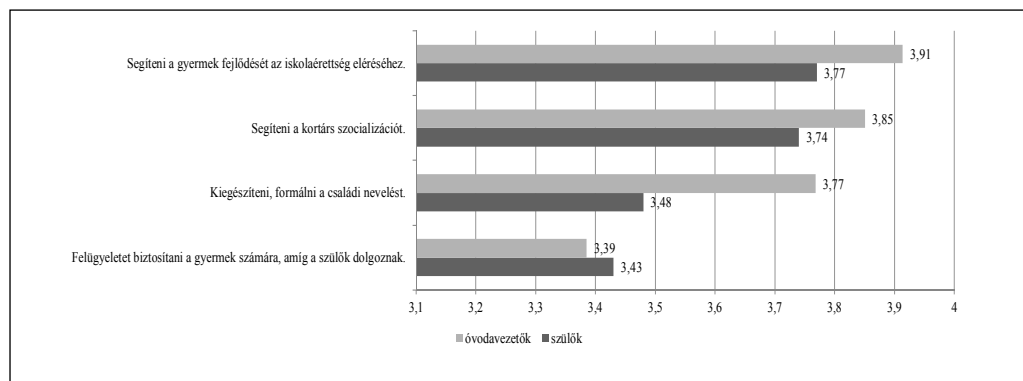
5. ábra: A két legjellemzőbb többségi óvodaválasztási motiváció régiók szerint a szülők válasza alapján (öt fokú skálán kapott átlagok)

Négy olyan tényező is volt, amelyet a szülők egyáltalán nem éreztek érvényesnek (az öt fokú skála legalacsonyabb, 1-es értéke): nem a magyar óvoda rosszabb felszereltsége, nem az ottani óvónők szakmai felkészületlensége, nem a környék veszélyessége, és nem az ottani óvónők nem megfelelő viselkedése miatt döntöttek egy másik, többségi tannyelvű óvoda mellett a szülők. Az egyéb, általunk felsorolt okokon kívül, nyílt kérdés keretében főleg a vegyes házasságokat említették meg okként a szülők. A vegyes házasságban élők között általában erősebben érvényesül a nem magyar fél akarata, különösen, ha ő az apa. Szintén a vegyes házasságból vezethető le az a következmény, hogy a gyermeknek a családi nyelvhasználat hatására nem a magyar lesz az anyanyelve, ami miatt a szülők úgy érzik, a magyar nyelvtudása nem elegendő ahhoz, hogy ezen a nyelven folyjék az óvodáztatás.

A szülő-óvoda kapcsolat

A szülők és az óvoda kapcsolata nem ér véget a beiratkozással, hiszen az óvodában töltött évek alatt is fontos az állandó dialógus, a szülői elégedettség fenntartása. Az összes megkérdezett szülő körében az óvodaváltás aránya alacsonynak mondható: mindössze 7% (Erdélyben 7,5%, Kárpátalján 7,4%, Vajdaságban 7,3%, Felvidék 5,1%). Ennek a leggyakoribb oka a költözés vagy a munkahelyváltás volt, vagyis a közelség szempontjának módosulása, de előfordult az is, hogy bezárt az óvoda, vagy a szülők nem voltak megelégedve a nevelés színvonalával, és emiatt váltottak.

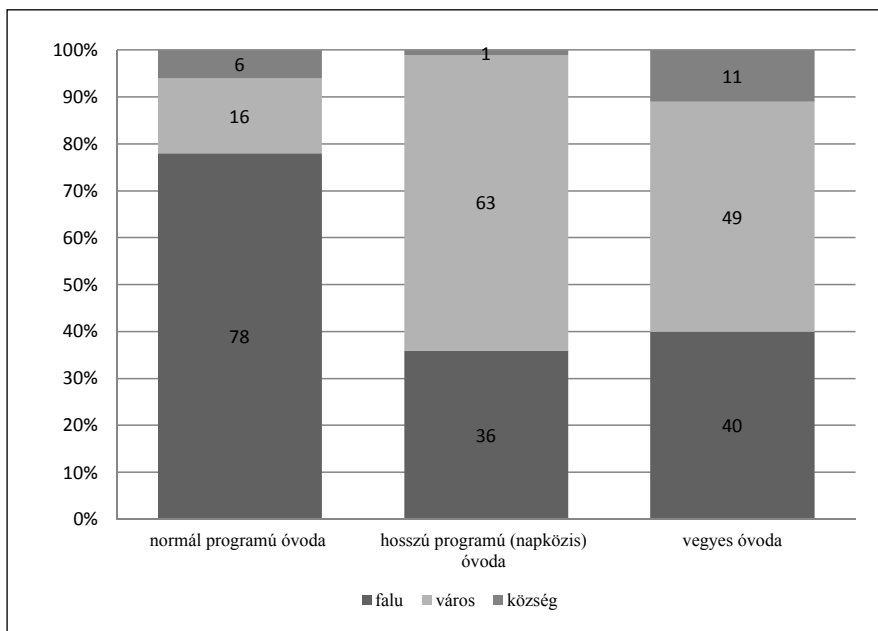
A szülők úgy vélik, az óvoda legfőbb feladata az, hogy iskolaéretté nevelje a gyermeket, ezt követi az a szempont, hogy azonos korú gyerekekkel töltse az időt, szocializálódjon közöttük. Hasonlóképpen gondolkodnak az óvodavezetők, akik szinte kivétel nélkül az iskolaérettséget jelölték meg az óvoda elsődleges feladataként, s ezzel együtt szinte azonos mértékben vélték fontosnak kortárscsoportban történő szocializációt. Mindkét csoport harmadik helyen nevezte meg az óvoda azon funkcióját, hogy kiegészítse, formálja a családi nevelést. Csak ezek után a pedagógiai és szocializációs célok után említették azt, hogy az óvoda feladata, hogy felügyelet alatt legyen a gyermek, amíg dolgoznak a szülők.

**6. ábra: Az óvoda feladata az óvodavezetők és a szülők szerint
(négyfokú skálán kapott átlagok)**

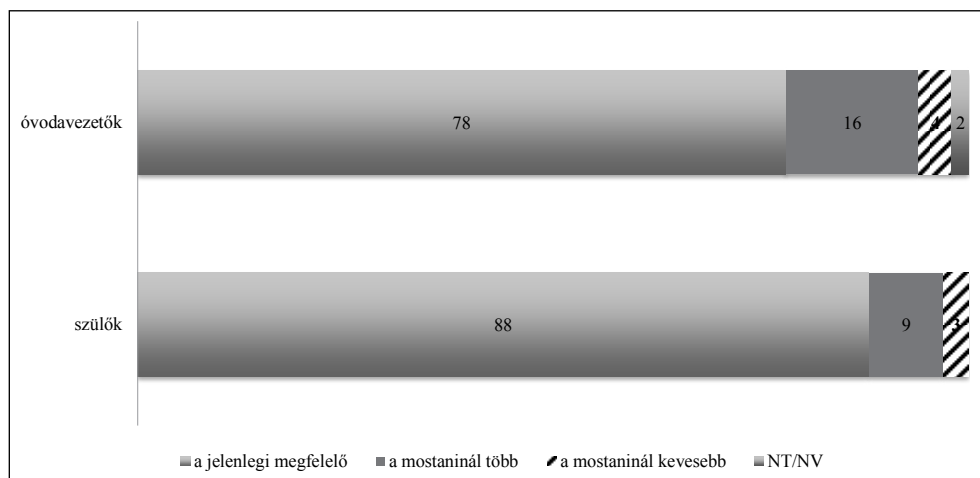
Bár a gyermekfelügyelet biztosítása a fentiek között a legkevésbé fontos feladat, a szülők körében kapott átlag azonban magasabb az intézmények vezetői körében mértnél. Ebből adódóan fontos kérdés lehet az óvoda nyitva tartásának és programkínálatának igazodása a szülői munkaidőkhöz.

A kutatás első fázisában, az óvodai címlisták begyűjtésekor az óvodák három típusát azonosítottuk: (1) normál programmal működő óvodák, (2) hosszított programmal működő óvodák és (3) vegyes programmal működők. A hosszú program rendszerint ebéd utáni foglalkoztatást jelent, a vegyes programú óvodák egyaránt kínálnak rövidebb (általában délig tartó) és hosszabb idejű gyermekfelügyeletet. Az általunk vizsgált intézmények 64%-a úgynevezett normál programmal működő óvoda, nagyjából azonos arányú a hosszú programú vagy napközi jellegű (18,4%) és a vegyes, tehát mindkét programot ötvöző (17,6%) ovik aránya. Az óvodák programkínálatában településtípusonként szignifikáns eltérések mutathatók ki: a normál programmal működő óvodák kicsivel több mint háromnegyede (78%-a) a falusi térségekben koncentrálódik, és mindössze 16%-uk található városban. A hosszított programot kínáló óvodák ellenben pont fordítottnak oszlanak el a településtípusok függvényében, ezek majdhogynem kétharmada (63%) található városi környezetben, és kicsivel több mint egyharmaduk (36%) falusi környezetben. A vegyes programmal működő óvodák között nem mutatkozott éles kontraszt a településtípus szerinti eloszlásukat illetően, ezek 40%-a található falun, mintegy 11%-uk községekben és 49%-uk városban helyezkedik el.

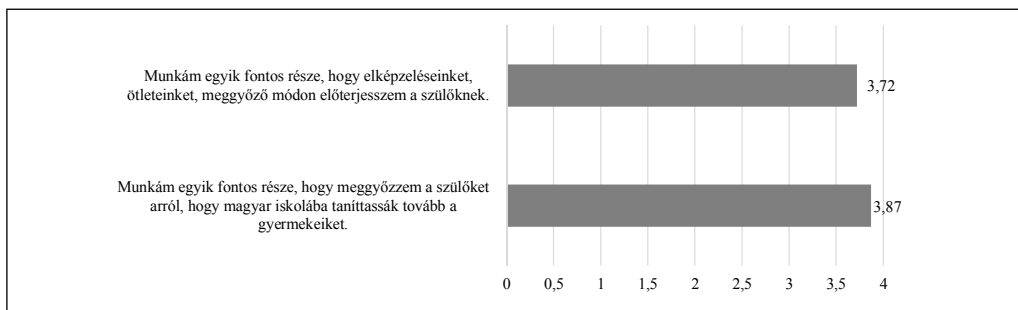
7. ábra: Az óvodák programkínálata településtípusok szerint az óvodavezetőktől kapott információk alapján (% , N=605)

A szülők bevallása szerint a gyerekek általában 8-kor kezdik az óvodát és 15:30-ig tartózkodnak ott: vagyis átlagosan 7,5 órát töltenek az intézményben. Az óvodavezetők is hasonló nyitvatartási időről számoltak be. Az óvodában eltöltött időmennyiség kapcsán érdemes megjegyeznünk, hogy a legkevesebb ideig nyitva tartó óvodák 4 órás programot kínálnak, ez az óvodák 2,8%-ára jellemző, míg a leghosszabb nyitvatartási idő 9 óra, mely az óvodák 17,7%-a esetében mondható el, tehát vannak olyan óvodák, amelyek egy átlagos napon több mint 8 órát is nyitva tartanak. A szülők 88%-a, míg az óvodavezetők 78%-a ezt az időmennyiséget megfelelőnek tartja. A szülők között csupán 9%-nyian, az óvodavezetők között majdnem kétszer ennyin (16%) vannak, akik szerint az válna a gyerekek javára, ha a mostaninál több időt töltenének az óvodában. A szülők 3%-a úgy véli, hogy az lenne megfelelő, ha a mostaninál kevesebb időt töltenének a gyerekek az óvodában.

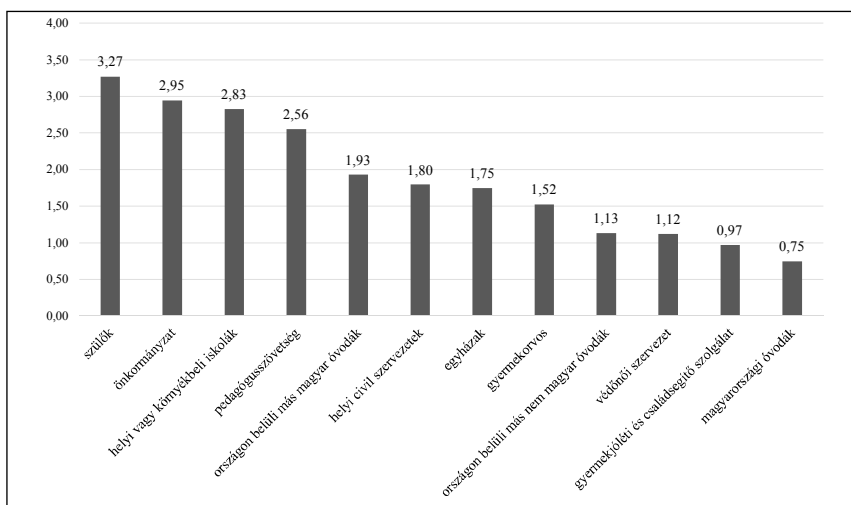
8. ábra: „Mi válna a gyerek javára, ha...?” kérdésre adott válaszok szülői és óvodavezetői vélemények szerint (%) (szülők N=1935, óvodavezetők N=605)

A szülőkkel való együttműködés kulcsfontosságú az óvodai vezetők számára is, ami megmutatkozik azon törekvésükben, hogy munkájuk fontos részének tekintik elképzeléseik, ötleteik megosztását a szülőkkel. Az óvodavezető és a szülő viszonyában a meggyőzőképességnek szintén fontos szerep jut a magyar nyelvű oktatás ügyét illetően, amit az óvodavezetők kiemelkedően magas arányban (86%) nagyon fontos missziójuknak tartanak.

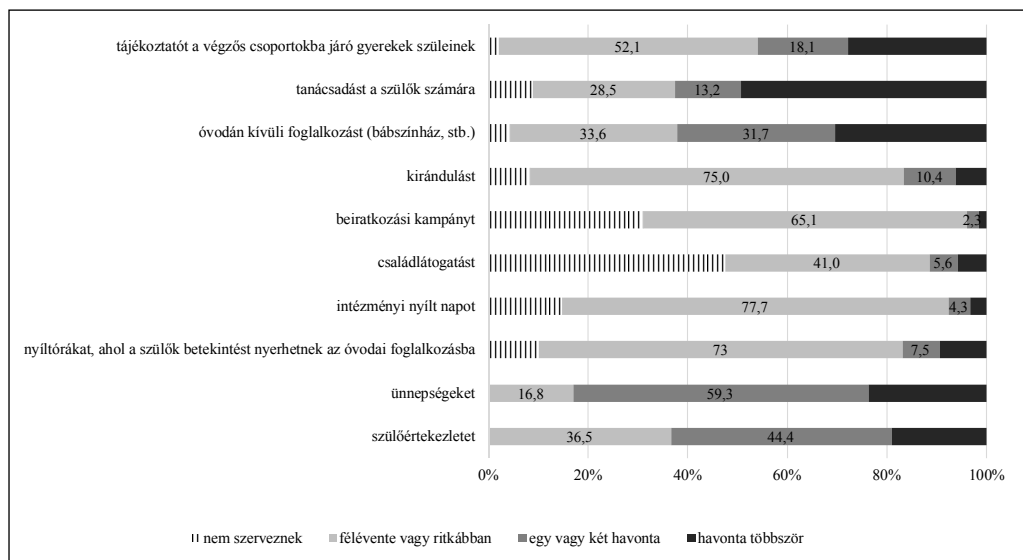
9. ábra: A szülőkkel való kapcsolat fontossága az óvodavezetők szerint (négyfokú skálán kapott átlagok)

Az óvodavezetők válaszaiból az derült ki, hogy nagyon szoros együttműködés leginkább a szülőkkel szemben valósul meg, ezt követően pedig az önkormányzatokkal és a helyi iskolákkal, továbbá a pedagógusszövetségekkel. Az iskolai intézményekkel való kapcsolattartás leggyakrabban említett formája a kutatás szerint az iskolalátogatás, melyet az óvodavezetők 60%-a említett. Ennél valamivel kevésbé gyakoribb eset, hogy tanítók látogatnak az óvodába, továbbá, hogy az óvodapedagógusok szakmai kapcsolattartás céljával eljárnak iskolákba. Kevésbé szoros, ám létező együttműködésről számoltak be az országon belüli többi óvoda, a civil szervezetek, az egyházak és a védőnői szervezetekkel kapcsolatban. A Kárpát-medencei óvodák legkevésbé a magyarországi óvodai intézményekkel állnak együttműködési kapcsolatban.

10. ábra: Együttműködés szorossága az óvoda és más társadalmi, intézményi szereplők között (négyfokú skálán kapott átlagok; %, N=605)

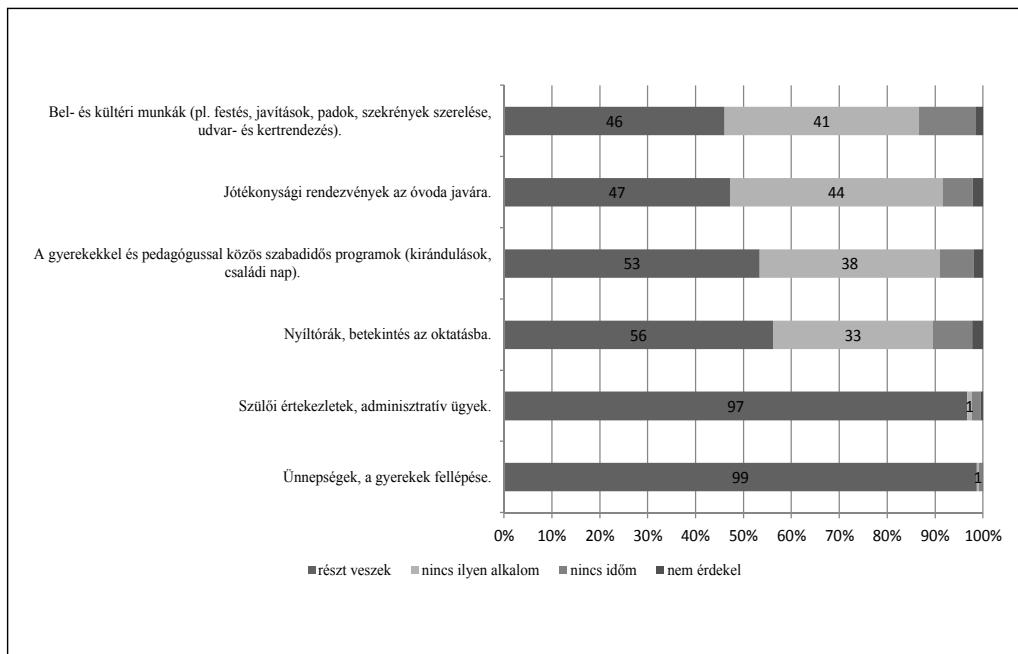
Arra is kíváncsiak voltunk, hogy az óvoda milyen bekapcsolódási lehetőségeket teremt a szülők számára, és milyen gyakorisággal kerül sor ilyen jellegű rendezvényekre. Az óvodák által szervezett programok többsége általában félévente kerül megrendezésre. Gyakrabban tartanak tanácsadást a szülőknek, ünnepséget, illetve szülőértekezletet és a végzős csoportokba járó gyerekek szüleinek tájékoztatókat. Az intézmények életébe kevésbé gyakran tekinthetnek be a szülők olyan jellegű események kapcsán, mint a nyíltórák vagy az egész intézményre kiterjedő nyílt nap – ilyeneket általában félévente vagy annál ritkábban szerveznek.

11. ábra. Az óvodák által szervezett rendezvények gyakorisága (% , N=605)

Kutatásunk során azt is fel kívántuk tárni, hogy a szülők mennyire kapcsolódnak az óvodához, milyen itt rendezett alkalmakon, milyen gyakorisággal vesznek részt. A legtöbben (99%) a gyerekek szereplése, az óvodai ünnepségek alkalmával kerülnek kapcsolatba az intézménnyel, amit gyakoriság szempontjából a szülői értekezletek (97% vesz ezeken részt) követnek. Az óvodai oktatás tartalmi elemeibe való betekintésre, a foglalkozások látogatására a Kárpát-medencei magyar óvodák 33%-a esetében nincs lehetőség a szülők szerint, de a szülők több mint felének (56%) van ilyen tapasztalata, vett már részt nyílt foglalkozáson az óvodában. Szintén 50% fölötti a részvételi arány a gyerekekkel és az óvodapedagógussal közös szabadidős programok tekintetében: a szülők több mint fele vett már részt az óvoda által szervezett kiránduláson, családi napon. Ugyanakkor 38% arról vallott, hogy nincs ilyen lehetőség az óvodában. Jótékonysági rendezvényeken, amelyek során az óvoda javára

gyűjtenek támogatást, a szülők 47%-a vesz részt, és hasonló arányban (46%) segítenek az óvoda körüli teendőikben, a bel- és kültéri munkák elvégzésében. Ebben a két kategóriában mondták a legmagasabb arányban, hogy a lehetőség nem adott.

12. ábra: A szülők részvétele az óvoda által szervezett alkalmakon (% , N=605)

Az óvodával való kapcsolattartásban az is okozhat nehézséget, ha a szülőknek nincs idejük vagy érdektelenek az ilyen aktivitásokkal szemben. Ez utóbbi („nem érdekel”) kevésbé jellemezte a szülői válaszokat, ugyanakkor az elfoglaltságra való hivatkozás („nincs időm”) néhány kategóriában megjelent: 6%-nak nincs ideje jótekonysági rendezvényekre, 7%-nak szabadidős programokra, 8%-nak a nyíltórák látogatására, 12%-nak pedig a bel- és kültéri munkákban való részvételre.

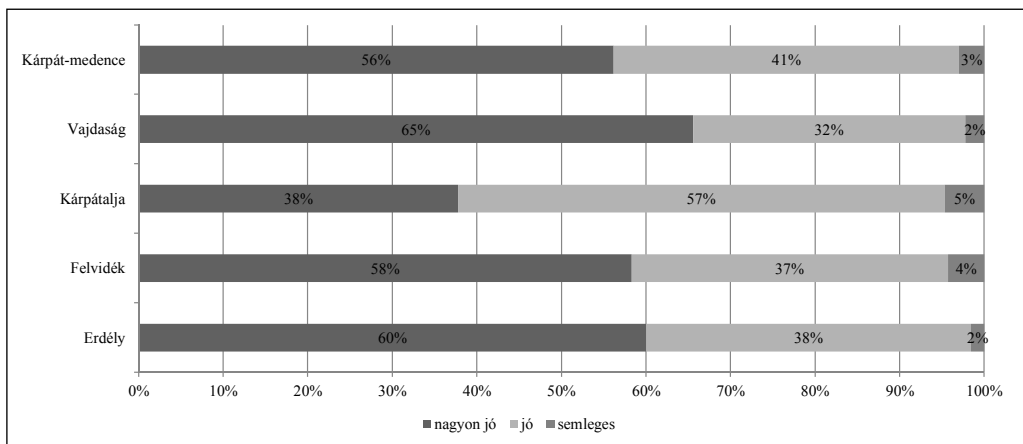
Ahogy láttuk, az óvodaválasztásban mind az óvodapedagógus személye, mind pedig a szakképzettsége, a pedagógiai munka minősége nagyon fontos szempont. Más kutatások által is elfogadott nézet, hogy a szakképzettséggel rendelkező pedagógus jó hatással van a gyermekek fejlesztésére és elért eredményeire.⁹

⁹ OECD: Starting Strong III. A quality toolbox, i.m. 2012:36.

Az intézmények 31%-ának pedagógusállománya egy, de legfeljebb két pedagógusban merül ki, és további 33%-a az intézményeknek 3 és 5 közötti szakszeméllyel dolgozik. Az óvodák közel 70%-ában szakirányú végzettséggel rendelkező pedagógusok oktatnak. Arányaiban minden régió esetében megközelíti az 50 százalékot a szakirányú végzettséggel rendelkező pedagógusok számaránya. Régiós viszonylatban ugyanakkor Kárpátalján a legalacsonyabb a szakirányú végzettséggel dolgozó pedagógusok aránya (43%), és itt dolgoznak a legtöbben végzettség nélkül az óvodarendszerben (26,6%). Szakemberhiány néhány speciális területen fordul elő, ezek között leggyakoribb a logopédusok, pszichológusok és a dadák hiánya. A régiók szintjén jelentősebb eltérések figyelhetők meg a pedagógusi munkát kisegítő személyi állományban, különösen a dadák esetében: a vajdasági óvodák 61%-ában, az erdélyiek 42%-ában, a felvidékiek 96%-ában nem dolgoznak dadák. Kárpátaljáról viszont egy olyan óvodát sem jelöltek meg a kitöltők, ahol ne segítené dada az óvodai személyzet munkáját. Kutatásunk feltárta, hogy a rendelkezésre álló logopédusok aránya alacsony: az intézmények 87%-ában nem dolgozik logopédus, és a válaszbeküldő óvodák 12%-a jelezte, hogy egy logopédus dolgozik náluk, további hat intézményben (1,2%) kettő. Felvidéken, Erdélyben és Vajdaságban a legnagyobb igény logopédusokra lenne, a szakemberhiány kapcsán ez a kategória kapta a legtöbb említést. A pszichológusok óvodai szinten való jelenléte szintén kevésbé jellemző a külhoni intézményekre, legkevésbé Felvidéken és Kárpátalján jellemző a pszichológusok óvodai munkába való bekapcsolása, előbbi régió esetében mindössze egy intézményből jelezték, hogy dolgozna náluk pszichológus, utóbbi régió esetében pedig az intézmények 13 százalékából.

A szülő és az oktató-nevelő intézmény közötti kapcsolattartás leggyakrabban a gyermek óvodapedagógusával folytatott kommunikáció során valósul meg. Vagyis az óvodapedagógus jelenti az óvoda arcát a szülők számára. Ezért fontosnak tartottuk, hogy részletesebben is megkérdezzük a szülőket, hogy milyen a kapcsolat közöttük és az óvodapedagógus között.

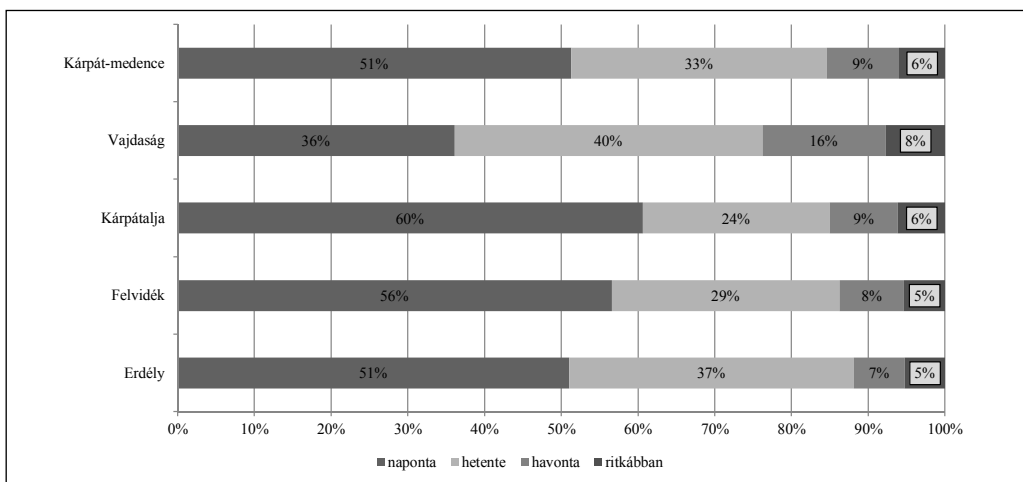
Az óvodapedagógussal való kapcsolat minőségét egy ötfokú skálán mértük, ahol az 1 jelentette a nagyon jó kapcsolatot, az 5 pedig a nagyon rosszat. Első megjegyzésünk az erre a kérdésre érkező válaszok kapcsán, hogy a kapcsolat leírására a szülők csak a skála semleges és pozitív tartományát vették igénybe (1–3), a nem jó (4) és a nagyon rossz (5) kategóriákat senki sem jelölte be. A Kárpát-medence szintjén 56%, vagyis a szülők több mint fele nagyon jó kapcsolatban van az óvodapedagógussal. További 41% a jó kapcsolatok aránya. A semleges kategóriába pedig 3% sorolta a kapcsolatát az óvodapedagógussal.

13. ábra: A szülők és az óvodapedagógus kapcsolata régióként (%) (N=1975)

A régiók között szignifikáns különbség van az óvodapedagógussal való kapcsolat minőségének kérdésében. Azt láthatjuk a fenti diagramon, hogy míg Vajdaságban a legmagasabb a nagyon jó kapcsolatok aránya (65%), addig Kárpátalján ez az arány csak 38%. Kárpátalján inkább (57%) a jó kapcsolat jellemzi a szülők és az óvodapedagógus viszonyát, illetve itt a legmagasabb (5%) a semleges viszony aránya.

A kapcsolat minőségéről sokat elmond, hogy a szülők milyen gyakran beszélgetnek az óvodapedagógussal. A megkérdezettek fele (51%) napi kapcsolatban van az óvónővel, további 33% hetente beszélget a gyermeke fejlődéséről, nevelési kérdéseiről vele, 9% havonta, 6%, aki ennél is ritkábban.

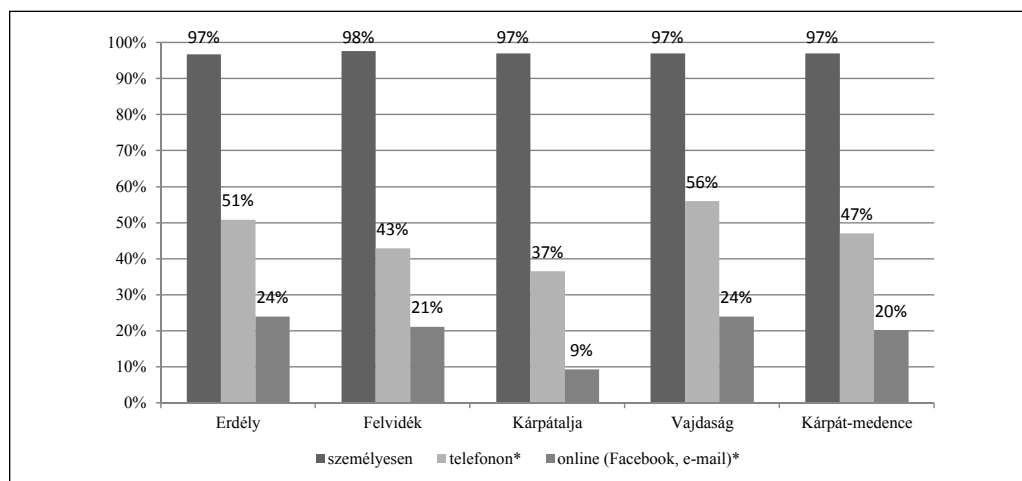

14. ábra: Milyen gyakran beszélgetnek az óvónővel a gyermek nevelési kérdéseiről? (%) (N=1975)

Az óvópedagógussal való kapcsolattartás kérdésében szignifikáns regionális különbségeket találtunk. Érdekes módon, amíg az előző kérdés során a vajdasági szülők mondták a legtöbben, hogy nagyon jó kapcsolatban vannak az óvópedagógussal, ennél a kérdésnél közöttük a legkisebb a napi kapcsolatban lévők aránya (36%). Itt a legmagasabb a havi rendszerességgel (16%), vagy ennél ritkábban (8%) találkozők aránya is. Kárpátalja esete épp fordított: ott a legalacsonyabb a nagyon jó kapcsolat aránya és a legmagasabb a napi kapcsolatban lévők értéke (60%).

Megkérdeztük a szülőket arról is, hogy igényelnék-e, hogy ennél gyakrabban beszéljenek? Ebben a kérdésben nem szignifikáns a régiók közötti különbség: átlagosan körülbelül minden tizedik szülő igényelné, hogy a mostaninál szorosabb legyen a kapcsolat közöttük és az óvodapedagógus között. A legmagasabb arányt Kárpátalján (13%), a legalacsonyabbat Erdélyben (8%) mértük.

Szignifikáns különbség rajzolódik ki a régiók között abban is, amilyen csatornákon kommunikálnak a szülők az óvodapedagógusokkal. A legtöbben a személyes kommunikációval élnek: az összes megkérdezett 97% követi ezt a stratégiát, és ebben nincs jelentősebb regionális eltérés. A második legfontosabb kommunikációs csatorna a telefon: Kárpát-medencei szinten a szülők 47%-a kommunikál telefonon az óvodapedagógussal. Az egyes régiókban ennek a kommunikációs eszköznek a használata eltérő: Erdélyben és Vajdaságban 50% fölötti, de Kárpátalján például csak 37%. A digitális korban az online kommunikáció is reális opcióként jelenik meg a szülők és az óvodapedagógus közötti kapcsolattartásban. Kárpát-medencei szinten minden ötödik szülő (20%) használja az online platformokat (Facebook, e-mail). Ez az arány Vajdaság és Erdély esetében a legmagasabb (24%) és Kárpátalján a legalacsonyabb (9%).

15. ábra. A szülők és az óvodapedagógusok közötti kommunikáció módja (szülői válaszok megoszlása, %, N=1975)

Ahogy korábban láttuk, az óvodapedagógus személye nagyon fontos szerepet játszik a szülők óvodaválasztási döntéseiben, ezért megkértük a kérdőívkitöltőket, hogy arról is nyilatkozzanak, milyen a jó óvodapedagógus számukra.

A nyílt kérdésre a szülők szabadon válaszolhattak. Az így született tulajdonságlista egységesítése után azt láttuk, hogy az óvónő elsődlegesen fontos tulajdonságai emberi tulajdonságokat írnak le. Ilyen például 543 említéssel a kedvesség, 332 említéssel a gyermekcentrikusság, vagy 224 említéssel a türelem. Az említések gyakorisága alapján két fontos szakmai tulajdonság is viszonylag elől végzett a jó óvónő tulajdonságlistáján: 135-en említették, hogy a szakképzett, diplomával rendelkező óvodapedagógus tekinthető jónak, illetve a fegyelmezés, következetesség is fontos a szülők számára (89 említés). Az óvodapedagógus külső tulajdonságaira (ápoltság, trendi, fiatal) is érkezett 13 válasz.

Tulajdonság	Szülői említések száma	Igazgatói említések száma
kedves (jó, szerető)	543	38
gyerekbárát	332	265
türelmes (nyugodt)	224	36
empatikus (odafigyelő, foglalkozik a gyerekekkel saját igényük szerint)	173	36
szakképzett (diplomás)	135	77
határozott (szigorú, fegyelmez, precíz, következetes)	89	5
tyúkanyó típus (második anyuka, óvó, védelmező)	80	-
megértő	61	12
elhivatott, felkészült (folyamatosan képezi magát, szereti a szakmáját, fejleszti a gyerekeket)	54	48
kommunikatív (kapcsolatot tart a szülőkkel, a gyerekek nyelvén beszél, jól tud magyarul)	48	14
rugalmas (alkalmazkodó, együttműködő, talpraesett)	45	18
igazságos (mindenkire ugyanúgy odafigyel, nem kivételező)	37	-
kreatív	33	32
okos, értelmes	33	-
ápoltság (trendi, rendezett, fiatal)	13	-
összinte	11	-

4. táblázat. Milyen a jó óvodapedagógus?(az első három leggyakoribb említés félkövérrel jelölve)

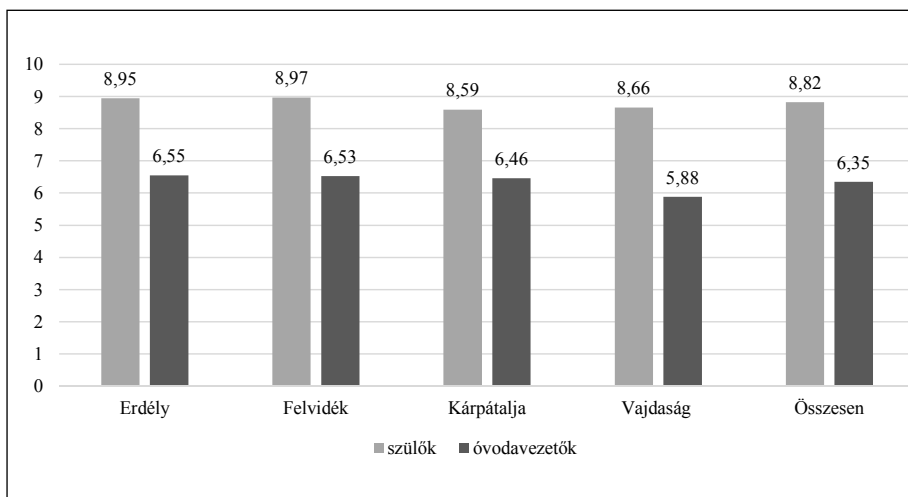
Az óvodavezetők többsége szerint a jó pedagógus elsősorban gyerekbárát, gyerekcentrikus. Ezt a tulajdonságot messzemenően többen említették (265), mint bármely más jellemvonást. Ezt követően szakmai szempontokat emeltek ki, mint amilyen a szakképzettség és felkészültség. A kedvességet (38), türelmességet (36) és empátiát (36) viszonylag gyakran említették még, mint olyan szükséges tulajdonságokat, amelyek a jó óvónőre jellemzőek.

Egy nyitott kérdésben, ahol bármit válaszolhattak a kérdőív kitöltői, rákérdeztünk a jó óvoda három legfontosabb tulajdonságára. A válaszok összesítése, az azonos tartalmú jellemzők összevonása után azt kaptuk, hogy a szülők véleménye szerint a jó óvoda három legfontosabb tulajdonsága: a biztonságosság, a rendezettség/tisztaság és a jó felszereltség.

Az óvodavezetők a gyermekközpontú, biztonságos és barátságos/családias jellemzőket emelték ki a jó óvoda tulajdonságai közül. A korszerűség és jó felszereltség az igazgatók által is említésre került, de csak az előbbi tartalmak után.

A Kárpát-medencei magyar óvodákat magas elégedettség jellemzi a szülők részéről. Ezt egy tízfokú skálán mértük, ahol az 1 az egyáltalán nem elégedett, a 10 pedig a nagyon elégedett kategóriát jelentette. Átlagosan 8,82-es szinten elégedettek az óvodákkal a szülők. A régiók között nincs szignifikáns különbség, mindenhol 9-es közeli elégedettségről számolhatunk be: Felvidéken 8,97 Erdélyben 8,95, Kárpátalján 8,59, a Vajdaságban 8,66 a mért elégedettségi mutató.

A kérdést hasonló formában feltettük az óvodavezetőknek is, közülük 282-en adtak érvényes választ, és átlagosan 6,35-re értékelték az óvoda állapotával kapcsolatos elégedettségüket, tehát láthatóan alacsonyabb fokú elégedettségről tanúskodnak az óvodavezetői vélemények. Az óvodák általános állapotával leginkább az erdélyi és felvidéki vezetők elégedettek, előbbiek 6,55-ös, utóbbiak 6,53-as elégedettségi szint mellett. A legkevésbé elégedettek a két kisebb régióban voltak a vezetők, Kárpátalján 6,46-os átlagértékkel illették az óvodák jelenlegi állapotát, Vajdaságban pedig 5,88-cal.

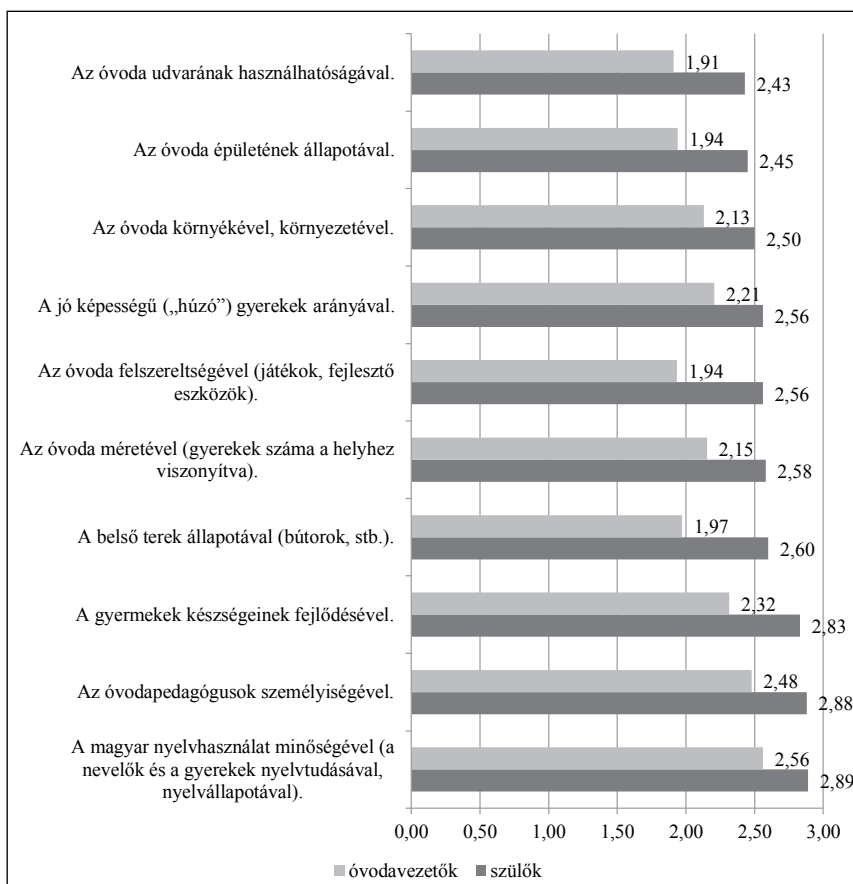
16. ábra: A szülők és az óvodavezetők elégedettsége az óvodával
(tízfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem, 10 – nagyon elégedett,
szülők N=1975, óvodavezetők N=605)

Egy ennél részletesebb kérdésben az elégedettséget különböző szempontok szerint is mértük a nyelvhasználat minőségétől, az óvónők viselkedésén át, az óvoda állapotáig. Az elégedettséget egy háromfokú skálán mértük, ahol 1 – egyáltalán nem elégedett, 2 – valamennyire elégedett, 3 – nagyon elégedett.

A szülők körében az általunk felsorolt szempontok közül a 3-as, tehát a nagyon elégedett tartományba esett majdnem minden állítás. A nagy elégedettséget kiváltó szempontok között a legfontosabb, s amivel a legtöbben elégedettek: a magyar nyelvhasználat minősége, az óvodapedagógusok személyisége, és a gyerekek készségeinek a fejlődése.

Az óvodavezetők részéről legnagyobb mértékű elégedettség szintén a nyelvállapot minőségét övezi, melyre a vezetők 2,56-os átlagpontoszámot adtak. A kollégák személyiségével és a gyermekek készségeinek fejlődésével való elégedettség az óvodavezetők válaszaiban is, akárcsak a szülők esetében a második és harmadik helyen szerepel.

A legnagyobb mértékű elégedetlenség a vezetők és a szülők válaszai alapján szintén egybeesik, és az óvodák udvarának használhatóságával kapcsolatos, melyre a válaszadók 1,91-es átlagpontot adtak. Hasonlóképpen kevésbé elégedettek az óvoda épületével és a belső terek állapotával. Összességében azt látjuk, hogy a rendelkezésre álló tárgyi eszközökkel kapcsolatban nagyobb mértékű az óvodavezetők elégedetlensége, mint a személyi állománnyal és a gyermekek fejlődésével kapcsolatban.

17. ábra: Mennyire elégedett az alábbi szempontokból az óvodával?
(háromfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem elégedett, 3 – nagyon elégedett, szülők N=1975, óvodavezetők N=605)

Bár az óvodákkal való elégedettség viszonylag magas arányt mutat a szülők körében, de az óvodai kínálat minőségi fejlesztése szempontjából fontosnak tartottuk megkérdezni, hogy milyen extra foglalkozásokat szeretnének a szülők. Különböző mértékben ugyan, de a szülők az itt felsorolt foglalkozásokat inkább igen (3-as érték) vagy nagyon (4-es érték) támogatnák (a *-gal jelölt kategóriában szignifikáns különbség van a régiók között).

A régiók közötti különbségeket vizsgálva azt látjuk, hogy a játékos idegennyelv-oktatást, ami Kárpát-medencei szinten a legmagasabb átlagot érte el (négyfokú skálán 3,6) leginkább a kárpátaljai és a vajdasági szülők tartanák fontosnak, és legkevésbé a felvidékiek. A sportos foglalkozások a Vajdaságban élvezik a legnagyobb támogatottságot (3,7) és Erdélyben a legkisebbet (3,4). A vallási foglalkozás, a hittan a harmadik olyan kategória, ahol regionálisan eltér a szülők véleménye. Kárpát-medencei szinten inkább támogatnák

ezeket a foglalkozásokat (3,1), de azt is láthatjuk, hogy a Kárpátalján (3,7) és Erdélyben (3,4) kapott viszonylag magas érték ellensúlyozza a Felvidéken (2,8) és Vajdaságban (2,5) kapott alacsonyabb értékeket. Bár a számítógéppel való ismerkedés kérdésében nem volt regionális eltérés, de érdekes megemlíteni, hogy mindközül ezt támogatnák legkevésbé a szülők, miközben a digitális bennszülöttség korát éljük.

Régió	vallási foglalkozás, hittan*	rendszeres külön torna, sport*	játékos államnyelvtanítás	játékos idegennyelv- tanítás*	ismerkedés a számítógéppel
Erdély	3,4	3,4	3,5	3,5	2,6
Felvidék	2,8	3,5	3,5	3,4	2,6
Kárpátalja	3,7	3,6	3,6	3,7	2,7
Vajdaság	2,5	3,7	3,6	3,7	2,5
Kárpát- medence	3,1	3,5	3,5	3,6	2,6

5. táblázat. Milyen extra foglalkozásokat szeretnének a szülők? (négyfokú skálán kapott értékek)

Az előző kérdések közül több is rávilágított, hogy a szülők számára a nyelvi szempontok fontosak. Az eddigi ismereteinket árnyalja annak a kérdésnek az eredménye is, hogy a szülő a gyerek későbbi boldogulása szempontjából mely nyelveket tartja fontosnak? A megkérdezettek szerint a boldogulás, a jövőbeli sikeresség első számú nyelvi feltétele a magyar tudás (háromfokú skálán 2,93), második az államnyelv elsajátítása (2,81), és nem sokkal lemaradva az angolnyelv-tudás következik (2,64).

Összefoglalás

Tanulmányunkban egy több elemből álló 2018-as óvodakutatás két kérdőíves adatbázisát összehasonlítva azt vizsgáltuk, hogy hogyan történik az óvodaválasztás a szülők és az óvodavezetők szempontjából, illetve mi jellemzi a szülő-óvoda kapcsolatot az intézményválasztást követően.

Az adatbázis egyrészt olyan Kárpát-medencei kisebbségi magyar szülők válaszaiból áll, akik gyereke külhoni magyar nyelvű óvodába, óvodai csoportba jár. Másrészt ugyanezen óvodák vezetőinek online kérdőívezéssel gyűjtött adatait tartalmazza a másik adatbázis. A tanulmányban e két nézőpont azonosságait és különbségeit tártuk fel elsősorban, de olyan kérdéseket is körüljártunk, amelyek vagy az egyik, vagy a másik célcsoport számára relevánsak.

A kutatás szerint a szülők 89%-a a legközelebbi óvodába íratja gyermekét. Az óvodák befogadóképessége többnyire megfelel a szülői igényeknek: Kárpát-medencei szinten az esetek 40%-ában azonban valamilyen mértékű férőhelyproblémát jeleztek a vezetők, ami különösen a Kárpátaljai óvodákban mutat extrém értékeket (férőhelyhiány az óvodák 86%-ban). Az óvodaválasztást tipikusan családi döntésként határozzák meg adatközlőink: a megkérdezett szülők 74%-a a párjával együtt döntött, kisebb részük a nagyszülőkkel konzultált. Mindösszesen 5% azok aránya, akik az intézmény által szervezett nyíltnapok vagy az óvodai dolgozók javaslatára döntött. Az óvodák vezetői nyitottak lennének arra, hogy a szülők velük is gyakrabban konzultáljanak az intézményválasztás előtt. Véleményük szerint szinte valamennyi óvodát meg lehet tekinteni, az óvónőket meg lehet ismerni még azelőtt, hogy a gyermek oda járna. Ezzel többnyire a szülők is egyetértenek, és ki is használják ezt a lehetőséget. A vezetők háromnegyede szerint akár az óvodai program megismerésére is van lehetőség. Ez utóbbi állítást azonban a szülők válasza nem erősíti meg: a szülők körülbelül egyharmada vélte csak úgy, hogy adott volt számára ez a lehetőség. Az óvodáról szóló papíralapú és online tájékoztatók esetében is eltérnek a szülői és vezetői válaszok. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a szülők számára nem ismertek vagy nem elérhetőek azok az egyébként létező internetes fórumok, nyomtatott anyagok, amelyek információval szolgálhatnak az óvodákról.

Az óvodaválasztást befolyásoló legfontosabb tényezőket is összegyűjtöttük kutatásunk során a szülők és az óvodavezetők szempontjából. Bár nem teljesen azonos a legfontosabb szempontok sorrendje, de három dologban gondolkodnak. Az egyik ilyen tényező a pedagógia munka minősége, a másik pedig az óvodapedagógus személye és képzettsége. A szülők szerint őket a pedagógiai munka színvonala mozgatja leginkább, amikor óvodát választanak, az igazgatók szerint pedig az óvodapedagógusok szakmai felkészültsége lehet a legvonzóbb a szülők számára az óvoda kiválasztásakor. Az óvodapedagógus a szülőknél is megjelenik, de ők inkább a személyes, és nem a szakmai tulajdonságait tartják vonzóknak a második helyen. Tehát az óvodapedagógusok nagyon fontos szerepet töltenek be a kiválasztási folyamatban. Talán nem túlzás azt állítani, hogy ők az óvoda arcai, különösen az oktatás alsóbb szintjein, ahol a szülők egy „második anyukát” keresnek a gyerekük számára.

Erről tanúskodnak a jó óvodapedagógus tulajdonságait felsorakoztató szülői válaszok is. Az azonos szempontok között harmadikként a nyelvi szempontot emelnék ki, vagyis, hogy a gyermek mindent megértse, majd ehhez szorosan kapcsolódva a nyelvi folytonosság, vagyis az óvoda szerepe a magyar iskolára való felkészítésben, amely szintén megjelenik a legfontosabb válaszok között mindkét célcsoportban. Amiben különböznek az óvodavezetők válaszai, az az óvoda környékének biztonságos volta és az udvarral rendelkezés. A szülők szempontjából ez utóbbi nem annyira bír befolyásoló erővel, mint a pedagógiai munka.

A tanulmány második részében a beiratkozást követően kibontakozó szülő-óvoda kapcsolatról gyűjtöttünk információkat a két célcsoportban: az óvoda feladatáról, nyitvatartási idejéről, általános állapotáról és a szülőkkel való kapcsolattartás módjairól kérdeztük őket. A jó óvoda a szülők és az óvodavezetők szerint is biztonságos, a szülőknek fontos még a rendezettség és a jó felszereltség, míg az igazgatók a gyerekközpontságot és a családi tulajdonságokat emelték ki. Általánosságban véve a szülők magas elégedettségét mértük az óvoda által nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatban. Kisebb mértékű elégedetlenséget inkább az óvodavezetők részéről érzékelünk, akik akár a gyerekek óvodában töltött idejét is növelnék. Az óvodapedagógusokkal jó kapcsolatban vannak a szülők, minden második személy naponta beszélget az óvópedagógussal. Ennek leggyakoribb módja a személyes találkozás, de lassan az online fórumok is teret nyernek (a kommunikáció 20%-a valósul meg jelenleg online). A szülő-óvoda kapcsolat ezen kívül szülőértekezleteken és óvodai ünnepeken való részvételben ölt testet, illetve kisebb részt oktatáson kívüli, a szülőkkel közös szabadidős programokra is van lehetőség (kirándulás, bábszínház). Intézményi nyílt napot, nyílt órát az óvodák félévente vagy ritkábban tartanak, a szülők egyharmada azonban azt jelezte, hogy az ő óvodájában nincs ilyen alkalom. Az óvodavezetők fele nem szervez családlátogatást, a többiek is csak ritkán. Vagyis konstatálhatjuk, hogy az óvoda-szülő kapcsolat terén vannak még kiaknázatlan lehetőségek.

BIRÓ A. ZOLTÁN – SÁROSI-BLÁGA ÁGNES

ÓVODAPEDAGÓGUSOK KISEBBSÉGI
KÖRNYEZETBEN. ÉRTELMEZÉSEK,
MAGATARTÁSOK ÉS SAJÁTOSSÁGOK
EGY ERDÉLY SZINTŰ ADATFELVÉTEL
EREDMÉNYEI ALAPJÁN

Tanulmányunk a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége megbízásából készített kutatás¹ eredményei alapján az óvodapedagógusok válaszaiból készített adatbázis eredményeiről kínál tájékoztatást – a kutatás általános jellegű ismertetése mellett – két kisebb témakör vonatkozásában. A kérdőíves adatfelvételre 2017–2018 között került sor a közel 11 ezres nagyságrendű, romániai magyar pedagógustársadalomban. A kutatás során összesen 6075 pedagógus válaszolt a kérdőívre, amelyből 1196 óvodapedagógus. Az adatfelvétel célja az volt, hogy általános képet alkossunk a romániai magyar pedagógustársadalomról. Kiindulópontunk az volt, hogy a kisebbségi helyzetből adódóan az oktatási rendszernek és a pedagógusi szerepnek olyan sajátos többlettartalma van, amelynek gyakorlati megvalósulása alapvetően függ a pedagógusok szerep- és helyzetértelmezésétől. Az adatfelvétel lehetőséget kínált arra, hogy feltérképezzük a romániai magyar óvodapedagógusok viszonyulását és interpretációját olyan kulcsfontosságú témakörökben, mint a pályaválasztás, az intézmény nemzeti/nemzetiségi és lokális funkciói, a társadalmi megítélés, a képzés és önképzés, a pedagógus szakmai munkáját korlátozó tényezők, a felsőfokú pedagógusképzés megítélése.

Bevezetésként néhány szempontot szeretnénk megfogalmazni azzal kapcsolatban, hogy kisebbségi társadalomban miért fontos és aktuális feladat a pedagógusok kutatása, illetve

1 Pedagógusok a romániai magyar oktatásban (2017). A kutatást a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége megbízása alapján a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja végezte. A kutatás eredményei alapján eddig megjelent publikációk: Bíró A. Zoltán – Sárosi-Blága Ágnes: A pedagóguspályával kapcsolatos viszonyulásmódok elemzése a Hargita megyei pedagógustársadalom példáján. *Pro Scientia Ruralis*, 2017. 2 (3–4). 65–78.; Sárosi-Blága Ágnes: Az iskolák helyi pozicionálási feltételei a Kovászna megyei pedagógusok viszonyulásmódjai alapján. *Pro Scientia Ruralis*, 2017. 2 (2). 99–109.; Sárosi-Blága Ágnes: A vezetés mint fejlesztési lehetőség és eszköz. *Pro Scientia Ruralis*, 2018. 3 (1). 43–51. A kutatási program első eredményeiből folyamatosan bővülő tematikus összeállítás a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének honlapján olvasható: www.rmpsz.ro

az ezzel a témakörrel kapcsolatos szakmai eredmények szélesebb körű megjelenítése. Kisebbségi közegben a saját közösséghez tartozó iskolarendszerhez (és ezen belül az óvodai képzéshez) kapcsolódó szakmai vagy szakpolitikai tematizációk két témakörnek adnak prioritást. Egyfelől a statisztikai kimutatásoknak, amelyek a kisebbségi intézményhálózatra, a pedagógusellátottságra, a beiskolázási keretekre, illetve a képzésben résztvevők létszámára vonatkoznak. Másfelől pedig a kisebbségi oktatás állami szinten biztosított jogi kereteivel, adminisztratív és anyagi feltételeivel, illetve működtetésével kapcsolatos megközelítéseknek. Mindkét megközelítés a kisebbségi oktatásnak az állami rendszeren belüli helyzetével (jogi, intézményi, személyi keretrendszerének védelmével vagy alakulásával) foglalkozik, ugyanakkor az ilyen tematizációk közfigyelmet és politikai hasznót generálnak. Fontosságukhoz nem fér kétség, de a kisebbségi oktatás tartalmi kérdéseivel – jellegüknél fogva – nem foglalkoznak. A tartalmi kérdéseket illetően pedig két témakör kerül alkalmanként napirendre, a magyar nyelvű tananyagok biztosításának kérdése, illetve a szakemberképzés és továbbképzés. Ezek a megközelítések a kisebbségi oktatást egészként, rendszerként kezelik. Nem mellékes kérdés annak körbejárása, hogy mindezeken túlmenően van-e szakmai indoka, szakmai értelme a kisebbségi oktatás egységes, saját hálózatként, „rendszerként” való kezelésének (kutatás, szakmai értelmezés, fejlesztési tervezés, fejlesztési programok)? A kérdésfelvetés jogossága mellett szól az is, hogy a jogi-adminisztratív és szakmai képviselőnek van intézményes képviselete, de olyan kisebbségi intézményi struktúra nincsen, amelynek erőforrása, szakmai-adminisztratív autoritása lenne a kisebbségi intézményi hálózat egészének működését illetően. Ha ez így van, akkor nyilván megfogalmazható olyan álláspont is, hogy a kisebbségi oktatás működésére irányuló kutatásoknak (a szélesebb körben érvényesítendő önreflexió növelésén kívül, ami korántsem mellékes tényező) nincsen közvetlen hasznosíthatósága.

Kutatási eredményeinkre alapozva (az óvodapedagógusok körében végzett adatfelvétel eredményei alapján pedig még nagyobb hangsúllyal) amellet kívánunk érvelni, hogy a kisebbségi oktatási hálózat egészként (rendszerként) való kezelése szükséges és fontos szakmai munka. Az óvodapedagógusok szakmai felkészültségének és hozzáállásának kérdése általában fontos, ez adódik részben az óvodások életkorából, részben a pedagógusi munka összetett jellegéből. Ugyanakkor az óvodapedagógusi szerep mai változásai kihívást és lehetőséget egyaránt jelentenek. A gyermekek felügyelete és nevelése mellett egyre több funkcióval egészül ki ez a munkakör, egyre inkább úgy jelenik meg, mint a családi nevelés

komplementer formája.² Az óvodapedagógusi munka szolgáltatói szerepének előtérbe kerülése³ azt eredményezi, hogy az óvodai munka egyre nagyobb mértékben és egyre több szálon kapcsolódik ahhoz a szűkebb-tágabb társadalmi-kulturális környezethez, amelyben az adott intézmény működik. A tartalmi-funkcionális átfedések nyomán a nevelő intézmény (ez esetben az óvoda) működésében egyre fokozódó mértékben a számára adott közvetlen társadalmi közeg részévé válik. Kisebbségi társadalom esetében ez azt jelenti, hogy az oktatási intézmény működését nem csupán általános jellegű, sajátos életkori csoporthoz kötődő pedagógiai feladatként kell értelmezni, hanem oly módon is, hogy az óvodai nevelés folyamata az adott kisebbségi társadalmi-kulturális közeg működésének a része, legyen szó a kisebbségi társadalom egészéről, vagy annak térségi, illetve lokális léptékű entitásairól. Ez a szerkezeti/funkcionális összekapcsolódás a rendszerszintű kutatást, a szakmai és nyilvános tematizációt, illetve a tervezési/fejlesztési szakmai munkát egyaránt indokolttá teszi.

Kisebbségi közösségben működő intézmények esetében mindez azt jelenti, hogy a foglalkozások anyagába pluszként beépülnek azok az oktatási-nevelési tevékenységek és tartalmak, amelyek – az országos léptékben kidolgozott oktatási-nevelési keretrendszer előírásainak teljesítése mellett – a kisebbségi/nemzeti hovatartozás másságából adódnak. A szakmai elkötelezettségnek ez a duális jellege indokolja a kisebbségi intézményi hálózat rendszerként való kezelését a kutatás, szakmai értelmezés, fejlesztési tervezés szintjén abban az esetben is, ha ezekhez a szakmai munkákhoz az adekvát intézményi háttér nem áll rendelkezésre. Ez a kettős, tartalmában és módszertanában komplementer szakmai feladatcsomag (országos, normatív és kisebbségi) jól kimutatható abban, ahogyan a pedagógusok saját szakmai feladatkörüket értelmezik, de a kisebbségi társadalmi-kulturális közeghez való tartozásból társadalmi elvárás is adódik arra vonatkozóan, hogy az óvodapedagógus munkája összekapcsolódjon a családok és a helyi közösség működésével.

A fentiekben jelzett érvelést erősíthetik azok az európai léptékű szakmai megközelítések is (indikátorok, lásd: OECD 2013, 2014)⁴, amelyek a kisgyerekkori nevelés kapcsán a családok és a közösségek elkötelezettségét az öt legfontosabb mutató közé sorolják. A kisebbségi oktatás rendszerként való kezelésében hathatós ösztönzést jelentett az elmúlt években az a magyarországi kormányzati programsorozat, amely évente más és más kép-

2 Fehér Veronika: A pedagógus kívánatos személyiségjegyei a 21. században. In: Virágné Horváth Erzsébet (szerk.): *Diskurzus. Tudomány és művészet*. Tessedik Sámuel Főiskola Pedagógiai Főiskola Kar: Szarvas, 2003. 33–45.

3 Járai Krisztina: Óvó nénik és óvó bácsik – ahogyan a gyerekek látják őket. *Gyermeknevelés*, 2015. 3 (1). 18–38.; Török Balázs: *Változások az óvodarendszerben. Véleménykutatások eredményei* (2014/15). Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet: Budapest, 2015.

4 OECD: *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, 2013, OECD Publishing; OECD: *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, 2014, OECD Publishing.

zési szint felmérését és szakmai/anyagi támogatását célozta meg. Ez a programsorozat Kárpát-medencei hálózatként jelenítette meg a magyar intézményi szerkezeteket, azonban az éves programokhoz kapcsolt térségi programok, szakmai és fejlesztéspolitikai megközelítések, kutatások és támogatások romániai magyar vonatkozásban értelemszerűen a „saját rendszert” tematizálták. Ez a külső hatás nem vezetett rövid távon belső és tartós rendszerszintű témakezeléshez, de jelentős támogatást jelent a rendszerszintű tényfeltáró munka és a szakmai, fejlesztéspolitikai tematizáció számára is.

Az RMPSZ által támogatott kutatásunk számára a fentiekben jelzett kontextus képezte az adatfelvétel szemléleti és módszertani keretét. A romániai magyar óvodapedagógusok csoportját egészként kezelve igyekeztünk feltárni – kérdőívben jelzett témakörökhöz való viszonyulások mintázatainak elemzése révén – a csoport egészére jellemző értelmezéseket és magatartásokat, illetve ezen belül az oktatási szintek és településtípusok szerinti sajátosságokat.

Az óvodakutatások magyarországi viszonylatban tematikai sokféleséggel jellemezhetők.⁵ Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a saját kutatás célzottan nem rendszerszintű óvodakutatás volt, és a lehetséges tematikáknak csak egy nagyon szűk körére terjedt ki. A tanulmányban elemzett minta nem reprezentatív.

Jelen tanulmányban két témakör eredményeit foglaljuk össze: (1) az óvodapedagógusok saját szerepének és a társadalmi környezettel való kapcsolatának értelmezése más oktatási szintekhez viszonyítva; (2) szakmaiság, társadalmi szerep és szerepvállalás fontosságának megítélése településtípusok szerint.

5 Vágó Irén: Óvodai intézményrendszer, óvodai nevelés az ezredfordulón. *Új Pedagógiai Szemle*, 2002. 52 (12). 52–74.

Óvodapedagógusok saját szerepének és a társadalmi környezettel való kapcsolatának értelmezése. Eredmények más oktatási szintekhez viszonyítva

A kisebbségi oktatási rendszer kulcskérdése az – a jogi-adminisztratív keretek és tanulólétszám biztosítása mellett –, hogy a pedagógusok miként tekintenek saját helyzetükre, oktatói és társadalmi szerepükre, szakmai tudásukra, miként értelmezik és értékelik azokat a tényezőket, amelyek mindennapi munkájukat, végső soron pedig a pedagóguspályához való ragaszkodásukat meghatározzák. A következőkben három szorosan ehhez kapcsolódó témakörben (a társadalmi megbecsülés alakulásának megítélése, a pályaváltással kapcsolatos opciók, illetve a mindennapi munkavégzést hátráltató tényezők véleményezése) ismertetjük az erdélyi óvodapedagógusok körében végzett adatfelvétel fontosabb eredményeit.

Társadalmi megítélés

A társadalmi megítélés, megbecsülés kérdése általában minden vonatkozásban fontos a pedagógusok számára, hiszen a szülők naponta értesülnek közvetett vagy közvetlen módon a pedagógus munkájáról. Ez a témakör azonban ma már az óvoda funkcióváltása, funkcióinak bővülése következtében nem csupán a pedagógusok személyes érdeke szempontjából fontos. A nevelési intézmény munkájának és a család működésének egyre szorosabb, egyre több szintet érintő összekapcsolódása okán célszerű a nevelési intézmény társadalmi beágyazódásának szintjéről beszélni. Amit a pedagógus társadalmi megítélésnek érzékel vagy értelmez, az a nevelési intézmény és munka lokális társadalmi beágyazódásának (mértékének és módzatainak) az értelmezése.

Adatfelvételünkben két kérdéscsoport érintette ezt a témakört. Az első a társadalmi megítélés explicit interpretációját kívánta mérni, a második kérdéscsoport a társadalmi megítélés változásának feltételeire kérdezett rá.

Az óvodapedagógusok közel egyharmada (31,8 százalék) bizonytalan annak megítélésben, hogy társadalmi megbecsülésük csökken-e vagy sem. Nemleges választ erre a kérdésre 12,2 százalékuk adott. A nagy többség többnyire egyetért (28,4 százalék) vagy teljes mértékben egyetért (27,6 százalék) azzal az állítással, hogy társadalmi megítélésük csökken. Érdeemes megjegyezni azonban, hogy az ezzel az állítással teljes mértékben egyetértők körében minden más képzési szinten 4–7 százalékponttal magasabbak a mutatók, mint

az óvodapedagógusok esetében. A társadalmi megbecsülés csökkenését érzékelők aránya azonban ettől függetlenül nagyon magas (a megkérdezettek több mint 50 százaléka utal erre egyértelműen), ami szükségessé tenné a jelenség sürgős és részletes vizsgálatát.

A társadalmi megbecsültség egyik figyelemre méltó szegmense a médiatematizációkhoz kapcsolódik, ahhoz, hogy a társadalmi nyilvánosság fórumain milyen mennyiségben és milyen értékelésben esik szó a pedagógusok személyéről, munkájáról. Ez minden bizonnyal összefüggésbe hozható azzal, hogy kisebbségi közegben az oktatás és a nevelés az egyik leggyakoribb téma a nyomtatott és az elektronikus médiákban. A válaszok azonban kritikusak a médiatematizációkkal kapcsolatban. A válaszolók 16,7 százaléka van azon a véleményen, hogy a média értékeli a pedagógusok munkáját, egyharmaduk bizonytalan ennek megítélésében, 50,8 százalékuk pedig többnyire egyetért vagy teljes mértékben egyetért (22,2 százalék) azzal az állítással, hogy a média nem értékeli a pedagógusok munkáját. Ha figyelembe vesszük azt, hogy a kisebbségi média a kisebbségi társadalom működésével kapcsolatban csak ritka esetben kritikus, akkor azt a következtetést vonhatjuk le a válaszokból, hogy a kisebbségi média – miközben az oktatásügyet gyakran és sokféleképpen tematizálja – a pedagógusok munkáját nem mutatja be. Ebben a tekintetben a pedagógusok az általános iskolai szinttől felfele még sokkal kritikusabbak, a szaklíceumok és elméleti líceumok oktatóinak egyharmada teljes mértékben egyetért azzal, hogy a média nem értékeli a pedagógusok munkáját. Az elméleti líceumok esetében a „többnyire egyetért” és a „teljes mértékben egyetért” válaszok együttes aránya megközelíti a kétharmadot.

Az óvodapedagógusi munka sajátosságához kapcsolható az, hogy a megkérdezettek 80 százaléka szerint („többnyire egyetért” és „teljes mértékben egyetért” válaszok együttes aránya) a társadalmi megítélés a pedagógus személyiségétől és munkájától függ. Ez a mutató minden más képzési szinten lényegesen alacsonyabb.

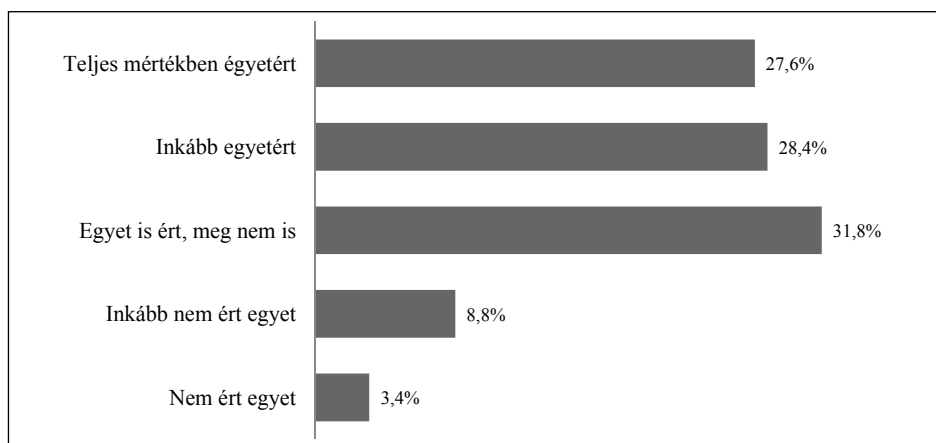
A bemutatott adatok a pedagógus és környezete közti oppozícióra utalnak. Ebben a viszonyban a környezet (szülők, média) viszonyulása a pedagógusok érzékelése/értelmezése szerint kedvezőtlen trendet mutat, és ezzel a pedagógus személye, munkája áll szemben. Ezt erősíti a megkérdezettek több mint egyharmadának azon vélekedése is, hogy szemtől szemben dicsérik, a hátuk mögött pedig leértékelik a pedagógusokat.

Az adatfelvétel során hatféle opciót jelöltünk meg, amelyek elvben erősíthetnék a pedagógusok társadalmi megbecsülését. Az opciók nagyobb része külső, rendszer szintű változásra vonatkozott, kisebb részük helyi szintű változásra.

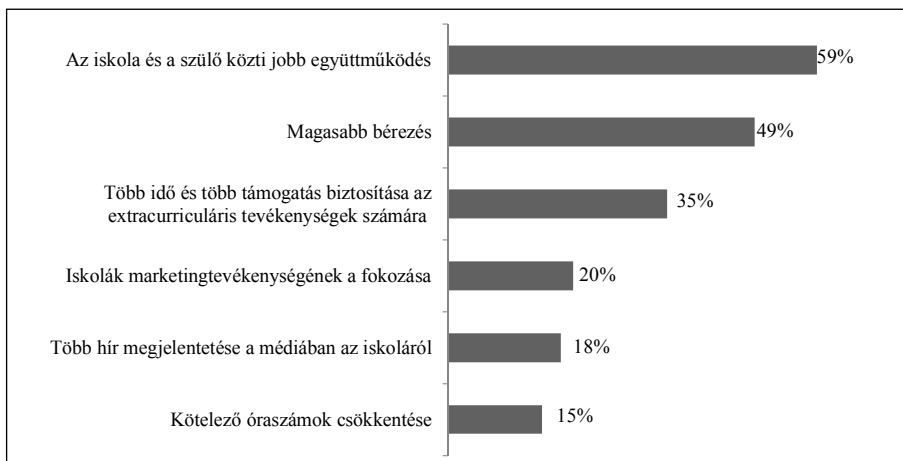
A válaszolók nagy többsége szerint az óraszámok csökkentése nem vezetne ilyen változáshoz, azonban az extrakurrikuláris tevékenységek nagyobb támogatása vagy a magasabb bérezés növelné a pedagógusok társadalmi megbecsülését. Az óvodapedagógusok közel

háromnegyede többnyire vagy teljes mértékben egyetért a magasabb bérezés ilyen funkciójával. Ezek a mutatók az oktatási szint növekedésével párhuzamosan emelkednek. Ha több hír jelenne meg a munkájukról a médiában annak jóval kisebb szerepet tulajdonítanak ebben a tekintetben. A megkérdezettek 27,6 százaléka többnyire egyetért azzal, hogy a több médiaanyag megjelenése nagyobb társadalmi megbecsüléssel járna, de csak 17,9 százalék mondja azt, hogy teljes mértékben egyetért ezzel. A médiaanyagok fontosságának megítélése az óvodai és elemi iskolai szinten felül oktató pedagógusok körében magasabb.

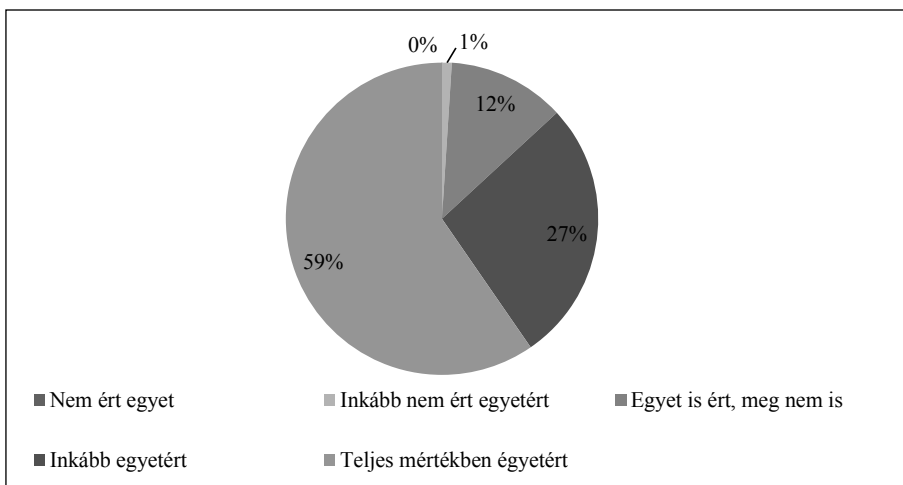
A lokális léptékű változtatások köréből az intézményi marketing növelésére, illetve az intézmény és a szülők közti együttműködés javítására kérdeztünk rá. A válaszolók 10 százaléka szerint az intézményi marketing nem vezet a társadalmi megbecsülés növekedéséhez, egyharmaduk pedig bizonytalan ebben a kérdésben. Az igennel válaszolók nagyobb része (36 százaléka) többnyire egyetért, a teljes mértékben egyetértők aránya ennél jóval kevesebb (a válaszolók egyötöde). Az adatok minden képzési szinten hasonló szerkezetet mutatnak. Ez a részben tartózkodó magatartás vélhetően összefügg azzal, hogy a romániai magyar oktatási intézmények körében a rendszeres és professzionális marketingtevékenység ritka (nem igazán ismert) jelenség. Sokkal határozottabbak a válaszok a szülőkkel való együttműködés hatását illetően. A válaszolók 12 százaléka bizonytalan abban a tekintetben, hogy az intézmény és a szülők közti jobb együttműködés erősítené-e a pedagógusok társadalmi megbecsülését, vagy sem. A válaszolók 27,4 százaléka („többnyire egyetért” választ jelölt be, további 59 százaléka pedig teljes mértékben egyetért azzal, hogy a szülőkkel való jobb együttműködés a pedagógusok társadalmi megbecsülésének növekedéséhez vezet. Az egyes oktatási szinteket tekintve a határozottan egyértelmű állásfoglalás az óvodában oktatók körében a legmagasabb, a szakiskolában és az elméleti líceumokban oktatók körében ez a mutató 50 százalék alá csökken.

1. ábra: Egyetért Ön azzal, hogy a pedagógusok társadalmi megítélése csökken?

2. ábra: Mennyire erősíténé a pedagógusok társadalmi megítélését az alábbi tényezők? (A „teljes mértékben egyetértő” válaszok.)

3. ábra: Mennyire erősíténé a pedagógusok társadalmi megbecsülését az óvoda és a szülők közti jobb együttműködés?

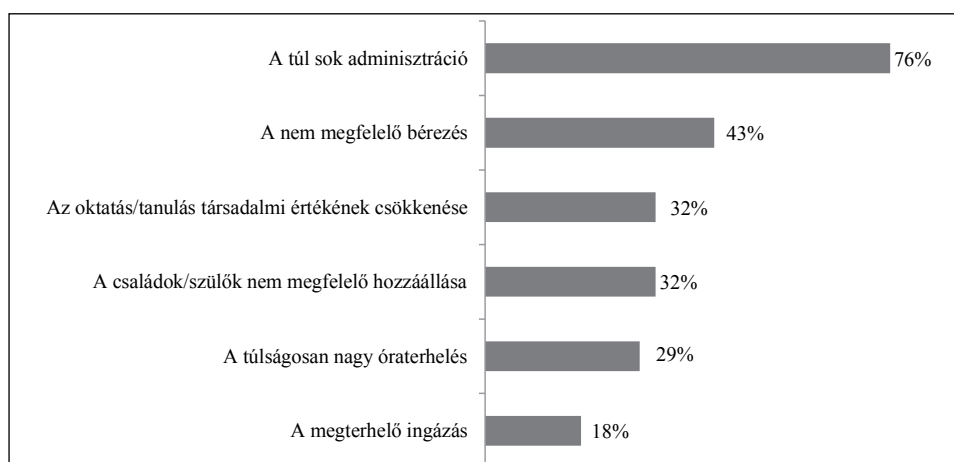
Pályaváltás

A pedagógusi munkában a személyes jellemzők szerepe meghatározó, ezért a pályaváltásoknak jelentős hatása lehet a munkahelyre, illetve a gyerekekre. Ez hangsúlyozottan így van az óvodák és a kisiskolák szintjén, ahol a gyerekek és a pedagógus között az érzelmi kötődés is erős lehet. A pályaváltást illetően a vizsgált célcsoport nagyfokú stabilitást mutat. A

válaszolók 1,7 százaléka jelezte, hogy nagy valószínűséggel nem marad ezen a pályán. Ez a mutató magasabb oktatási szinteken sem haladja meg a 3 százalékot, kivételt a szakiskolákban oktatók csoportja képez (3,7 százalék). A megkérdezettek 85,8 százaléka jelezte, hogy nagy valószínűséggel ezen a pályán marad. Hasonló arányt jeleznek az elemi és az elméleti líceumi szinten oktatók válaszai, a közbeeső szinteken a válaszok aránya 80 százalék körül van. Az óvodapedagógusok esetében a bizonytalan választ adók aránya 12,5 százalék (ezek az arányok valamivel magasabbak az általános iskola, a szakiskola és a szaklíceum szintjén).

A következő kérdésekben háromféle változtatási lehetőséget is megjelöltünk (változtatás jobb álláslehetőség esetén, változtatás anyagi okokból, illetve oktatási intézményváltás). Az „igen” opciók aránya – kevés kivételtől eltekintve – ilyen konkrét lehetőségek említése esetén is 10 százalék alatt van, a legalacsonyabb értékeket az óvodai és elemi szinten oktatók válaszai körében találjuk. A határozott nem választ megfogalmazók aránya e három váltási lehetőség esetén 70–75 százalék körül van, a bizonytalan választ megfogalmazók aránya 20 százalék körül mozog. Ha a munkahelyhez való kapcsolódást a kisebbségi oktatási rendszer szemszögéből kedvezőnek tekintjük, akkor azt mondhatjuk, a pályaváltási adatok óvodai szinten a leginkább kedvezőek, és ehhez hasonló az elemi oktatási szint, illetve az elméleti líceumi szint. Kedvezőtlenebb arányokat jeleznek az általános iskolai, a szakiskolai és a szaklíceumi szinten kapott adatok. A pályaváltási opciók visszafogott mértéke rendszer-szinten stabilitást mutat.

Közelebb visz a válaszok megértéséhez, ha arra kérdezzük rá, hogy milyen tényezők nehezítik a pedagógusi pályán való maradást. Az alábbi ábra öt tényező kapcsán mutatja a „teljes mértékben egyetértek” válaszok arányát.

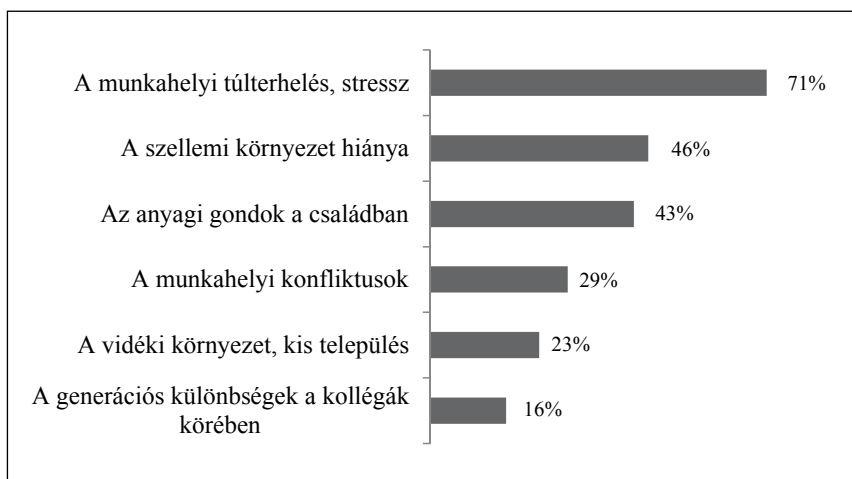
4. ábra: Milyen mértékben nehezítik a pedagógusi pályán való maradást az alábbi tényezők? (A „teljes mértékben egyetértek” válaszok aránya.)

Az adminisztráció mennyiségét kifogásoló válaszok aránya (a „többnyire egyetért” és a „teljes mértékben egyetért” válaszok együttes aránya) minden képzési szinten 90 százalék körül van, kivételt a szakiskolai szint képez, ahol ez a mutató néhány százalékponttal kisebb. A „többnyire egyetért” válaszok az óvodapedagógusok esetében 15 százalék, ez a mutató oktatási szintek szerint felfelé haladva növekszik. A „teljes mértékben egyetért” válaszok aránya az óvodapedagógus-csoport esetében 76,3 százalék, ez a mutató oktatási szintek szerint felfelé haladva csökken. Csak 2–3 százalékra tehető azoknak a válaszoknak az aránya, akik a túl sok adminisztrációt nem tekintik olyan tényezőnek, amely negatívan befolyásolja a pedagógusi pályán való maradást.

A nem megfelelő bérezés szerepe szintén nagyon jelentős a pedagógiai pályán való maradás tekintetében, ez az adatsor az adminisztráció mértékével kapcsolatos vélemények megoszlásától annyiban tér el, hogy a „többnyire egyetért” és a „teljes mértékben egyetért” válaszok aránya közt jóval kisebb a különbség (10–15 százalékpont).

A munkavégzést hátráltató tényezők

A mindennapi munkavégzést nehezítő tényezők köréből az adatfelvétel keretében hat mutatót vizsgáltunk. A következő ábrán a „többnyire egyetért” és a „teljes mértékben egyetért” válaszok együttes arányát tüntettük fel. A munkahelyi stressz és túlterhelés együttesen több mint 70 százalékos említést kapott, és ehhez kapcsolódik még a 17 százaléknyi „is-is” válasz is. Az adatsorokat minden képzési szinten közel azonos mutatók jellemzik. A szellemi környezet hiányára való hivatkozás mutatói szintén magasak. A két adatsor azt jelzi, hogy a pedagógusok a munkavégzésüket – az intézményi keretek, a normatív elvárások és a munkahelyi környezet ellenére – nagyon hangsúlyozottan egyéni, személyre szabott tevékenységként élik meg. Az életpálya és a szakmai munkavégzés erőteljes individualizációja (vagy ennek igénye) az adatfelvétel több más témakörében is felbukkan, előnyeinek és hátrányainak elemzése részletesebb, térségekre és településtípusokra bontott elemzést igényelne.

5. ábra: Milyen mértékben nehezítik a pedagógus munkáját az alábbi tényezők? (A „többnyire egyetérttek” és a „teljes mértékben egyetérttek” válaszok együttes aránya.)

Az elemzett három témakörben kapott eredmények arra utalnak, hogy az óvodapedagógusok véleménye/tapasztalata szerint a saját szerepértelmezés és a társadalmi környezet értékelése távolodik egymástól. A kisebbségi oktatási rendszer működése, hatékonysága szempontjából ez egészen bizonyosan negatív fejlemény, amely a jogi-adminisztratív feltételek és a létszámkeretek témaköre mellett kevés figyelmet kap.

Szakmaiság, társadalmi szerep és szerepvállalás településtípusok szerint

A településtípusok szerinti elemzést több tényező is indokolja, hiszen a városi és falusi intézmények egész sor tényező tekintetében különböznek (épületek állaga, felszereltség, gyerekállomány létszáma, családok viszonyulása, fenntarthatóság, szakmai versenyképesség, stb.) Közismert ugyanakkor, hogy a pedagógusállások betöltésében (egyetemi képzés utáni állásszerzés, a helyek változtatása versenyvizsga révén) a városi munkahelyek fölértékeltek a rurális térségben lévő munkahelyekkel szemben, ezért feltételezni lehet, hogy a városi intézményekben dolgozók véleménye a szakmaiság tekintetében részben más, mint a rurális környezetben dolgozó kollégáiké. Különbségek várhatók ugyanakkor abban a tekintetben is, hogy a kétféle környezetben az óvodapedagógusok miként vélekednek az

intézmény társadalmi szerepéről. Amennyiben az ilyen jellegű különbségek lényegesek, az felveti annak szükségességét, hogy a szakmai, anyagi és fejlesztéspolitikai támogatások esetében településtípusok szerint érdemes különbséget tenni. A következőkben összefoglaljuk a településtípus (város, falu) szerinti különbségeket. Ezek egy része az oktatási rendszer működéséből adódik, és következményeik elemzése külön szakmai program lehet. Jellemző példa, hogy városi környezetben több a nagyobb szakmai régiséggel rendelkező pedagógus, ugyanakkor az is kimutatható, hogy a városi környezetben oktatók esetében a szülők és a tanárok javaslata, illetve a családi modell hatása nagyobb szerepet játszott a pályaválasztásban, mint a rurális térségben oktatók esetében. A pályaválasztás motivációiban és a szakmai régiségben mutatkozó különbségek minden bizonnyal befolyásolják a szakmaisággal, a képzéssel és önképzéssel kapcsolatos válaszokat. Hasonló jellegű strukturális különbség mutatkozik az oktatói-nevelői munkán kívüli társadalmi szerepvállalás tekintetében is. A városi környezetben oktatók magasabbra értékelik azt a szerepet, amelyet az óvodapedagógus a nemzeti tudat, a történelem, az anyanyelvápolás terén vállal, míg rurális környezetben a település életében való szerepvállalás kap magasabb említési értéket. Elemzésünk leíró jellegű, jelen tanulmány kereteit túllépne annak vizsgálata, hogy a település szerinti különbségek oka milyen mértékben keresendő a strukturális tényezőkben vagy a személyi hozzáállásban.

Képzés, önképzés

Az óvodai munka szakmai aspektusaival (felkészültség, módszertani képzés, önképzés, a felsőfokú pedagógusképzés értékelése, stb.) kapcsolatos óvodapedagógusi vélemények az esetek többségében hasonlóak, függetlenül attól, hogy városi vagy falusi környezetről van-e szó. Van azonban néhány olyan témakör is, ahol az eltérő vélemények sorozata – amelyek egyenként nem tűnnek nagyon lényeges mértékűnek – trendszerű különbségekre utal.

A szakmai munkavégzés szükségszerű feltétele a továbbképzés, amelynek bizonyos típusai kötelezőek, mások választhatóak. A négy fontosabb típus adatsoraiban helyenként lényeges különbségek mutatkoznak az urbánus és a rurális környezetben oktatók véleményei között.

	A „nagyon fontos” válaszok	
	Urbánus	Rurális
Időszaki tanfolyamok	52,3%	46,9%
Módszertani napok	39,8%	45,1%
Bolyai Nyári Akadémia	43,8%	42,5%
Egyéni tanulás interneten	33,8%	28,8%

1. táblázat: Továbbképzési formák fontossága településtípus szerint

A táblázat adatai jelzik a képzési formákkal kapcsolatos prioritásokat, valamint a szervezett képzési formák nagyobb súlyát a szabadon választható önképzéshez (internet-alapú tanulás) viszonyítva. A rurális térségben oktatók a hagyományosabb és formálisabb (saját szakmai hálózati körben zajló) képzési formát képviselő módszertani napokat helyezik előtérbe, a városi környezetben oktatók viszont a tanfolyamokat, amelyek tájékozódást, képzési időpontokhoz való alkalmazkodást, tematikai sokféleséget képviselnek.

A szakmai önképzés további lehetőségeit tekintve a városi környezetben oktatók nyitottabbak más országok tankönyveinek, tananyagainak használata iránt. A városi mintában nagyon fontosnak tartja ezt a válaszolók 20,8 százaléka, a rurális mintában az ezen az állásponton lévők aránya 15,6 százalék. Nyitottabbak a városi környezetben dolgozók a digitális formában elérhető tananyagok használata tekintetében is: nagyon fontosnak tartja 40,7 százalék, rurális környezetben ez a mutató 34,2 százalék. A rurális környezetben oktatók viszont jobban preferálják a szakmai folyóiratokat (a válaszolók 55,5 százaléka tartja nagymértékben fontosnak, az urbánus környezetben dolgozók esetében ez az arány 48,5 százalék).

Az IKT eszközök és az internet iskolai alkalmazását illetően a vélekedések hasonlóak. Eltérés az eszközellátottság megítélésben tapasztalható. Az eszközellátottságot egyértelműen hiányolók aránya urbánus környezetben 36,9 százalék, rurális környezetben viszont a válaszolók közel fele vélekedik így (46,5 százalék). A városi környezetben oktatók körében nagyobb arányban fordul elő az a vélemény, hogy jó hasznosítás esetén nincsen nagy gond az eszközellátottsággal.

A szakmai munkavégzésre irányuló reflexiók körébe tartozik annak megítélése is, hogy az óvodapedagógusok miként vélekednek a felsőfokú pedagógusképzésről. Ezek a vélemények hangsúlyosan szubjektívek, hiszen minden nyilatkozó elsősorban a saját tapasztalatát

veszi alapul, legyen szó a felsőfokú képzésről, vagy a képzés után szerzett munkahelyi tapasztalatokról. A pedagógusok több mint fele van azon a véleményen, hogy az egyetemi szintű képzés nem készíti fel kellőképpen a pedagógusokat az oktató-nevelő munkára. Ezen belül a városi környezetben dolgozók a kritikusabbak, körükben a válaszolók 29,2 százaléka ért egyet teljes mértékben a kritikus megfogalmazással. A rurális környezetben dolgozók egyötöde van hasonló véleményen (21,1 százalék). A fordított előjelű kérdésre (Milyen mértékben ért egyet azzal, hogy a képzés a jelenlegi formában megfelelő?) kapott válaszok valamivel megengedőbbek: a városi környezetben dolgozók 46,3 százaléka tartja a kritikus álláspont mellett (többnyire vagy teljes mértékben elutasítja a pozitív megfogalmazást), rurális környezetben ez az arány 40,3 százalék. A kritikus álláspontok megalapozottságát jelzi, hogy a válaszolók 55 százaléka (városi minta), illetve 46,7 százaléka szerint több módszertani képzésre van szükség a felsőfokú pedagógusképzésben. E kérdés tekintetében a többnyire egyetértők és a teljes mértékben egyetértők együttes aránya eléri (városi környezetben), illetve közelíti (rurális környezetben) a 75 százalékot.

Helyi társadalmi szerep

Az oktatási intézmények, ezen belül az óvodák lokális társadalmi szerepéről – az oktatási-nevelési feladatokat, illetve az általános nemzeti/nemzetiségi funkciókat kivéve – a romániai magyar közéletben ritkán esik szó. Ritkán találni olyan lokális fejlesztési stratégiát is, amely számításba veszi a helyi oktatási intézmények társadalmi funkcióit. Adatfelvételi eredményeink azt jelzik, hogy az óvodapedagógusok számára ezek a funkciók fontosak, ugyanakkor rurális környezetben ezek a társadalmi funkciók nagyobb szerepet kapnak.

	A „nagyon fontos” válaszok	
	Urbánus	Rurális
Helyi kulturális élet	44,3%	51,8%
Helyi ünnepeken való részvétel	41,5%	53,7%
A nemzeti identitás helyi erősítése	61,6%	64%

2. táblázat: Milyen mértékben tartja fontosnak a helyi társadalmi szerepvállalás alábbi formáit?

A helyi és a térségi intézményekkel való együttműködés terén nincsen eltérés a városi és a rurális környezetben dolgozó pedagógusok véleményében, amikor a megyei Tanfelügyelőség, a megyei önkormányzat vagy a helyi vállalkozók köre kerül említésre. Három intézmény kapcsán azonban az eltérések jóval lényegesebbek. Ezek a szó szoros értelmében helyi intézmények, és a számadatok jól jelzik a rurális óvodák eltérő működési módját. A városi környezetben dolgozók 53,3 százaléka tartja nagyon fontosnak a helyi önkormányzattal való együttműködést, rurális környezetben ez az arány 63,6 százalék. Az egészségügyi intézménnyel való kapcsolatban is van különbség (városon 51,5 százalék, falun 58,1 százalék a „nagyon fontos” válaszok aránya). Az egyházzal való együttműködés esetében az urbánus említések aránya 43,5 százalék, a rurális említéseké 56,1 százalék.

Társadalmi megítélés, intézményi újrapozicionálás

Az urbánus és a rurális környezetben dolgozók hasonlóképpen vélekednek arról, hogy csökken a pedagógusok társadalmi megítélése, a média nem értékeli kellőképpen a pedagógusok munkáját, és abban is, hogy a társadalmi megítélés alakulása alapvetően a pedagógus munkájától függ. Eltérőek a vélemények azonban abban a tekintetben, hogy a társadalmi megbecsülés erősítését milyen módon lehetne nagyobb hatékonysággal elérni.

A városi környezetben dolgozók 52 százaléka teljes mértékben egyetért azzal, hogy a magasabb bérezés erősítené a pedagógusok társadalmi megbecsülését, rurális környezetben csak a válaszolók 46,3 százaléka van ezen a véleményen. Kisebb szerepet tulajdonítanak a válaszolók az intézményi marketingtevékenység fokozásának, a vélekedések közti eltérés azonban itt is jelentős (a városi adat 24,1 százalék, a rurális adat 16,9 százalék). A médiahírek szerepének megítélésben is hasonló mértékű a különbség, a városi környezetben dolgozók 21,6 százaléka ért egyet nagymértékben azzal, hogy a több médiahir erősítené a pedagógusok társadalmi megbecsülését, rurális környezetben az ezen a véleményen lévők aránya 14,4 százalék. A kötelező óraszámok csökkentése csak kis részben jelentene megoldást, de ebben a tekintetben is a városban dolgozók határozottabbak.

A jelenlegi helyzet javítása érdekében megtehető lépések kapcsán (legyen szó a pedagógusok társadalmi megítéléséről vagy az intézmény szakmai munkájának erősítéséről) a vélekedések több esetben településspecifikus megoszlásokat mutatnak. Az alábbi táblázat adatai azt jelzik, hogy az urbánus környezetben működő óvodák szakmai pozicionálódása trendszerűen más.

	A „nagyon fontos” válaszok százalékos aránya	
	Urbánus	Rurális
A tananyag megújítása	65,6	55,3
Oktatási módszerek frissítése	64,9	58
Tapasztalatcserék szervezése	42,8	37,8
Digitális tananyagok használata	41,9	36,4
Magyarországi szakmai utak	46,4	37,9
Nemzetközi együttműködések	48,3	36,7

3. táblázat: Mennyire tartja fontosnak az alábbi tevékenységeket?

*

A településtípus szerinti adatok más témák vonatkozásban is mutatnak eltéréseket. A nem megfelelő bérezés, a túlterheltség jelzése, a rekreációs igény, a munkahelyváltás opciója a városi környezetben dolgozók esetében kap nagyobb hangsúlyt. A vidéki környezet hátrányainak jelzése, a szülőkkel való együttműködés nehézségei, a helyi társadalmi szerepvállalás a rurális térségekben dolgozók körében jelenik meg nagyobb hangsúllyal.

A különbségek nem feltűnően nagyok, de összességükben kétféle működési modellt körvonalaznak. A társadalmi-kulturális környezettel való funkcionális összekapcsolódás irányultsága eltérő. A városi környezetben működő intézmények esetében az óvoda-család reláció a társadalmi-kulturális környezettel való együttműködés fontosabb hordozója, és ebben a vonatkozásban az óvodapedagógusok megítélésében a munkavégzés szakmaiságának, a nyilvános társadalmi elismertségnek jut nagyobb szerep. Rurális környezetben a lokális szerkezet egészével való kapcsolat a társadalmi-kulturális környezettel való együttműködés hordozója, nagyobb szerepet kapnak az intézményes kapcsolatok, a lokális szerepvállalás. Amennyiben az óvodai képzés a szolgáltatás irányába mozdul el, akkor ezzel a különbséggel foglalkozni kell. Mindkét irányultságban a környezeti elvárásokra való személyi és/vagy intézményi ráhangolódás mutatkozik meg. Fejlesztéspolitikai szempontból célszerű lenne a rurális térségben működő óvodák esetében nem csupán a városi intézményekhez mérhető „lemaradást” látni (ahogyan ez a közbeszédben és a szakmai tematizációkban nagyon gyakran megjelenik), hanem az adott társadalmi közegre való ráhangolódás jegyeit is. Ez utóbbi pozitív összetevőket is tartalmaz, amelyek a rurális térségben történő tartalmi jellegű óvodafejlesztési elképzelések és programok fontos kiindulópontjai lehetnek.

MOLNÁR JÓZSEF – FERENC VIKTÓRIA –
MOLNÁR D. ISTVÁN

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR ÓVODÁSOK SZÁMÁNAK VÁRHATÓ ALAKULÁSA 2018 ÉS 2022 KÖZÖTT

A magyar nemzeti identitás egyik legfontosabb pillérét képező anyanyelvi oktatás fundamentumát az óvodai képzés alapozza meg. Ennek szellemében nagyon fontos, hogy a külhoni magyar régiókban a magyar szülők magyar tannyelvű óvodába írássák gyermekeiket, és ennek nyomán a későbbiekben is magyar tannyelvű iskolai intézményt válasszanak.

Ukrajnában 2010-től minden ötödik életévét betöltő gyermek számára kötelezővé tért az óvodai oktatást. Kárpátalján a vizsgálat ideje alatt (2017-ben) 112 óvodában működött magyar nevelési nyelvű csoport, összesen 5916 gyermek részvételével.¹

A 2017/18-as tanévben a szülők körében végzett óvodakutatás arra mutatott rá, hogy Kárpátalján a magyar oktatási intézményeket nemcsak a magyar, de a vegyes és a többségi homogén házasságból származó gyerekek számára is a legjobb választásnak gondolja a szülők egy része. A vizsgált négy határon túli régióból csak Kárpátalján fordult elő, hogy az adatközlők 17%-a, házastársaik 27%-a többségi nemzetiségű volt.²

A magyar óvodaválasztás előmozdításának első lépéseként fontos felmérnünk, hogy mekkora a célcsoport, vagyis, hogy a magyar anyanyelvű, illetve magyar kötődésű óvodás korosztály létszáma a közeljövőben hogyan alakul. Tanulmányunk ezért, a kárpátaljai magyarok demográfiáján belül, az óvodások demográfiájával foglalkozik részletesebben, előre vetítve a korosztály várható létszámának alakulását 2022-ig.³

1 A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség adatai alapján.

2 Ferenc Viktória – Nánási-Molnár Anita: Kik választják a magyar óvodákat Kárpátalján? Szülői motívációk kárpátaljai ukránok és magyarok körében a 2013–14-es forradalmi események után. *Kisebbségi Szemle* 2018/2, 87–111.

3 A kutatás a Nemzetpolitikai Kutatóintézet Óvodakutatása keretében, 2017–2018-ban valósult meg.

A kárpátaljai magyarok fő termékenységi mutatói a XXI. század elején

2001-ben, a legutóbbi ukrainai népszámláláskor, Kárpátalján 151,5 ezer magyar élt, ami az ukrain magyarság (156,6 ezer fő) 96,8%-át tette ki. A Kárpátokon túli magyarság a nagyobb városokban él szórványként, és túlnyomórészt kárpátaljai gyökerű. Az utolsó két népszámlálás között (1989–2001) a kárpátaljai magyarság lélekszáma 4,2 ezerrel (2,7%-kal) csökkent, a megye összlakosságán belüli aránya pedig 12,5%-ról 12,1%-ra módosult. Azóta a magyarok lélekszáma – elsősorban az elvándorlás és a természetes fogyás következtében – tovább csökkent; a SUMMA 2017 felmérés eredményei 130 ezer körülire teszik azt.⁴

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a magyarság a falusi lakosságon belül enyhén túlreprezentált. Összességében a kárpátaljai magyarok 64,6%-a, azaz 97 918 fő 2001-ben falvakban élt, 8,8%-a (13 314 fő) ún. városi típusú településeken,⁵ 26,6%-a (40 284 fő) pedig városokban.⁶ Az 1989-es és a 2001-es népszámlálások között a városi magyarság száma közel 9%-kal csökkent, míg a falusi nemzetiség lélekszáma 1%-kal nőtt. A kárpátaljai magyarság fogyása tehát a két census közötti bő évtizedben főleg a városokban ment végbe, és valószínűleg jellemző ez a 2001 óta eltelt időszakra is. A városi magyarság számának apadásához elsősorban a falusihoz képest intenzívebb kivándorlás, kisebb részben az erőteljesebb asszimiláció, illetve az alacsonyabb termékenység járult hozzá.⁷

Számunkra még érdekesebb a kárpátaljai magyarok demográfiai mutatóinak – ezen belül is az óvodás korosztály létszámát döntően befolyásoló születésszámoknak – az alakulása a 2001 óta eltelt időszakban. Az ezzel foglalkozó elemzéseket nehezíti, hogy Ukrajnában – a szomszédos Romániával és Szlovákiával ellentétben⁸ – 2002-ben megszüntették az újszülöt-

4 Tátrai Patrik – Molnár József – Molnár D. István – Kovály Katalin – Erőss Ágnes – Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián: A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására. *Metaszetek*, 2018. Vol. 7 (2018), No. 1. 5–29.

5 Az ukrán településrendszerben a szovjet időkből maradt fenn a falvak és városok közötti átmenetet képviselő városi típusú települések kategóriája. Ide sorolják azokat a településeket, amelyek bizonyos szempontok szerint a városokhoz, mások alapján viszont inkább a falvakhoz állnak közelebb. Népszegüket a városi lakosság kategóriájába sorolják.

6 Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатськеобласнеуправліннястатистики): Національний іскладнаселеннятаїгоомовніознаки (статистичнийбюлетень). Ужгород, 2003.

7 Molnár József – Molnár D. István: A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai a 21. század elején. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság: Budapest, 2008. 218–239.

8 Kiss Tamás: *Adminisztratív tekintet. Az erdélyi magyar demográfiai diskurzus összehasonlító elemzéséhez. Az erdélyi magyar népesség statisztikai konstrukciójáról*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion, 2010; Gyurgyík László – Kiss Tamás: *Párhuzamok és különbségek. A második világháború utáni erdélyi és szlovákiai magyar népességfejlődés összehasonlító elemzése*. EÖKIK, Budapest, 2010.

tek nemzetiségének a regisztrációját⁹ (Magyarországon erre már 1993-ban sor került¹⁰). Ráadásul, a szovjet beidegződések továbbéléseként, ugyancsak a környező közép-európai országok többségével ellentétben, máig nem lehet hozzáférni részletes bontású népességstatisztikai adatokhoz. Így nem publikusak a települési, esetleg községi tanácsai bontású demográfiai adatok (például a születésszám) sem.

Ami a megyei mutatókat illeti, az ezredforduló körül a születési ráta Kárpátalján 11‰ közelébe süllyedt, majd a mélypont után enyhe emelkedés következett, és 2010 körül meghaladta a 14‰-et, ami a múlt század 90-es éveitől nem fordult elő (1. ábra). A fordulat okai között a gazdasági válságból való kilábalás, valamint az ukrán kormány 2004 utáni gyermekvállalást ösztönző intézkedései játszhatták a fő szerepet. Elhangzanak olyan vélemények is, hogy a termékenységi mutatók javulásában része lehet annak, hogy a gyerekvállalást korábban a gazdasági nehézségek miatt későbbre halasztó korosztálynak a „biológiai óra ketyegése miatt” már nem volt tovább hova halogatni azt. 2014 után azonban a megyei születési ráták jelentős visszaesése következett, ami egyértelműen a kelet-ukrajnai háborús helyzettel, illetve az abból adódó gazdasági–politikai krízissel függött össze.

Mint fentebb említettük, kárpátaljai magyarokra vonatkozó közvetlen demográfiai adataink nincsenek. A hivatalosan közzétett mutatók közül a magyar többségű Beregszászi járásra vonatkozók adhatják a magyarság demográfiai jelzőszámainak a legjobb közelítését.

A Beregszászi járásban a születési ráta az utóbbi évtizedekben 2–3‰-kel folyamatosan a megyei átlag alatt maradt (1. ábra). A rendszerváltás a megyei átlagoshoz hasonló visszaesést hozott a születési ráta értékeiben: az ezredfordulón néhány évig a járásban a születések száma 1000 lakosra számítva 10 alatt maradt, a mélypontot a 2002-es év jelentette 8,5-es értékkel. Innentől – továbbra is a megyei folyamatokkal összhangban, és valószínűleg hasonló tényezőktől vezérelve – fokozatos emelkedést regisztráltak, 2008 és 2014 között pedig a Beregszászi járásban 12‰ fölé stabilizálódott a születési ráta. A kelet-ukrajnai konfliktus az általa jelentősen felerősített kivándorlási hullámon keresztül a magyar többségű járás születési rátájában a megyeinél is erőteljesebb visszaesést okozott.

9 Ukrajna Miniszteri Kabinetjének 2002. szeptember 12-i 1367. számú rendelete *Az anyakönyvek és az anyakönyvi hivatalok által kiállított igazolások formanyomtatványainak megerősítéséről* (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2002 р. N 1367 Прозатвердження зразків книг реєстрації актів цивільного стану та описів бланків свідоцтв, що видаються державними органами реєстрації актів цивільного стану). Letöltés helye: zakon.rada.gov.ua; letöltés ideje: 2019. 01. 15.

10 Hablicsek László – Tóth Pál Péter – Veres Valér: *A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021*. KSH Népeségstudományi Kutatóintézetének kutatási jelentései 78. 138 o.

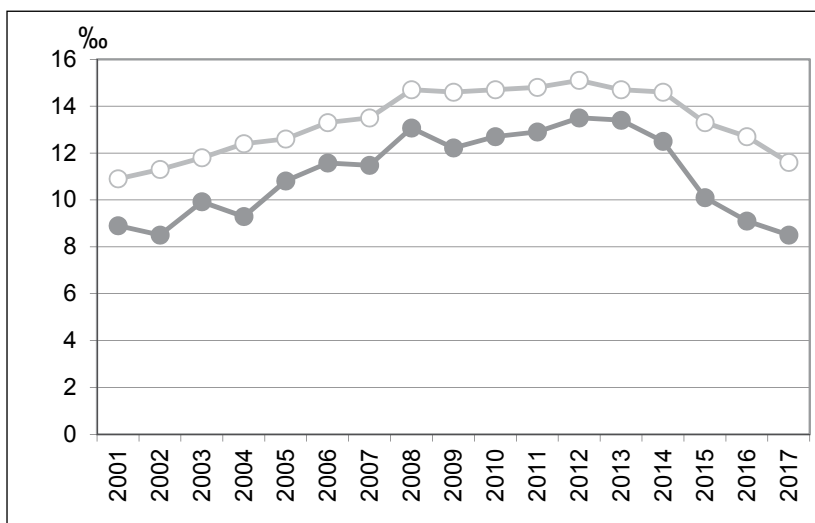
A teljes termékenységi arányszám (TFR, totalfertilityrate) megyei értékeinek alakulása az ezredforduló óta tendenciáiban követte a születési ráta alakulását: az ezredforduló körüli mélypontot, amikor az értéke Kárpátalján 1,4–1,5 körülire süllyedt, némi fellendülés követte (2. ábra). 2012–2014-ben a megyében 1,9 fölött stabilizálódott az egy nő által az élete folyamán szült gyermekek átlagos száma, ám 2015-től a háborús helyzet negatív hatása e mérőszám alakulására is rányomta bélyegét. Sajnos a TFR járási értékei csak a 2010-es évre állnak rendelkezésre. Ekkor a magyar többségű Beregszászi járásban volt a járások között a legalacsonyabb a TFR, mindössze 1,64, ami közel 0,2-del maradt el az az évre vonatkozó 1,83 megyei átlagtól.

A korcsoportos termékenységi arányszámok 2001 óta Kárpátalján a hagyományos gyerekvállalási modellnek megfelelően alakultak: a szülési kedv maximuma a 20–24 éves női korosztályt jellemezte, bár megfigyelhető a fokozatos hangsúlyeltolódás a 25–29 éves korcsoport irányába.¹¹ A megyei jelentőségű városok némelyikében (Ungváron, Munkácson, Csapon) azonban – hasonlóan a világ fejlett országaihoz – a legnagyobb termékenység már 2010-ben a 25–29 éves korosztályra esett.¹² A zömmel falvakban élő kárpátaljai magyar nemzetrész korcsoportos termékenységi arányszáma valószínűleg ugyancsak a 20–24 éves korosztályban tetőzött. Ezt igazolja mindegyik jelentős részben magyarok által is lakott közigazgatási egység megfelelő 2010-es mutatója, Csap várost kivéve.

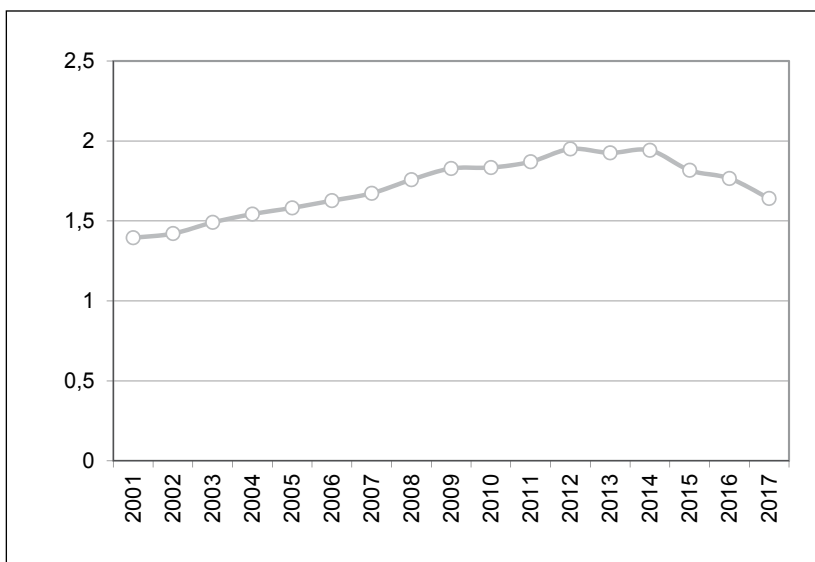
Összességében mind a születési ráták, mind a teljes termékenységi arányszámok járási eloszlása a magyarság megyei átlaghoz viszonyított alacsonyabb termékenységi mutatóira enged következtetni.

11 Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal: www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2019/nasel_1995-2018.pdf

12 A Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal adattára, 2011.

1. ábra: A születési ráta alakulása Kárpátalján (üres körökkel jelölt görbe) és a Beregszászi járásban (kitöltött körökkel jelölt görbe) 2001 és 2017 között, ezrelékben¹³

2. ábra: A teljes termékenységi arányszám (TFR) alakulása Kárpátalja lakossága körében a 2001–2017-es időszakban¹⁴

13 Adatforrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal (Головнеуправліннястатистики у Закарпатській області): Закарпаття у демографічному вимірі (Статистичний збірник). Ужгород, 2002–2017 (évente); Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal: www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2019/nasel_1995-2018.pdf

14 Adatforrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal: www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2019/nasel_1995-2018.pdf

A kárpátaljai magyarok születési mutatói becslésének másik lehetséges módszere a magyar többségű községi tanácsok polgármesteri hivatalainak a rendelkezésre álló adatain alapul. Kárpátalján az egyes polgármesteri hivatalok hatáskörébe egy–hat település tartozik, összességében a 11 város, 19 városi típusú település és 578 falu 2015-ig 337 polgármesteri hivatal, vagy ahogy Ukrajnában nevezik – tanács – hatáskörébe tartozott. Az azóta Kárpátalján is döcögve megindult közigazgatási reform a tanácsok ún. „hromadá”-kba való összevonását irányozza elő, de ez a folyamat a jelen munkában felhasznált adatbázist még nem érintette.

A tanácsi szintű közigazgatási egységek 2010–2014-re vonatkozó születési rátái az ukrán többségű önkormányzatok területén 15,1, a magyaroknál 12,9, a románok esetében 11,9‰-nek adódtak. Az ukrán és a magyar közösség születési rátájának az önkormányzatokra vonatkozó adatokból való becslését azonban jelentős mértékben torzíthatja az együtt élő cigányság közismerten magas natalitása, amely 2010 körül a 40–50‰-et is elérhette. A realisabb kép érdekében érdemes csak azokat az önkormányzatokat figyelembe venni, ahol a romák aránya nem érte el az 5%-ot. Ez esetben az ukránok születési rátája 14,5, a magyaroké 10,8‰-re becsülhető 2010–2014-ben.¹⁵

Az utóbbi érték valószínűleg jól közelíti a kárpátaljai magyar nemzetrész adott időszakra vonatkozó natalitását, ám, mint azt fentebb említettük, ez jelentősen visszaesett 2014 után. A közel színmagyar települések adatai alapján 2015–2017-ben – a 2001-es népességszám 1000 főjére számítva – évente mindössze 7,3 gyerek született. Azonban a hivatalosan megjelentetett legfrissebb, 2001-es települési adatok mára jócskán elavultak. Figyelembe véve a SUMMA 2017 felmérés eredményeit, melyek értelmében a kárpátaljai magyarok létszáma 2001 és 2017 között közel 21 ezer fővel, azaz 13,7%-kal csökkent¹⁶, a születési ráta meghatározásánál célszerűbb az ezzel arányosan csökkentett aktuális összlétszámmal számolni. Ez esetben a kárpátaljai magyarok átlagos születési rátája 2015–2017-ben 8,4‰-nek adódik.

15 Molnár József – Molnár D. István: A születésszámok alakulása Kárpátalján térben és időben. In: Szónokyné Ancsin Gabriella (szerk.): *Magyarok a Kárpát-medencében 2. Tudományos Nemzetközi Konferencia*. Egyesület Közép-Európa Kutatására: Szeged, 2017. 395–409.

16 Tátrai Patrik – Molnár József – Kovály Katalin – Erőss Ágnes: A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle*, IV. évfolyam, 3. szám. Budapest, 2018. 7–31.

Adatbázis és alkalmazott módszerek

A kárpátaljai magyar óvodás (3–5 éves) korosztályok települési létszámának alakulását az elkövetkező években az alábbi lépéseken keresztül tudtuk megközelíteni:

- 1.) az utóbbi években a magyarlakta településeken született egyéves korosztályok lélekszámának a meghatározása;
- 2.) a települési születésszámok előrebecslése a következő néhány évre;
- 3.) a magyar, az ukrán, a cigány és a vegyes házasságból származó gyerekek számának a becslése az éves települési kohorszokon belül;
- 4.) a korcsoportok számát befolyásoló tényezők (elsősorban a migráció) hatására végbe ment változások számszerűsítése;
- 5.) az óvodás korú magyar, ukrán, cigány és vegyes házasságból származó gyerekek számának a települési bontású becslése.

Mivel, amint arról fentebb szóltunk, az első helyen említett alapadatokhoz sem lehet korlátlanul hozzáférni, az adatgyűjtés különféle – részben közvetett – módszereit voltunk kénytelenek alkalmazni. A szükséges települési, illetve községi tanácsai adatok beszerzése a következő forrásokból történt:

- A megyei statisztikai hivatal korszerkezeti adatai, amelyeket járásokra és megyei alárendeltségű városokra vonatkozóan városi/falusi népesség bontásában tesznek közzé.¹⁷ Az 5 megyei alárendeltségű város (Ungvár, Beregszász, Csap, Huszt és Munkács), valamint azon néhány településadatai, amelyek a járásukban egyedül képviselik a városokat, illetve a városi típusú településeket (Bátyú, Szolyva, Visk) ily módon közvetlenül adottak voltak.
- A megyei és járási statisztikai hivatalok, községi tanácsok szórványosan hozzáférhető községi tanácsai bontású születési adatai. Amennyiben a tanácshoz csak egy település tartozik, az adatai közvetlenül alkalmazhatók voltak, amennyiben több – a tanácsai adatokból népességszám-arányosan származtattuk a települési születési adatokat.

¹⁷ Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal (Головне управління статистики у Закарпатській області): Закарпаття у демографічному вимірі (Статистичний збірник). Ужгород, 2012–2017 (évente).

- A KMF földrajz szakán készült évfolyammunkák, szakdolgozatok és referátumok települési adatai. Ezek zöme születésszám, de akadtak korszerkezeti, valamint nemzetiségi összetételre vonatkozó adatok is.
- Szakmai publikációkban és sajtóközleményekben megjelent adatok.
- Egyéb források, például, szóbeli közlések.

A magyar nyelvű óvodás korosztály 2018–2022-es létszámára vonatkozó előrejelzések elkészítésénél alapul vett további adatok:

- a 2011–2016-ra rendelkezésre álló községi tanácsi bontású születésszámok;
- a 2017 első három negyedévére vonatkozó járási születési értékek;¹⁸
- Kárpátalja települési bontású nemzetiségi, illetve anyanyelvi adatai;¹⁹
- a cigány népesség tényleges települési lélekszáma, aránya és anyanyelve;²⁰
- a vegyes házasságok arányára vonatkozó népszámlálási adatok közigazgatási egységek szerint.²¹

Az első lépésnél, azaz a települési születésszámok meghatározásánál, a közös tanácsokhoz tartozó települések jelentették a fő problémát, amelyekre vonatkozóan semmilyen valamennyire is hivatalos adat nem állt rendelkezésre. Ezeknél a települési lakosságszámok alapján arányítottuk a közös tanácsra vonatkozó születésszámokat, esetenként ezt tudtuk finomítani a nemzetiségi összetétel, illetve a szórványosan rendelkezésre álló hallgatók által gyűjtött, vagy felekezeti adatok figyelembe vételével.

18 Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal (Закарпатськеобласнеуправліннястатистики): Статистичнаінформація. Населеннятаміграція. Letöltés helye: www.uz.ukrstat.gov.ua; letöltés ideje: 2017. 12. 13.

19 Molnár József – Molnár D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa: Beregszász, 2005.; *Népszámlálás* (Переписнаселення). Letöltés helye: database.ukrcensus.gov.ua; letöltés ideje: 2017. 10. 26.

20 Molnár József – Cserniczkó István – Braun László: *Cigányok Kárpátalján*. In: Szilágyi Ferenc – Pénzes János (szerk.): *Roma népesség Magyarország északkeleti határtérségében*. Partium Kiadó: Nagyvárad, 2016. 91–108.

21 Molnár József: *Etnikailag vegyes házasságok a kárpátaljai magyarok körében*. *Limes*, 2015. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve, II. évfolyam. Beregszász–Ungvár. 51–62.

A települési születésszámok 2017–2019-re történő előrebecslése során abból a feltételezésből indultunk ki, hogy azok a 2015–2016-os alacsony szinten maradnak. 2017 esetében ezt az adott évre rendelkezésre álló január–szeptemberi járási születési adatokhoz igazítottuk.

A harmadik lépésben meghatároztuk a magyar, az ukrán, a cigány és a vegyes házasságból származó gyerekek számát az éves települési kohorszokon belül. Elsőként a roma gyerekek számát becsültük a romák települési arányának és az adott közösség demográfiai magatartásának ismeretében, illetve egyéb források (sajtó, közigazgatási hivatalok adatai, iskolai létszámadatok) felhasználásával.

A továbbiakban a magyar részvételi vegyes házasságok arányát számítottuk az összes magyar részvételi páron belül a 2001-es népszámlálás adatai alapján felállított empirikus képlettel:²²

$$MVH_T = 100 - 15,22 \cdot (MA_T)^{0,395},$$

ahol MA_T – a magyarok százalékaránya a nem cigány lakosságon belül T kárpátaljai településen (a roma népesség kihagyását a számításból a vegyes házasságokban való alacsony részvételi arányuk indokolja). A településeken évente született nem roma gyerekek számát az ott élő magyar, ukrán, illetve vegyes családban élők arányának megfelelően osztottuk el a nevezett kategóriák között. Bár tudjuk, hogy a magyar és az ukrán népesség termékenységi mutatói Kárpátalján összességében különböznek, az eltéréseket jelentős mértékben magyarázzák a települések közötti különbségek.²³ Feltételezhetünk ugyan településen belüli eltéréseket is, ám tekintve, hogy erre vonatkozó adatokat nem találtunk, a magyar, az ukrán és a vegyes családok termékenységét adott helységen belül a számítások során azonosnak tekintettük.

A településeken évente született korcsoportok lélekszáma az idő előrehaladtával az elhalálozások, valamint a migráció hatására változhat. A halandóság alacsony gyerekkori szintje elhanyagolható, hibahatáron jócskán belüli változásokat okoz csupán az olyan kis létszámú csoportoknál, mint a települési éves kohorszok, ezért ezzel nem is számoltunk. A migráció hatása viszont jelentős, értékét Tátrai és szerzőtársai vizsgálatai alapján²⁴ évi -10%-nek vettük a magyarok esetében. Az etnikailag vegyes családokat feltehetően mérsékeltebben érinti a jelenség, így, esetükben -5%-kel számoltunk.

22 Molnár, 2015: *Etnikailag vegyes házasságok a kárpátaljai magyarok körében*, i. m.

23 Molnár et Molnár D., 2017: *A születésszámok alakulása Kárpátalján térben és időben*, i. m.

24 Tátrai et al., 2018. *A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására*, i. m.

Végül a számítások ötödik lépésében az óvodás korosztályok (3–5 évesek) adott év szeptember 1-re vonatkozó létszámát határoztuk meg településenként a megfelelő években született kohorszok elvándorlással csökkentett számának az összegzésével. Így például 2020. szeptember 1-re az óvodás korosztályt a 2014-ben születettek harmada (szeptember–december), a 2015-ben, 2016-ban születettek és a 2017-ben születettek kétharmada (január–augusztus) összegeként számítottuk. Fontosnak tartottuk külön-külön meghatározni a homogám magyar családokban, a magyar–ukrán vegyes családokban és a magyar anyanyelvű cigány családokban született óvodáskorúak számát, hisz a felsorolt csoportoknak számottevően eltérőek az óvodáztatási attitűdjeik.

A magyar, a vegyes magyar–ukrán, valamint a magyar nyelvű roma családokban született óvodás korú gyerekek – akik számát és területi eloszlását alább részletezzük – jelentik a magyar nyelvű óvodahálózat demográfiai bázisát Kárpátalján a következő években (bár nem elhanyagolható a megyében a homogám ukrán családokban született gyerekek magyar nyelvű óvodáztatása sem).

Az óvodás korosztály várható létszáma

Előrejelzéseink alapján az elkövetkező években Kárpátalján az etnikailag homogén magyar családokban nevelkedő óvodások korosztálya létszámának csökkenése várható. A folyamat meghatározó összetevője a 2014-es kelet-ukrajnai konfliktus után felerősödött kivándorlási hullám a kárpátaljai magyarok körében, valamint a születésszámok ezzel párhuzamos jelentős visszaesése.²⁵ A prognosztizált létszámcsökkenés várhatóan a megye magyarlakta közigazgatási egységeinek mindegyikét érinti. Az etnikailag homogám magyar családok óvodáskorú gyerekei legnagyobb számú csoportjai továbbra is a Beregszászi, Nagyszőlősi, Ungvári, Munkácsi járásokban, valamint Beregszász városban élnek majd (1. táblázat).

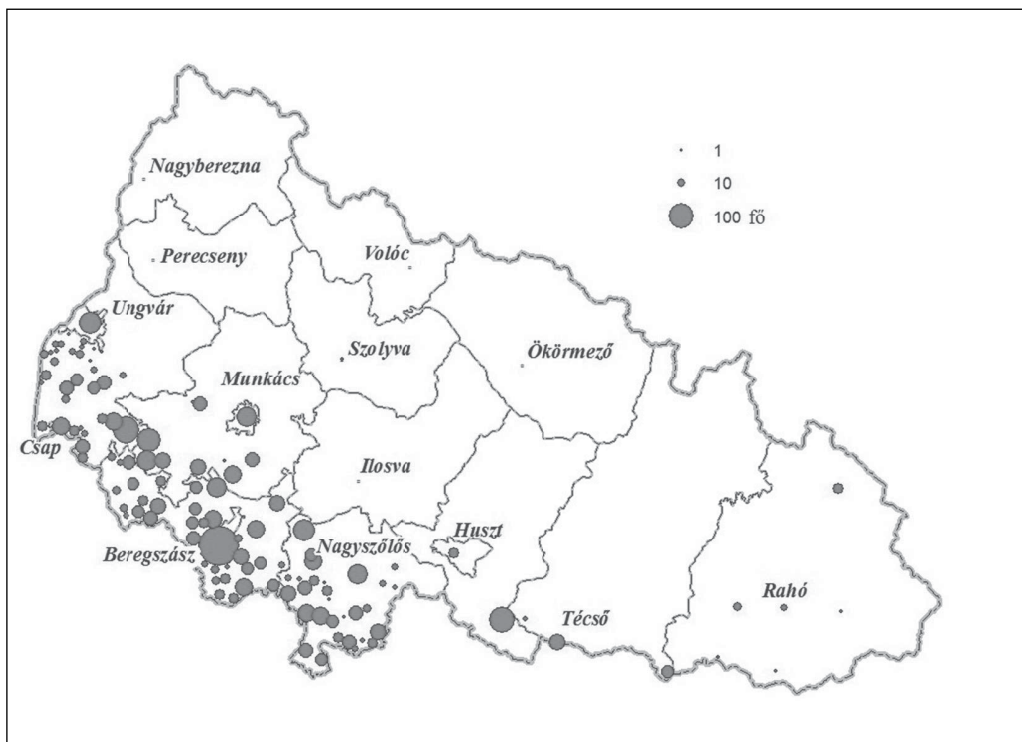
Települési bontásban ebben a kategóriában magasan kiemelkedik Beregszász, ahol várhatóan 200 fölött marad a következő években a homogám magyar családokban nevelkedő óvodások száma (3. ábra). 100 fölötti létszám prognosztizálható Nagydobronyban (Ungvári járás) és 100 körüli Viskén (Hushti járás). Csongoron (Munkácsi járás), Ungváron, Salánkon (Nagyszőlősi járás), Munkácson, valamint Nagyszőlősen 50 főnél több magyar óvodáskorú gyerek valószínűsíthető 2022-ig, további 29 településen pedig 25 és 50 közötti,

25 Tátrai et al., 2018. *A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására*, i. m.

ami még megfelelő alapot jelent több óvodai csoportfenntartásához. Számos kistélepülésen azonban, elsősorban Ungvár környékén, az alacsony gyereklétszám hosszú távon megkérdőjelezi magyar nyelvű óvoda vagy óvodai csoportok fenntartását.

Közigazgatási egység	2018	2019	2020	2021	2022
Beregszász város	273	259	242	229	220
Csap város	60	52	45	41	40
Huszt város	20	18	17	16	15
Munkács város	74	69	64	59	58
Ungvár város	80	77	73	69	66
Beregszászi járás	1046	922	807	735	698
Hushti járás	115	106	92	78	73
Munkácsi járás	365	353	329	304	286
Nagyszőlősi járás	824	758	687	642	622
Rahói járás	45	43	41	37	36
Szolyvai járás	1	1	1	1	1
Técsői járás	82	74	66	62	59
Ungvári járás	618	562	501	472	451
Kárpátalja	3603	3294	2965	2745	2625

1. táblázat: Az óvodás korosztály (3–5 évesek) létszámának várható alakulása az etnikailag homogám magyar családokon belül Kárpátalja magyarlakta közigazgatási egységeiben 2018–2022-ig

3. ábra: Az óvodás korosztály (3–5 évesek) várható létszáma az etnikailag homogén magyar családokon belül Kárpátalja településein 2020-ban²⁶

A magyar nyelvű óvodai képzés potenciális célcsoportját képezik a magyar–ukrán vegyes házasságok megfelelő korosztályú gyerekei is. Ezek lélekszáma Kárpátalján a közeljövőben meghaladhatja az etnikailag homogén magyar családok gyerekei számának a 40%-át, a szórványvidékeken és a két nagyvárosban pedig jóval nagyobb lesz annál (2. táblázat). A legtöbb magyar–ukrán etnikailag vegyes házasságban született óvodáskorú gyerek várhatóan a Nagyszőlősi járásban, továbbá Ungváron és Munkácsen él majd, ahol a 2001-es népszámlálás idején a legmagasabbnak adódott a vegyes magyar–ukrán házaspárok száma.²⁷ A csoport létszámának alakulása a közeljövőben tendenciáiban hasonló lesz az előzőéhez: a születésszám csökkenése, illetve az elvándorlás a vegyes családokat is érinti, bár, talán némileg mérsékeltebben, mint a homogén magyarokat.

²⁶ A szerzők köszönetüket fejezik ki Molnár D. Istvánnak a munka térképanyagának elkészítésében nyújtott segítségéért.

²⁷ Minnesota Population Center, 2014: *Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.3 [Machine-readable database]*. Minneapolis, University of Minnesota. Letöltés helye: international.ipums.org; letöltés ideje: 2014. 08. 05.; Molnár, 2015. Etnikailag vegyes házasságok a kárpátaljai magyarok körében, i. m.

Települési szinten a vegyes házasságok gyerekei az etnikailag kevert népességű városokban és városi típusú településeken alkotnak jelentős tömegeket, számuk Kárpátalja sok helységében felülmúlja a homogén magyar családokban születetteket. Így van ez a rangsort vezető Ungvár és Munkács esetében is, ahol a magyar–ukrán vegyes házasságok gyerekeinek a száma a közeljövőben várhatóan két-háromszorosa lesz a homogén magyar családokban születettekének (2020-ra 210 és 145 fő körülre prognosztizáljuk). Beregszász és Csap kivételével a kategória legszámosabb közösségei a szóróterületeken élnek majd (4. ábra). A többségi társadalom asszimilációs nyomása, illetve a hiányos intézményhálózat következtében ezt a jelentős számú csoportot nem lesz könnyű a magyar óvodába „becsábítani”, pedig ennek különösen nagy jelentősége van nemcsak a magyar óvodahálózat fenntartása, hanem az asszimilációs folyamatok egyensúlyban tartása szempontjából is. A jelenlegi anyaországi nemzetpolitika (a többirányú támogatási rendszer, benne a magyar óvodák kiemelt támogatása,²⁸ az állampolgárság egyszerűsített megszerzésének a lehetősége) azonban javítja ennek az esélyeit.

Közigazgatási egység	2018	2019	2020	2021	2022
Beregszász város	119	114	107	102	98
Csap város	41	36	32	29	29
Huszt város	55	51	48	45	43
Munkács város	165	156	145	135	132
Ungvár város	228	221	210	199	192
Beregszászi járás	139	123	110	101	93
Huszt járás	59	55	48	41	38
Munkácsi járás	67	64	58	55	51
Nagyszőlősi járás	238	220	207	192	187
Rahói járás	103	101	93	87	84
Szolyvai járás	12	11	11	11	10
Técsői járás	101	91	83	78	75
Ungvári járás	125	119	109	102	98
Kárpátalja	1452	1362	1261	1177	1130

2. táblázat: Az óvodás korosztály (3–5 évesek) létszámának várható alakulása az etnikailag vegyes magyar–ukrán családokban Kárpátalja magyarlakta közigazgatási egységeiben 2018–2022-ben

28 Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program. Letöltés helye: ovodaprogram.eu; letöltés ideje: 2019.01.09.

4. ábra: Az óvodás korosztály (3–5 évesek) várható létszáma az etnikailag vegyes magyar–ukrán családokban Kárpátalja településein 2020-ban²⁹

Az egyre nagyobb számú (főleg, ami a gyerekkorúakat illeti) magyar nyelvű kárpátaljai cigány közösség (2016-os becslés szerint kb. 20 ezren lehettek)³⁰ az óvodai oktatásban egyelőre jelentősen alulreprezentált, ám a jövőben ez valószínűleg változni fog.³¹ A következő években a magyar nyelvű roma gyerekek száma az óvodás korosztályban 1,5–2 ezer fő közé várható (3. táblázat). A 2018–2022-es időszakban a 3–5 éves korú magyar roma gyerekek létszáma is csökkenni fog (elképzeltető, hogy csak ideiglenesen), mivel az utóbbi évek születésszám-visszaesése őket is érintette. Ha tömegessé válik körükben a gyerekek óvodáztatásának igénye, az érezhetően súlyosbíthatja a helyenként az alacsony születésszám ellenére meglévő férőhelygondokat. A legtöbb magyar anyanyelvű cigány gyerek az Ungvári, Beregszászi és Munkácsi járásban, továbbá Munkács és Beregszász városokban él majd (3. táblázat, 5. ábra).

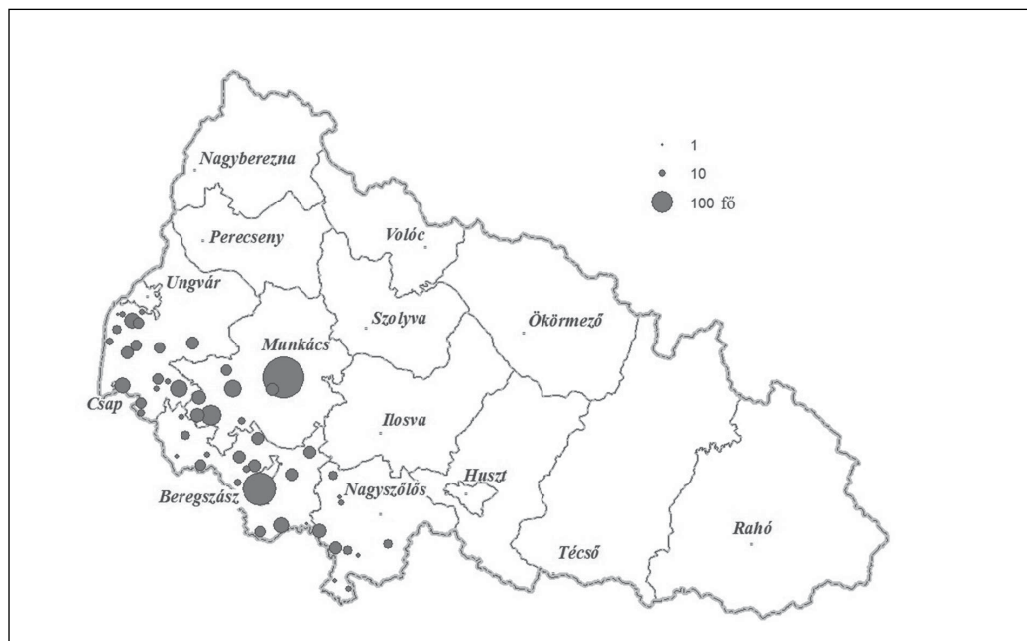
²⁹ Készítette: Molnár D. István.

³⁰ Molnár et al., 2016. Cigányok Kárpátalján, i. m.

³¹ Kárpátaljai Megyei Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztálya, 2008–2016: Adattár.

Közigazgatási egység	2018	2019	2020	2021	2022
Beregszász város	240	230	217	208	201
Csap város	65	57	50	46	46
Huszt város	0	0	0	0	0
Munkács város	378	359	334	314	307
Ungvár város	0	0	0	0	0
Beregszászi járás	403	361	314	283	274
Husztói járás	0	0	0	0	0
Munkácsi járás	317	308	289	265	250
Nagyszőlősi járás	178	164	147	136	132
Rahói járás	0	0	0	0	0
Szolyvai járás	0	0	0	0	0
Técsői járás	0	0	0	0	0
Ungvári járás	432	402	364	344	330
Kárpátalja	2013	1881	1715	1596	1540

3. táblázat: Az óvodás korosztály (3–5 évesek) létszámának várható alakulása a magyar anyanyelvű cigányok körében Kárpátalja magyarlakta közigazgatási egységeiben 2018–2022-ig

5. ábra: Az óvodás korosztály (3–5 évesek) várható létszáma a magyar anyanyelvű cigányok körében Kárpátalja településein 2020-ban³²

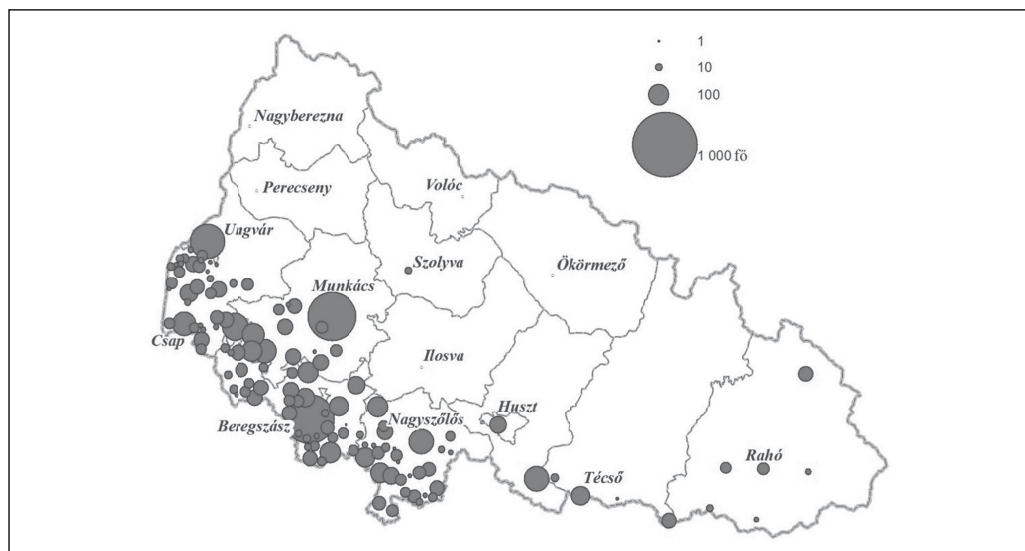
32 Készítette: Molnár D. István.

Összességében a magyar nyelvű óvodai ellátás potenciális célcsoportja (azaz a fenti három kategória együttese) 2018 és 2022 között valószínűleg több mint 7 ezer főről 5300 alá esik (4. táblázat). A legnagyobb – 500 főt meghaladó – gyereklétszámokra továbbra is a Beregszászi, Nagyszőlősi, Ungvári és Munkácsi járásokban számíthatunk, de Beregszász teljesen vagy részben magyar kötődésű óvodáskorú gyerekei is félezerrel többen lesznek.

Települési bontásban kiemelkedik Beregszász, Munkács és Ungvár, ahol a magyar kötődésű óvodás korú gyerekek összlétszáma az elkövetkező évek átlagában 280 és 570 közé várható (6. ábra). Figyelembe véve azonban a vegyes házasságok, illetve a romák gyerekeinek meghatározó arányát, e három városban, de főleg a két utóbbi nagyvárosban, a magyar óvodai képzést igénylők száma valószínűleg jelentősen elmarad majd a fenti értékektől. A sorban utánuk következő 25 településen, amelyeken e korosztály lélekszáma 50–200 fő közöttinek ígérkezik, zömében ugyancsak jelentős lesz a magyar–ukrán vegyes családok gyerekeinek, illetve a cigány gyerekeknek a hozzájárulása az összlétszámhoz. A magyar nyelvterületen kívül eső kisvárosok és városi típusú települések esetében (Nagyszőlős, Visk, Técső) ez inkább a vegyes házasságok gyerekeire vonatkozik, a nyelvterületen belüli falvakban (Nagydobrony, Barkaszó, Csongor, Salánk, Vári, Szernye) inkább a cigány gyerekekre, de Csap esetében például – mindkettőre. Összesen 98 kárpátaljai településen prognosztizálható 2022-re a magyar kötődésű óvodáskorú gyerekek 10 vagy afölötti létszáma, ami demográfiai alapját jelentheti a magyar óvoda fenntartásának.

Közigazgatási egység	2018	2019	2020	2021	2022
Beregszász város	632	603	566	539	519
Csap város	166	145	127	116	115
Huszt város	75	69	65	61	58
Munkács város	617	584	543	508	497
Ungvár város	308	298	283	268	258
Beregszászi járás	1588	1406	1231	1119	1065
Huszt járás	174	161	140	119	111
Munkácsi járás	749	725	676	624	587
Nagyszőlősi járás	1240	1142	1041	970	941
Rahói járás	148	144	134	124	120
Szolyvai járás	13	12	12	12	11
Técsői járás	183	165	149	140	134
Ungvári járás	1175	1083	974	918	879
Kárpátalja	7068	6537	5941	5518	5295

4. táblázat: Az óvodás korosztály (3–5 évesek) együttes létszámának várható alakulása az etnikailag homogám magyar, a vegyes magyar–ukrán, valamint a magyar anyanyelvű cigány családok körében Kárpátalja magyarlakta közigazgatási egységeiben 2018–2022-ig

6. ábra: Az óvodás korosztály (3–5 évesek) várható létszáma az etnikailag homogám magyar, a vegyes magyar–ukrán, valamint a magyar anyanyelvű cigány családok körében Kárpátalja településein 2020-ban³³

33 Készítette: Molnár D. István.

A magyarlakta települések csoportosítása, javaslatok

A leírtak alapján nyilvánvaló, hogy a kárpátaljai magyar óvodahálózat alakításánál számolni kell az óvodás korosztály létszámán kívül egyéb tényezőkkel is, így például a kontingens összetételével, illetve a helyi etnikai viszonyokkal. Ezért a kárpátaljai magyarlakta településeket a nevezett összetevők együttes figyelembevételével csoportosítottuk, és eredményül az alábbi kategóriákat kaptuk (7. ábra):

I. Erősen magyar többségű települések (a más anyanyelvűek aránya kevesebb mint 20%), ahol a magyar gyerekek óvodáskorú csoportjai a vegyes házasságok gyerekeivel együtt várhatóan 2022-ben is meghaladják a 25 főt. A magyar nyelvű többscsoportos óvodák fenntartásának az elkövetkező években itt várhatóan nem lesznek demográfiai jellegű akadályai. Ide tartoznak:

1. Nagydobrony	11. Vári	21. Barkaszó
2. Csongor	12. Szőlősgyula	22. Szürte
3. Salánk	13. Verbóc	23. Fornos
4. Dercen	14. Nagyberég	24. Beregdéda
5. Szernye	15. Nagypalád	25. Mezőkaszony
6. Tiszaölkény	16. Tiszaújlak	26. Eszeny
7. Gát	17. Nagymuzsaly	27. Nagygejőc
8. Kisdobrony	18. Nevetlenfalu	28. Rát
9. Makkosjánosi	19. Beregújfalva	
10. Tiszapéterfalva	20. Zápszony	

II. Vegyesen lakott települések, ahol a magyar gyerekek óvodai korcsoportjai várhatóan elérik a 25 főt. A felsorolt településeken a legnagyobb kihívást az ukrán nyelvű óvodák, illetve óvodai csoportok elszívó hatása jelentheti. Ezek:

1. Beregszász	6. Csap	11. Tiszaújhely
2. Visk	7. Técső	12. Csepe
3. Ungvár	8. Izsnyéte	13. Aknaszlatina
4. Munkács	9. Bátyú	
5. Nagyszőlős	10. Beregrákos	

III. Erősen magyar többségű kisebb falvak (a más anyanyelvűek aránya kevesebb mint 20%), ahol a magyar gyerekek óvodás korcsoportjai a vegyes házasságok gyerekeivel együtt a 2020-as évek elejére 10–25 fő közé várhatók. Az óvodás korosztályba tartozó gyerekek alacsony száma hosszú távon valószínűleg egy óvodás csoport fenntartását indokolhatja. Ilyenek:

1. Gut	12. Nagybéány	23. Halábor
2. Nagyborzsova	13. Badaló	24. Tiszaágtelek
3. Feketepatak	14. Batár	25. Heteny
4. Fertőszalmás	15. Tiszaásvány	26. Kígyós
5. Bene	16. Aklihegy	27. Kisharangláb
6. Bótrágy	17. Balázsér	28. Tiszacsoma
7. Kisbéány	18. Csetfalva	29. Asztély
8. Forgolány	19. Rafajnaújfalu	30. Sárosoroszi
9. Kisgejőc	20. Palágykomoróc	31. Kistéglás
10. Beregsom	21. Mezőgecse	32. Macsola
11. Csonkapapi	22. Szalóka	33. Gálóc

IV. Vegyesen lakott, illetve szórványtelepülések, ahol az óvodás korú magyar gyerekek létszáma a vegyes házasságok gyerekeivel együtt várhatóan meghaladja a 10 főt. A II. csoporthoz hasonlóan a fő gondot itt is az ukrán nyelvű óvodai csoportok elszívó hatása okozhatja. A magyar, esetleg vegyes tananyelvű óvodák e településeken fontos szerepet játszhatnak az otthonról csak alig, vagy egyáltalán nem hozott magyar nyelvtudás, illetve magyar identitás erősítőiként is. Ide sorolt települések:

1. Fancsika	7. Koncháza	13. Gyertyánliget
2. Tiszasalamon	8. Palló	14. Királyháza
3. Mátyfalva	9. Tekeháza	15. Minaj
4. Feketeardó	10. Huszt	16. Bustyaháza
5. Kisbakos	11. Kőrösmező	17. Nagybocksó
6. Homok	12. Rahó	18. Szolyva

V. Magyarlakta és vegyesen lakott kis falvak, ahol a magyar gyerekek óvodás korosztályai a vegyes házasságok gyerekeivel együtt 2022-ben várhatóan 5–10 fő között lesznek. A magyar nyelvű óvoda hosszú távú fenntartására az adhat esélyt, ha sikerül bevonni a többségi nemzet magyar nyelv, illetve kultúra iránt érdeklődő képviselőinek a gyerekeit, vagy az ott élő magyar anyanyelvű romák gyerekeit. Esetleg, célszerű lehet közös óvoda fenntartása több közeli község gyerekeinek, így például szóba jöhet közös óvoda fenntartása a Nagyszőlősi járási Tiszakeresztúr és Karácsfalva, vagy az Ungvári járási Botfalva, Ungtarnóc és Sislóc számára, mint ahogyan a sislóci iskolába is több környező kis faluból vannak tanulók beiskolázva. A csoport tagjai:

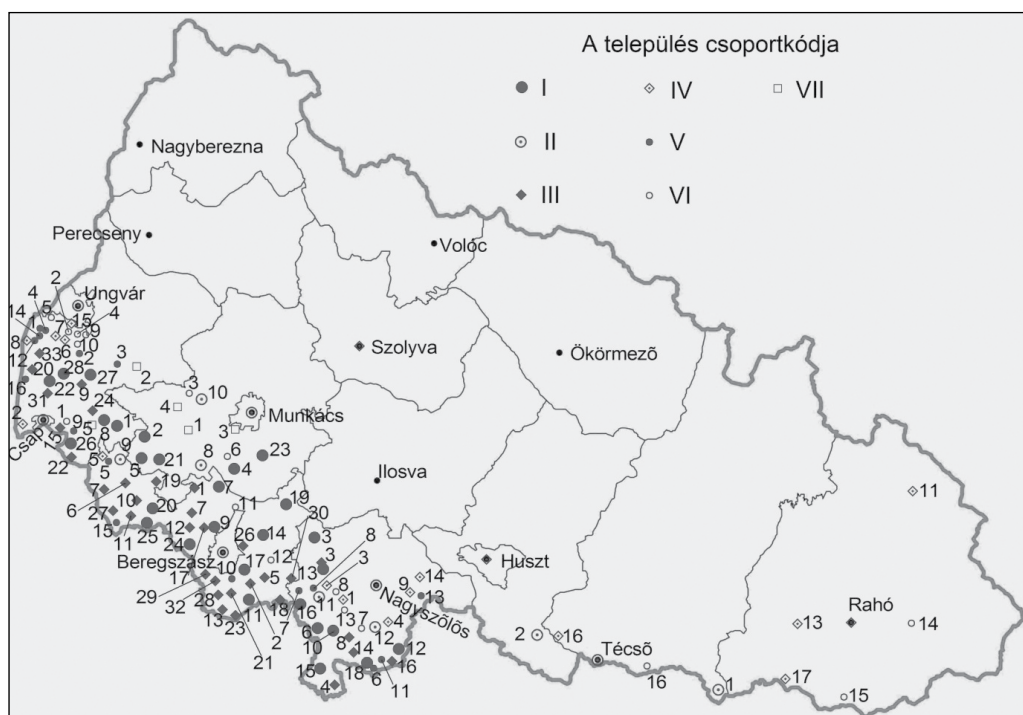
1. Botfalva	7. Tiszakeresztúr	13. Gödényháza
2. Császlóc	8. Karácsfalva	14. Sislóc
3. Korláthelmec	9. Tiszaújfalu	15. Kispapi
4. Ungtarnóc	10. Nagybakta	16. Kisszelmenc
5. Nagybakos	11. Újakli	
6. Akli	12. Bátfa	

VI. Ukrán települések kis létszámú magyar szórvánnyal, ahol a magyar gyerekek óvodás korcsoportjai a vegyes házasságok gyerekeivel együtt is jóval 10 fő alatt maradnak. Itt a többségi nemzet részéről jelentkező érdeklődés adhat esélyt magyar vagy vegyes óvodai csoportok fenntartására. Máshol a közeli nagyobb lélekszámú magyar közösségek anyanyelvi intézményei jelenthetnek megoldást (például a kajdanói gyerekek számára, akiket a szülők magyar óvodába szeretnének beíratni, a vele egybeépült Beregrákos, vagy a cservoniaiak számára Tiszaásvány óvodája). A magyar nyelvterülettől távol (Tiszaabogdány, Terebesfehérpatak, Taracköz) a katolikus egyház közreműködésével lehet esély magyar, illetve vegyes oktatási nyelvű óvodai csoportok indítására. A csoportba kerültek:

1. Cservona	7. Csomafalva	13. Tiszasásvár
2. Katergény	8. Oroszvölgy	14. Tisزابogdány
3. Kajdanó	9. Baranya	15. Terebesfehérpatak
4. Kincses	10. Kereknye	16. Taracköz
5. Őrdarma	11. Csikósgorond	
6. Alsókerepec	12. Kovászó	

VII. Ukrán többségű, számottevő magyar népességgel nem bíró falvak jelentős magyar anyanyelvű cigány lakossággal, ahol a magyar anyanyelvű roma gyerekek jelentős száma indokolhatja magyar óvodai csoportok indítását. Név szerint:

1. Nagylucska	3. Pósháza	5. Dimicső
2. Oroszkomoró	4. Dombok	

7. ábra: A kárpátaljai magyarlakta települések csoportosítása a 2018–2022-es évek várható óvodáskorú gyereklétszáma alapján. (A csoportkódok magyarázatát, valamint az egyes csoportokon belül számmal jelölt települések megnevezését lásd a fenti szövegben!)

Összegzés

Vizsgálataink legfontosabb tanulságait összegezve megállapíthatjuk, hogy a kárpátaljai magyar kötődésű óvodás korosztály létszáma a 2018–2022-es időszakban jelentősen, közel negyedével csökken, döntően a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus által generált kivándorlási hullám és a születésszám csökkenése következtében. Ennek ellenére közel száz kárpátaljai településen prognosztizálható 2022-re a magyar kötődésű óvodáskorú gyerekek 10 vagy afölötti létszáma, ami demográfiai alapját jelentheti a magyar óvoda fenntartásának, illetve megnyitásának. Emellett az anyanyelvi óvodai hálózat tervezésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni az etnikailag vegyes, magyar–ukrán házasságok gyerekeit, akik számos településen (nagyvárosok, szórványvidékek) a magyar kötődésű óvodás korosztály zömét alkotják. Jelenleg is jelentős (közel 20%) a homogám ukrán családok gyerekeinek az aránya a magyar óvodákban, ami várhatóan a következő években is fennmarad, hiszen a szülők egyfajta kitörési pontként, túlélési stratégiaként tekintenek a magyar nyelvű oktatásra. Az óvodáztatásba egyelőre még kis mértékben bevont magyar anyanyelvű cigány gyerekek ugyancsak számottevő potenciális demográfiai tartalékát jelenthetik a magyar nyelvű óvodai hálózatnak.

A kárpátaljai magyar óvodák jelenlegi közel 6 ezer fős létszáma – a születésszámok számottevő visszaesése ellenére – a magyar nyelvű cigány gyerekek és az etnikailag vegyes családok gyerekeinek a szélesebb körű bevonásával, valamint a többségi nemzet magyar nyelvű óvodai képzés iránti érdeklődésének a fennmaradása mellett – tarthatónak látszik.

BARNA GERGŐ

KÖZOKTATÁSI HELYZETKÉP: A MAGYAR NYELVŰ KÉPZÉSBEN RÉSZT VEVŐK SZÁMÁNAK ÉS ARÁNYÁNAK ALAKULÁSA 1990 ÉS 2017 KÖZÖTT¹

1990 és 2017 között a romániai közoktatásban tanulók száma 39%-kal csökkent, 4,1 millió diákról 2,5 millióra. A magyar tannyelven tanulók esetében a visszaesés enyhén mérsékeltebb, itt 188 ezerről 122 ezerre, 35%-kal csökkent a diákpopuláció. Az arányok változása esetében részben pozitív trendek figyelhetők meg. A magyar oktatásban részt vevők aránya a teljes romániai iskolai populáción belül az 1996-os, 4,6%-os mélypont után szinte folyamatos növekedést mutatott a 2010-es évek elejéig. Ezt követően egy stagnálási periódus következik, a magyarul tanulók aránya a közoktatásban az elmúlt években 5,1–5,2% között ingadozik, és továbbra is elmarad a népességen belüli, mintegy 6%-os magyar anyanyelvi aránytól. A különböző oktatási szinteken, illetve az egyes erdélyi régiókon belül a dinamikák nagyon eltérőek, ezek bemutatására vállalkozik elemzésünk.

Az Országos Statisztikai Intézet öt szintre bontva közli az oktatási rendszerben részt vevő óvodások és diákok számát a tanítás nyelve szerint éves és megyei bontásban. Az adatok jelenleg 1990–2017 között érhetők el, megyei megoszlások 1997-től kezdődően vannak. Az adatokat a tanév kezdésekor összesítik, kiterjed a nappali, esti, csökkentett látogatású vagy távoktatásban részesülőkre, az állami- és magánoktatásra és a speciális osztályokba járókra is. A következő oktatási szintekre kérhetők le az adatok:

- Óvodai oktatás (ISCED 0): 1990–2011 között a 3–6 éves, 2012-től a 3–5 éves populációt célzó szint;
- Elemi és általános oktatás (ISCED 1–2): 1990–2011 között a 7–14 éves (I–VIII), 2012-től a 6–14 éves (0–VIII) populációt célzó szint;
- Líceumi oktatás (ISCED 3): 15–18 évesek, beleértve az elméleti és szaklíceumokat is (IX–XII/XIII);

1 A tanulmány az Erdélystat elemzése, 2019.06.11-én jelent meg az erdelystat.ro honlapon.

- Szakiskolák (ISCED 3): 15–18 éves korcsoport, egy és négy évfolyam között;
- Posztliceális iskolák (ISCED 4): két–három évfolyam, jellemzően 19–21 éves korúak.

A közoktatásban tanulók számának alakulása

1990 és 2017 között a romániai közoktatásban tanuló diákok² száma 39%-kal csökkent, 4,1 millió diákról 2,5 millióra.³ A visszaesés enyhén hangsúlyosabb, ha figyelembe vesszük, hogy a 2012/2013-as tanévtől kezdődően az elemi oktatás kiegészült plusz egy, előkészítő évfolyammal. A statisztikai intézet adatai, illetve az oktatási minisztérium tanulmányai⁴ alapján arra következtethetünk, hogy a bruttó beiskolázási arányok (a tanulónak az adott évfolyamnak megfelelő korcsoportához viszonyított súlya) nem változtak jelentősen. Kisebb-nagyobb hullámzások mellett a 6–10 éves korosztályban a beiskolázási arány átlagosan 94%-os volt ebben a periódusban, a 11–14 éves korosztályban 90%-os, a 15–18 éves korosztályban pedig 76%-os. Míg az elemis korúak esetében a tendencia enyhén csökkenő, a líceumi és szakiskolai korosztályon belül pedig valamelyest növekvő.⁵ Amennyiben elfogadjuk a bruttó beiskolázási arányok kismértékű változásait, egyértelmű, hogy a diákpuláció drámai csökkenésének hátterében elsősorban demográfiai okok állnak (alacsony születésszám, nagyfokú kivándorlás).

A közoktatásban magyar nyelven tanulók⁶ száma is erőteljesen visszaesett 1990 és 2017 között, 35%-kal, 188 ezerről 122 ezerre. A magyar tannyelvű osztályokba járók száma 1996-ig csökkent jelentős ütemben, azt követően pedig néhány év kivételével (2001, 2014, 2016, 2017) kisebb mértékben apadt, mint a teljes populáció esetében. Az 1990-hez mért csökkenés 2004-ben egyenlítődőtt ki a két populáció között.

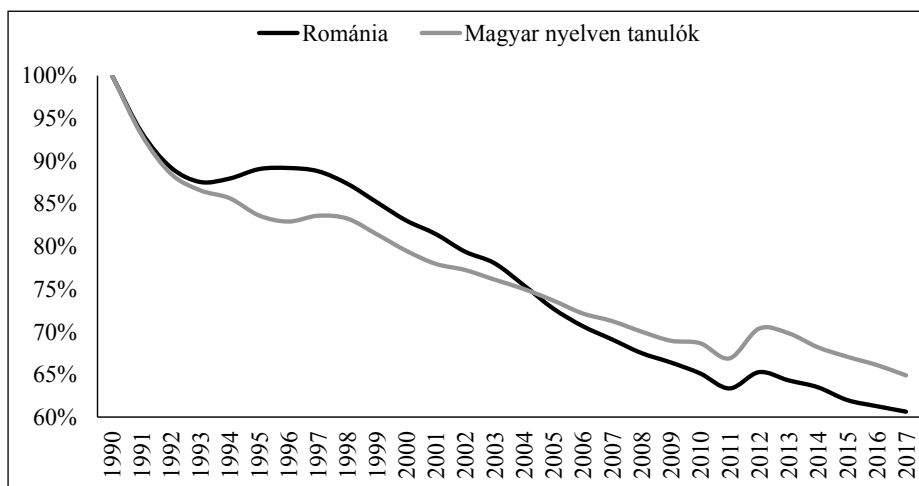
2 Az óvodásokkal itt nem számolunk. Az óvodába járók számának a csökkenése 31%-os 1990–2017 között mind a romániai, mind a magyar tannyelvű populációban. Viszont az óvodai szint nem kötelező jellegű, a jelenlegi törvények értelmében 2020-tól lesz kötelező a nagycsoport (5 évesek számára), illetve ugyanettől az időponttól lesz kötelező a XI–XII. osztály is.

3 Románia lakossága ugyanebben a periódusban 15%-kal csökkent, 23,2 millióról 19,6 millióra az Eurostat adatok szerint.

4 Lásd www.aracis.ro; www.edu.ro; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

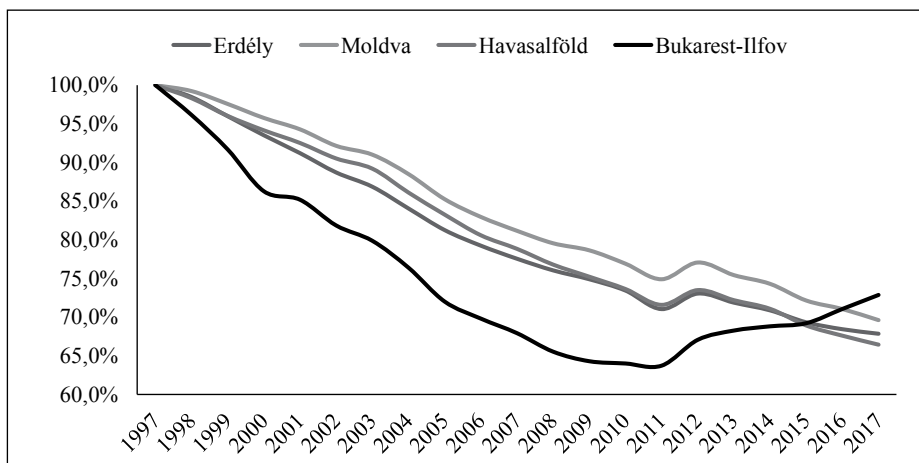
5 Jelentősen növekedett viszont a bruttó beiskolázási arány az óvodáskorúak esetében (őket itt nem számítottuk bele a diákpulációba), 1990-ben a 3–6 évesek alig több mint fele járt óvodába, ez mostanra 82–84%-ra emelkedett. Lásd: INS, Tempo online, SCL102A

6 Az adatok nem tartalmazzák a fakultatív anyanyelvoktatásban részt vevőket, kizárólag a magyar tannyelvű osztályokba járókra vonatkoznak.

1. ábra: Közoktatásban tanulók számának változása, 1990–2017
Elemi, általános, liceum, szakiskola, posztliceum (1990=100%)⁷

Románia nagyrégiói szintjén a diáklétszám csökkenése 1997 és 2017 között nagyjából hasonló mintázatot mutat. Jelentősebb eltérést a fővárosi régió esetében figyelhetünk meg, itt a beiratkozottak száma 2011-ig jelentős tempóban apadt, viszont az előkészítő osztályok bevezetését követően enyhén, de folyamatosan bővült 2017-ig.

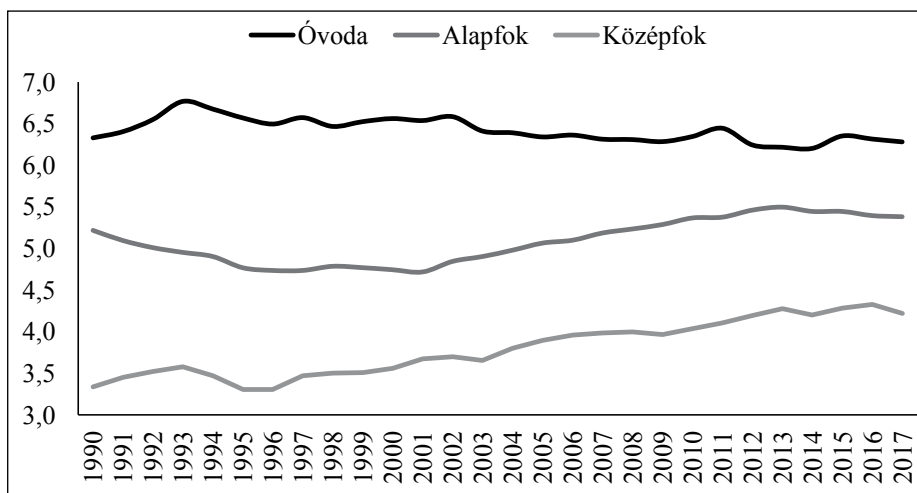
2. ábra: Közoktatásban tanulók számának változása, régiók szerint, 1997–2017
Elemi, általános, liceum, szakiskola, posztliceum (1997=100%)⁸

⁷ Forrás: Forrás: INS, Tempo online, SCL103B

⁸ Forrás: Forrás: INS, Tempo online, SCL103B

A magyar nyelven tanulók arányának változásai

A jelentős mértékű számbeli csökkenéssel párhuzamosan a magyar nyelven tanulók arányainak változása esetében részben pozitív trendek figyelhetők meg. A magyar oktatásban részt vevők aránya a teljes romániai iskolai populációra vetítve az 1996-os, 4,6%-os mélypont után szinte folyamatos növekedést mutatott a 2010-es évek elejéig. Ezt követően egy stagnálási periódus következik, a magyarul tanulók aránya a közoktatásban az elmúlt években 5,1–5,2% között ingadozik.

3. ábra: Magyar nyelven tanulók aránya különböző oktatási szinteken Romániában (%)

Az arányok értelmezéséhez az oktatási statisztikákat a népszámlálások koréves adataival vetjük össze, ezek alapján számítható megbízhatóbb becslés az adott korcsoportokon belüli beiskolázási arányokról, illetve a magyar nemzetiségűek súlyáról a vonatkozó iskoláskorú populációkban. Az Országos Statisztikai Intézet tanügyi felmérése a tanulók etnikai eloszlásáról is gyűjt adatokat, ezeket a következő alfejezetben tárgyaljuk.

A beiskolázási arányok becsléséhez az 1992-es, a 2002-es és a 2011-es népszámlálások koréves adatai alapján számított viszonyítási korcsoportokat vesszük figyelembe. Az óvodai képzésben ez a 3–6 évesek csoportja 2012-ig, ezt követően, az előkészítő osztályok bevezetésével, az óvodáskorú populációt a 3–5 évesek alkotják. Az alapfokú képzés esetében a 7–14 (2012-től 6–14) évesek, a középfokú oktatásban pedig a 15–18 évesek a viszonyítási csoport. Az 1992-es (januári) népszámláláshoz az 1991-es beiskolázási számokat hasonlítjuk, a többi népszámláláshoz az adott évben kezdődő tanév adatait. A 2017-es beiskolázási

adatokat az állandó lakosságra vonatkozó az *Erdélystat* népesség-előrejelzése⁹ alapján becsült koréves populációval vetjük össze. Nagyon fontos eltérés, hogy itt nem a magyar etnikumúak, hanem a magyar anyanyelvűek számából indulunk ki, ami megítélésünk szerint nagyobb relevanciával bír a magyar oktatás szempontjából. Így a populációba bekerülnek azok a gyerekek, akik az összeíráskor más etnikumúként voltak regisztrálva (magyar anyanyelvű románok, svábok, románok), illetve kikerülnek azok, akik bár magyar nemzetiséget jelöltek meg a népszámláláskor, az anyanyelvük (a családban leggyakrabban beszélt nyelv) nem magyar.

Az óvodai képzés esetében kijelenthető, hogy a magyar óvodába járók aránya folyamatosan meghaladja a magyarság arányát az adott korcsoportban. Ennek több oka lehet. Egyrészt az óvodai hálózat jelentősen fejlettebb az erdélyi régióban, másodrészt feltételezhetően a magyar szülők nagyobb arányban íratják be gyerekeiket (az óvodai oktatás nem kötelező), harmadrészt nagy valószínűséggel a magyar nyelvű óvodákban számottevő arányban járnak más nemzetiségű gyermekek is (akik a népszámláláskor romaként, svábként vagy románként lettek regisztrálva). Az arányok viszont fokozatosan kiegyenlítődnek, 2017-re már kevésbé kiugróak az eltérések.

Év	Beiratkozottak						Magyarok aránya	
	Románia			Magyarok			Népességben	Magyar nyelven tanuló
	3–5/6 évesek*	Óvodások	%	3–5/6 évesek	Óvodások	%		
1991	1 410 675	742 232	53%	79 564	47 530	60%	5,6%	6,4%
2002	885 898	629 703	71%	50 120	41 457	83%	5,7%	6,6%
2011	856 087	673 641	79%	49 034	43 412	89%	5,7%	6,4%
2017**	577 051	521 161	90%	34 122	32 732	96%	5,9%	6,3%

1. táblázat: Beiskolázási számok és arányok – óvodai szint (1991, 2002, 2011, 2017)

* 2017-ben 3–5 évesek. A 2011 és 2017 közötti kiugró létszámcsökkenés egyik oka a 2012-ben bevezetett előkészítő osztályok, amelyek során egy óvodai évfolyam átsorolódik az elemi oktatás szintjére.

** A 2017-es népességszámot mind Románia, mind pedig a magyarok esetében az Erdélystat korábbi népesség-előrejelzése alapján számítottuk. A magyarok esetében itt nem az etnikumra, hanem a magyar anyanyelvű lakosságra vonatkoznak az adatok!

⁹ Lásd: statistikak.erdelystat.ro; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

Az alapfokú képzésben (elemi és általános évfolyamok) a magyar nyelven tanulók aránya elmarad az etnikai és anyanyelvi arányoktól, viszont időben pozitív elmozdulások is megfigyelhetők. Az 1996-os mélypont után, egy rövid stagnálási periódust követően, 2002 és 2013 között jelentősen növekszik a magyarul tanulók aránya az alapfokon beiskolázottak körében, elérve az 5,5%-ot. A 2014-es tanévtől kezdődően ellenben enyhe visszaesés, stagnálás figyelhető meg, a magyar nyelven tanulók aránya 5,4% körül mozog.

A javuló tendenciák hátterében a legfontosabb ok nagy valószínűséggel az anyanyelven tanulók arányának növekedése, a magyar gyerekek egyre nagyobb hányada magyar tannyelvű osztályokba jár. A pozitív trend ugyanakkor azzal is szorosan összefügg, hogy az elmúlt két évtizedben jelentős mértékű tömbösödés figyelhető meg az erdélyi magyar népességben belül, illetve hogy a magyarok és a románok korstruktúrája közötti eltérés csökkent, elsősorban a kivándorlás etnikai kiegyenlítődése következtében.

Másrészt az aránynövekedés annak is köszönhető, hogy egyre nő a magyar oktatáson belül a magyar anyanyelvű, de nem „népszámlálási magyarok” aránya. A magyar nyelven tanulók között olyanok is vannak, akiket a népszámlálások időpontjában más nemzeti-ségűnek regisztráltak (románok, romák, svábok). Ennek okán is a 2017-es, magyarokra vonatkozó adatokat nem etnikai, hanem anyanyelvi besorolás szerint kalkuláljuk. Ez jól mutatja, hogy a populáción, illetve a tanulókon belüli magyar arány továbbra is jelentős eltérést mutat. Ha az országosra jellemző, 89%-os beiskolázási aránnyal számolunk, akkor azt feltételezhetjük, hogy a 6–14 éves, magyar anyanyelvű gyerekek 10%-a járt nem magyar tannyelvű osztályokba 2017-ben.

A beiskolázási aránynak a csökkenése 2011 és 2017 között meglehetősen kontraintuitív. Nagy valószínűséggel a 2011-es népszámlálás adatai már akkor felülbecsülték az állandó lakosságot és még hangsúlyosabban a gyerekek számát,¹⁰ és ez a 2017-es előrejelzést is számottevően torzítja. Másodsorban az is valószínűsíthető, hogy a 6 éves gyerekek egy számottevő részét a szülők továbbra sem íratják be az előkészítő osztályba, így azok az alapfokú beiskolázási arányokat csökkentik, és az óvodaiakét növelik.

10 Lásd korábbi elemzésünket: Népesedési perspektívák Erdélyben: 2011–2031. A magyar anyanyelvűek számának és arányának várható alakulása. *Erdélystat*. Letöltés helye: statistikak.erdelystat.ro; letöltés ideje: 2019. 05. 21.

Év	Beiskolázás						Magyarok aránya	
	Románia			Magyarok			Népességben	Magyar nyelven tanuló
	6/7–14 évesek*	Alapfok	%	6/7–14 évesek	Alapfok	%		
1991	2 870 587	2 639 279	92%	178 214	134 486	75%	6,2%	5,1%
2002	2 281 700	2 198 312	96%	127 837	106 515	83%	5,6%	4,8%
2011	1 715 333	1 629 406	95%	97 196	87 605	90%	5,7%	5,4%
2017	1 880 831	1 677 968	89%	111 985	90 305	81%	6,0%	5,4%

2. táblázat: Beiskolázási számok és arányok – alapfok (1991, 2002, 2011, 2017)

* 2017-ben 6–14 évesek

A középfokú oktatásban (líceumok és szakiskolák) a legrosszabb a magyar nyelven tanuló aránya. 1991-ben a magyar etnikumú fiatalok mintegy 38%-a iratkozott be magyar tannyelvű osztályokba, miközben az országos beiskolázási arány 74%-os volt. Azonos beiskolázási aránynál ez azt jelenti, hogy a magyar fiatalok alig több mint fele tanult magyar nyelven ezen a szinten. A tendencia itt is pozitív, a 90-es évek közepétől megindult a felzárkózás, viszont továbbra is jelentős az elmaradás az etnikai, anyanyelvi arányokhoz képest. A pozitív folyamatok hátterében hasonló okok állhatnak, mint az alapfokú oktatás esetében. Fontos kiegészítés, hogy Romániában jelen pillanatban csupán 10. osztályig kötelező az oktatás, így itt nagyobb mértékben szerepet játszhat a korai iskolaelhagyás is. Erre vonatkozó, etnikai bontású adatok sajnos nincsenek.

Év	Beiskolázás						Magyarok aránya	
	Románia			Magyarok			Népességben	Magyar nyelven tanuló
	15–18 évesek	Középfok	%	15–18 évesek	Középfok	%		
1991	1 562 956	1 153 723	74%	105 121	39 827	38%	6,7%	3,5%
2002	1 329 409	1 010 619	76%	75 466	37 365	50%	5,7%	3,7%
2011	880 979	901 150	102%	48 966	37 025	76%	5,6%	4,1%
2017	841 426	727 911	87%	50 192	30 704	61%	6,0%	4,2%

3. táblázat: Beiskolázási számok és arányok – középfok (1991, 2002, 2011, 2017)

A tanulók etnikuma

Az Országos Statisztikai Intézet felmérései kitérnek a diákok etnikumára is, függetlenül attól, hogy milyen tannyelvű osztályba járnak. Ezek az adatok csak országos összesítésben elérhetők, jelenleg a 2014, 2015 és 2016-os kezdetű tanévekre.¹¹ További probléma, hogy a felmérések elemzési egységét az oktatási intézmények képezik, így nem létezik olyan adat, amely az etnikum és a tannyelv összefüggéseit mutatná. A módszertan szerint a diákok etnikumát az oktatási intézmény rögzíti a beiratkozási adatlapok, azaz a szülők nyilatkozata alapján.

A legfrissebb, 2016/17-es tanévre vonatkozó elemzés szerint a közoktatásban tanuló diákok 5,2%-a volt magyar nemzetiségű. Ez pontosan megegyezik a magyar tannyelven tanulók számával és arányával, viszont az egyes oktatási szintek esetében jelentősek az eltérések.

Az óvodások 5,9%-a volt magyar etnikumú, viszont ennél többen járnak magyar óvodai csoportokba, itt az arány 6,3%-os. Ez azt a hipotézisünket erősíti, mely szerint ezen a szinten jelentős a nem magyar etnikumú (akár népszámlálás, akár beiratkozás esetében rögzített), de magyar tannyelvű óvodába járó gyerekek száma. Hasonló az aránybeli eltolódás az alapfokú képzésben is, a magyar nemzetiségűek aránya 5,1–5,2%-os, a magyar tannyelven tanulóké pedig 5,4%-os. Az eltérések minden bizonnyal még ennél is nagyobbak, ha azt feltételezzük, hogy a magyar nemzetiségű gyermekek egy része román vagy más (pl. német) tannyelvű osztályokba jár. Líceumi szinten már fordított az összefüggés, a magyar etnikumúak és a magyar tannyelven tanulók aránya 86%-os, azaz számottevően több magyar gyermek van a rendszerben, mint amennyien magyarul tanulnak. A szakiskolások között felülreprezentáltak a magyar etnikumúak (7,8%), viszont jelentős részük (legalább 10%-uk) román nyelven tanul. A posztlíceumi szinten a magyar fiatalok több mint fele nem anyanyelvén tanul.

Kiemelt figyelmet érdemel a roma identitású diákok számának alakulása is, míg az elemiben 7,2% az arányuk, ez drámaian csökken a felsőbb szinteken: általánosban 5,2%, szakiskolában 3,4%, a középiskolai szinten pedig csupán 1%.

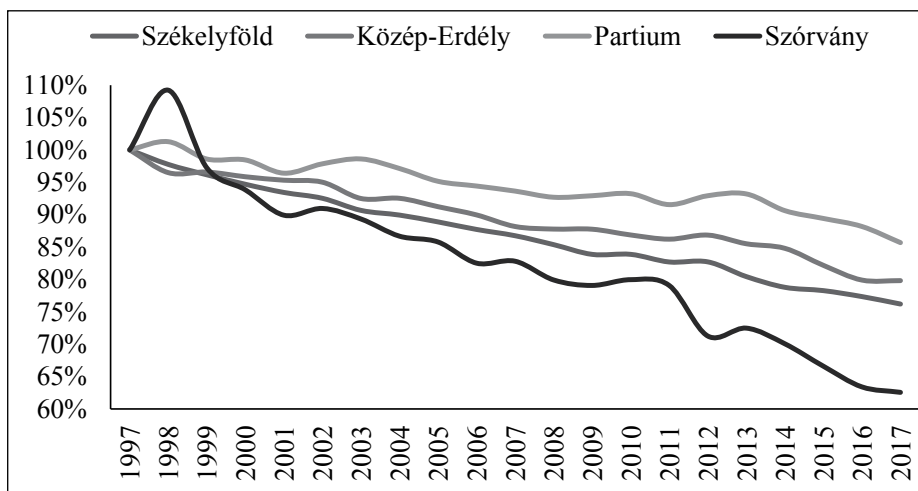
11 Lásd www.insse.ro; letöltés ideje: 2019. 06. 07.

	Román etnikum	%	Magyar etnikum	%	Roma etnikum	%	Egyéb etnikum	%	Magyar tannyelven tanulók	Arányuk a magyar etnikumúak között
Óvoda	461 634	88,6%	30 995	5,9%	24 306	4,7%	4 169	0,8%	32 911	106,2%
Alapfok	1 486 914	87,8%	86 695	5,1%	106 369	6,3%	14 394	0,8%	91 469	105,5%
Elemi	806 240	86,9%	47 113	5,1%	66 325	7,2%	7 899	0,9%		
Általános	680 674	88,8%	39 582	5,2%	40 044	5,2%	6 495	0,8%		
Líceum	609 203	93,7%	30 165	4,6%	6 676	1,0%	3 956	0,6%	25 916	85,9%
Szakiskola	74 309	88,1%	6 605	7,8%	2 861	3,4%	615	0,7%	5 912	89,5%
Posztlíceum	90 470	96,6%	3 038	3,2%	34	0,0%	135	0,1%	1 252	41,2%
Összesen	2 722 530	89,5%	157 498	5,2%	140 246	4,6%	23 269	0,8%	157 460	100%

4. táblázat: A tanulók megoszlása etnikumok szerint, 2016/17-es tanév¹²

Beiskolázási számok és arányok régiók szerint

Régiók szintjén az 1997–2017-es periódust tudjuk nyomon követni, ekkortól publikusak a megyei szintű adatok. Míg Erdély egészében a teljes diákpopuláció 66%-ra csökkent ebben a húsz évben, a magyar nyelven tanulók száma kisebb mértékben, 78%-ra apadt. Az Erdélyen belüli régiók közül a Partiumban volt a legkisebb a magyar nyelven tanulók számának csökkenése (14%-os), Közép-Erdélyben 20, Székelyföldön 24, a szórványmegyékben pedig a leghangúlyosabb, 37%-os.

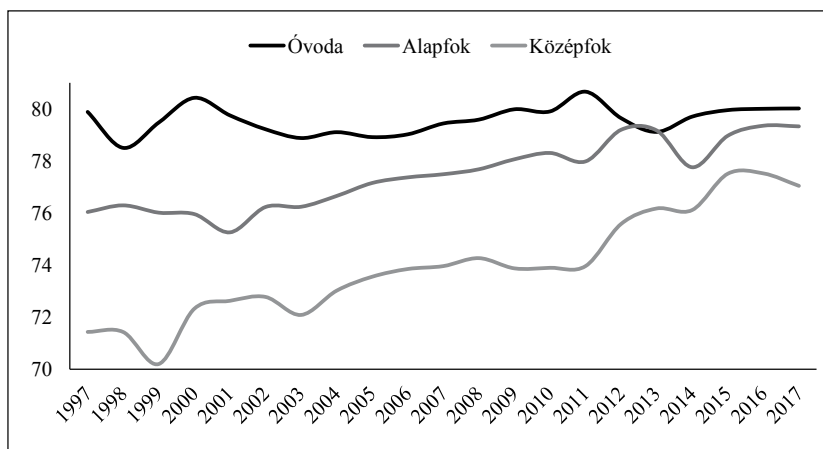
4. ábra: Magyar nyelven tanulók számának változása régiók szerint, 1997–2017
Elemi, általános, líceum, szakiskola, posztliceum (1997=100%)

Székelyföld (Hargita és Kovászna megyék) esetében enyhén növekedett a magyar oktatásban részt vevő diákok aránya 1997 és 2017 között. Az óvodába járókon belül a magyar nyelven tanulók aránya stabilan 80% körüli, ami enyhén meghaladja az óvodáskorú népességben belüli etnikai arányt. Ebből arra következtethetünk, hogy az óvodát magyar nyelven végzők egy része a népszámlálások alkalmával nem magyar nemzetiségűnek (hanem elsősorban romaként) volt regisztrálva.¹³

Az elemi és általános oktatás esetében ebben a húsz évben enyhén növekedett a magyarul tanulók aránya, 76-ról 79%-ra, és nagyjából megegyezik az etnikai aránnyal, amely szintén emelkedett a vizsgált periódusban.

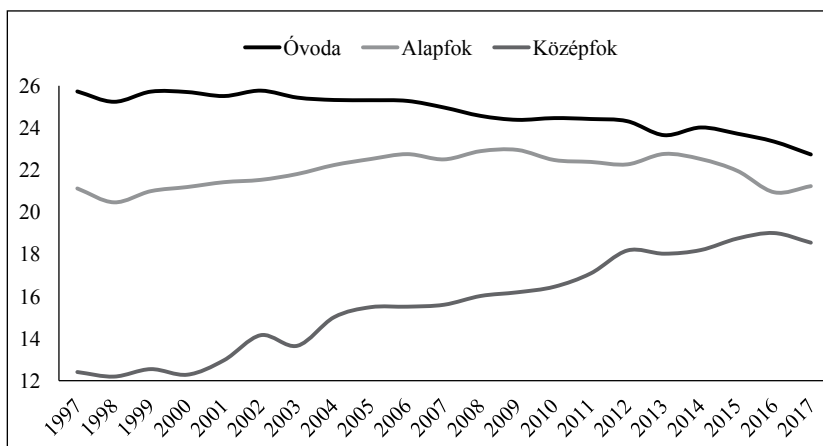
13 A 2017-es adatok, amelyek esetében az anyanyelvi arányt becsültük, jól mutatják ezt az eltérést. Itt a populáción belüli magyar anyanyelvűek aránya enyhén magasabb, mint az óvodai populációban, eltérően a népszámlálások időpontjában figyelembe vett etnikai arányokhoz képest. Lásd a székelyföldi adattáblát az elemzés végén.

A középfokú képzés esetében van hangsúlyosabb lemaradás, viszont javul a tendencia, 2017-ben a 79%-ra becsült magyar anyanyelvű népességhez képest 77%-os a magyar tanuló líceumi és szakiskolai osztályokba járók aránya.

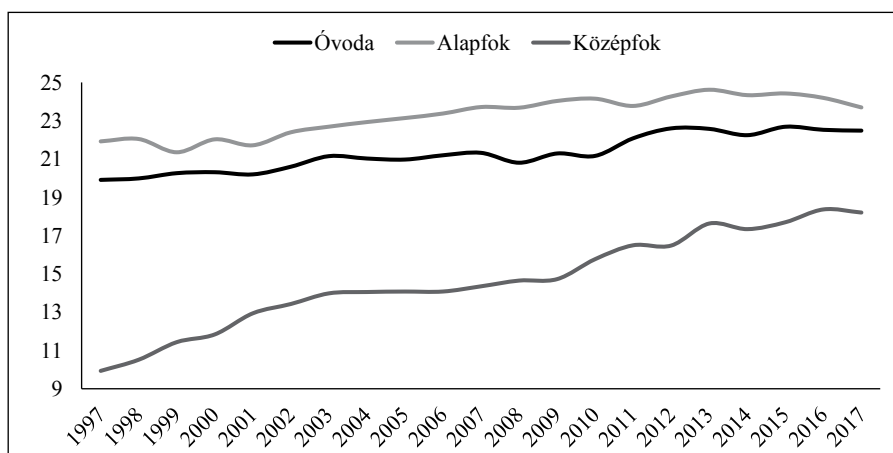
5. ábra: Magyar nyelven tanulók aránya különböző oktatási szinteken Székelyföldön (%)

Közép-Erdélyben (Maros és Kolozs megyék) az óvodások arányának enyhe mérséklődése követi a népességen belüli aránycsökkenést. Az alapfokú képzésben magyarul tanuló aránya 2014-ig enyhén növekedett, azt követően viszont csökkent, 2017-ben 21%-os, miközben a magyar anyanyelvűek becsült populációja 22%-os. A középfokú oktatásban itt is jelentős a felzárkózás, a magyar gyerekek egyre nagyobb hányada anyanyelven végzi tanulmányait.

6. ábra: Magyar nyelven tanulók aránya különböző oktatási szinteken Közép-Erdélyben (%)

A Partiumban (Bihar, Szatmár, Szilágy megyék) felelős a helyzet, alapvetően kedvezőtlen a magyar oktatási intézményrendszer szempontjából. Partiumi sajátosság, hogy a magyar óvodákban tanulók aránya jelentősen elmarad a népességen belüli magyar aránytól, elsősorban Szatmár és Bihar megyében. Bár enyhén javult a helyzet, 2017-ben továbbra is jelentős a különbség, a magyar óvodások aránya csupán 22%-os, míg a 3–5 éves korcsoportban a magyar anyanyelvűek aránya 28%-os. Az alapképzésben valamivel kisebb az eltérés: az iskolás populációban 24, a viszonyítási korcsoportban 28%, de itt is jelentős a nem anyanyelven tanuló magyarok aránya. A líceumi és szakiskolai magyar osztályokba járók aránya látványosan nőtt, viszont továbbra is jelentősen elmarad a populáción belüli magyarok arányától.

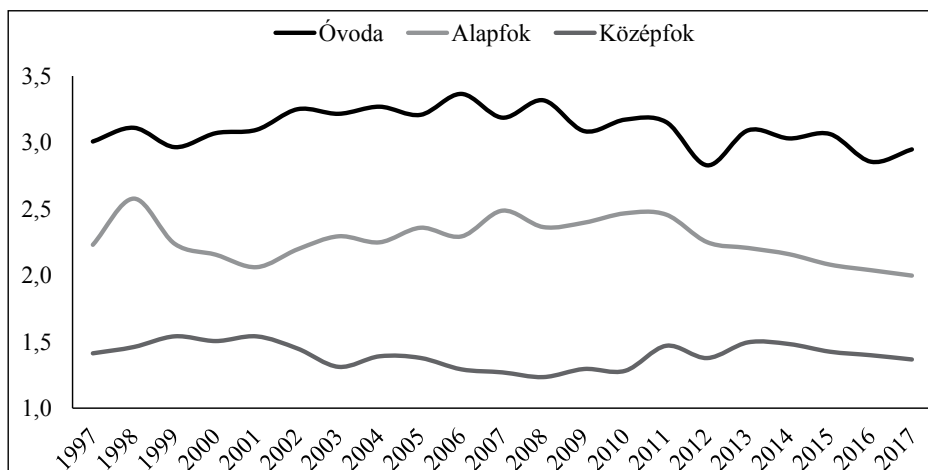

7. ábra: Magyar nyelven tanulók aránya különböző oktatási szinteken Partiumban (%)

A dél-erdélyi, bányási és észak-erdélyi régiókat összevonva tárgyaljuk. A szóróanyag kategóriába sorolt megyékben (Arad, Beszterce, Brassó, Fehér, Hunyad, Máramaros, Krassó-Szörény, Szeged, Temes) a legkedvezőtlenebb a magyar oktatás helyzete. Pozitív trendnek tekinthető, hogy az óvodások és az alapképzési iskolai tanulmányaikat végzők esetében többnyire sikerül stabilan tartani a magyarul tanulók arányát, olyan körülmények között, hogy az iskoláskorú (6–18 éves) magyar népesség több mint a felére csökkent az elmúlt két évtizedben. A szóróanyagmegyék nem kezelhetők egységesen, a magyar oktatás helyzetét alapvetően a megyékben belüli etnikai térszerkezet határozza meg, viszont ezek tárgyalására nincs lehetőségünk kitérni ebben az elemzésben.

A kilenc megye összességében az óvodai szinten jónak tekinthetők a magyar beiratkozási számok, az alapképzésben a magyar anyanyelvű gyerekek mintegy fele, a középfokú oktatásban pedig mintegy egyharmada tanult anyanyelvén a 2017-es adatok alapján.

A líceumi és szakiskolai képzés esetében azt is figyelembe kell venni (a regionális elemzés egészében), hogy a magyar nyelvű oktatási kínálat ezen a szinten nagyon eltérő regionálisan (például a szaklíceumi és a szakiskolai oktatás túlnyomó része Székelyföldön összpontosul), illetve ezzel összefüggésben, hogy a diákok mobilitása már sokkal hangsúlyosabb lehet (más megyékben, más régiókban folytatják tanulmányaikat).

8. ábra: Magyar nyelven tanulók aránya különböző oktatási szinteken a szórványban (%)

Beiskolázási számok és arányok 2018-ban

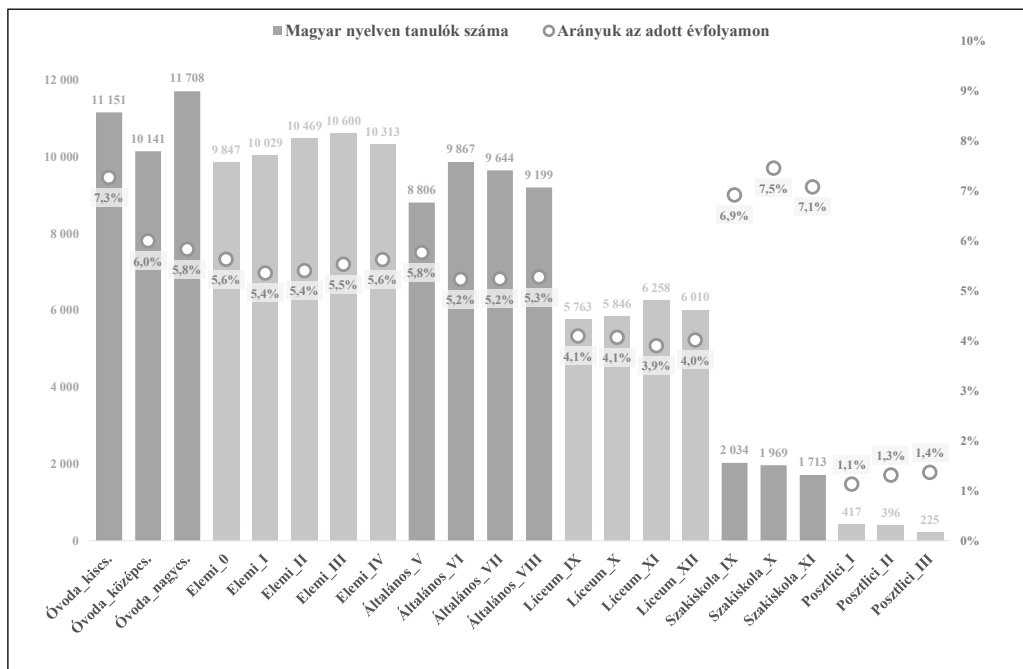
Tovább árnyalhatjuk a képet, ha minden oktatási szintre kiterjesztve megnézzük a magyar nyelven tanulók számát és arányát. Erre az oktatási minisztérium 2018-as adatai adnak lehetőséget,¹⁴ ezek alapján külön kezelhető az elemi és az általános iskolai szint.

Az évfolyamszintű adatok is azt igazolják vissza, hogy a magyarok körében hangsúlyosabb az óvoda korai megkezdése, a kiscsoportban a legmagasabb a magyar tannyelvű gyerekek aránya (7,3%). Az elemi osztályokba az átlagos óvodai létszám 93%-a kerül,¹⁵ ezen a szinten a magyarul tanulók aránya 5,4–5,6%-os. Az általános iskolába az átlagos elemi diáklétszám 91%-a iratkozik be, itt már valamivel alacsonyabb, 5,2–5,3%-os a ma-

14 Az adatok a 2017/2018-as iskolai tanévre vonatkoznak. Az ábrán nem tüntetjük fel a gimnáziumi oktatás IX. és X. osztályait (csak speciális oktatásban, összesen 37 magyar nyelven tanuló), illetve a líceumi oktatás XIII. osztályát (212 magyar nyelven tanuló) a kis esetszámok miatt.

15 Az egyes évfolyamok (óvoda, elemi, általános, líceum+szakiskola) átlagait viszonyítjuk egymáshoz. Ez nem mutatja pontosan a korai iskolaelhagyás vagy a tannyelv váltás mértékét, mivel az egyes korosztályok eltérőek lehetnek, de jó közelítést ad.

gyar tannyelvű osztályokba járók aránya Románia szintjén. A középfokú oktatásba való belépésnél van jelentős törés, az átlagos magyar gimnazista diákpopuláció 84%-a kerül líceumi vagy szakiskolai képzésbe. Itt nem tudjuk, hogy milyen a korai iskolaelhagyók, illetve a tannyelvet váltók megoszlása, ez a két tényező együttesen járulhat hozzá a magyar középfokú oktatásban részt vevők számának jelentős csökkenéséhez. A líceumi évfolyamok szintjén 4% körüli a magyar nyelven tanulók aránya. A szakiskolákban felülreprezentáltak, a posztliceumi képzésben alulreprezentáltak a magyar nyelven tanulók.

9. ábra: A magyar nyelven tanulók száma és aránya 2018-ban

Adattáblák

Év	Óvoda	%	Elemi és általános	%	Líceum	%	Szakiskola	%	Poszt-líceum	%	Összes	%
1990	47 600	6,33%	142 459	5,22%	41 367	4,15%	4 123	1,13%	525	1,80%	236 074	4,84%
1991	47 530	6,40%	134 486	5,10%	33 447	4,30%	6 380	1,70%	1 103	2,01%	222 946	4,86%
1992	49 255	6,55%	128 879	5,01%	31 196	4,37%	5 738	1,72%	969	1,70%	216 037	4,88%
1993	48 192	6,77%	125 480	4,95%	30 475	4,22%	6 112	2,03%	1 058	2,09%	211 317	4,89%
1994	47 754	6,67%	124 167	4,90%	30 055	3,97%	6 293	2,18%	862	1,90%	209 131	4,82%
1995	45 839	6,57%	121 215	4,77%	29 950	3,80%	5 491	1,92%	905	1,66%	203 400	4,66%
1996	42 816	6,49%	120 597	4,74%	29 604	3,73%	5 272	2,01%	753	1,02%	199 042	4,59%
1997	40 978	6,57%	121 244	4,74%	29 196	3,81%	5 984	2,42%	1 087	1,26%	198 489	4,63%
1998	40 397	6,47%	122 385	4,79%	27 274	3,80%	5 876	2,58%	1 347	1,40%	197 279	4,67%
1999	40 207	6,52%	119 157	4,77%	26 430	3,81%	5 747	2,59%	2 094	2,21%	193 635	4,69%
2000	40 086	6,56%	114 420	4,74%	26 207	3,81%	6 798	2,84%	2 362	2,88%	189 873	4,71%
2001	40 266	6,54%	109 498	4,72%	28 301	3,98%	7 090	2,81%	2 001	2,75%	187 156	4,71%
2002	41 457	6,58%	106 515	4,85%	29 415	3,97%	7 950	2,94%	1 658	2,68%	186 995	4,79%
2003	40 811	6,41%	104 068	4,90%	29 634	3,90%	8 281	2,97%	1 427	2,61%	184 221	4,78%
2004	41 207	6,39%	99 428	4,98%	31 013	4,01%	9 437	3,26%	1 457	2,99%	182 542	4,86%
2005	41 104	6,34%	96 266	5,07%	30 876	4,02%	10 139	3,56%	1 512	3,47%	179 897	4,94%
2006	41 280	6,36%	93 944	5,10%	30 968	3,97%	9 876	3,94%	1 152	3,06%	177 220	4,98%
2007	41 054	6,31%	92 816	5,19%	31 559	3,99%	8 770	3,98%	1 102	2,42%	175 301	5,01%
2008	41 184	6,31%	91 732	5,23%	31 616	4,03%	7 309	3,86%	1 268	2,30%	173 109	5,04%
2009	41 857	6,28%	90 930	5,29%	33 563	4,01%	4 221	3,66%	1 185	1,89%	171 756	5,05%
2010	42 747	6,34%	90 779	5,37%	35 452	4,09%	1 740	3,19%	1 376	1,97%	172 094	5,13%
2011	43 412	6,44%	87 605	5,38%	36 872	4,15%	153	1,24%	1 382	1,74%	169 424	5,16%
2012	36 284	6,24%	95 247	5,46%	34 555	4,15%	1 158	5,87%	1 612	1,74%	168 856	5,16%
2013	35 348	6,22%	95 824	5,50%	32 418	4,17%	1 926	7,27%	1 401	1,36%	166 917	5,19%
2014	34 705	6,20%	94 326	5,45%	29 037	3,99%	3 658	7,20%	1 434	1,36%	163 160	5,14%
2015	33 965	6,35%	93 222	5,44%	27 121	4,03%	4 686	6,82%	1 335	1,34%	160 329	5,19%
2016	32 911	6,31%	91 469	5,39%	25 916	3,98%	5 912	7,01%	1 252	1,34%	157 460	5,17%
2017	32 732	6,28%	90 305	5,38%	24 649	3,87%	6 055	6,71%	1 232	1,34%	154 973	5,13%
2018 ⁴	33 000	6,31%	88 811	5,45%	24 089	3,95%	5 727	7,05%	1 038	1,25%	152 665	5,22%

5. táblázat: Magyar közoktatás Romániában. Magyar nyelven tanulók száma és aránya¹⁶

Év	Összes diák			Magyar			Magyarok aránya	
	3–5/6 év	Óvoda	%	3–5/6 év	Óvoda	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	24 183	22 895	94,7%	18 528	18 136	97,9%	76,6%	79,2%
2011	24 864	22 804	91,7%	19 390	18 393	94,9%	78,0%	80,7%
2017	16 633	16 906	101,6%	13 434	13 527	100,7%	80,8%	80,0%

Év	6/7–14 év	Alapfok	%	6/7–14 év	Alapfok	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	59 327	55 288	93,2%	45 168	42 144	93,3%	76,1%	76,2%
2011	47 613	45 968	96,5%	36 732	35 845	97,6%	77,1%	78,0%
2017	54 093	48 173	89,1%	43 146	38 213	88,6%	79,8%	79,3%

Év	15–18 év	Középfok	%	15–18 év	Középfok	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	35 433	25 705	72,5%	27 243	18 706	68,7%	76,9%	72,8%
2011	22 913	22 282	97,2%	17 514	16 479	94,1%	76,4%	74,0%
2017	23 699	17 756	74,9%	18 816	13 679	72,7%	79,4%	77,0%

6. táblázat: Beiskolázási számok és arányok Székelyföldön (2002, 2011, 2017)

Év	Összes diák			Magyar			Magyarok aránya	
	3–5/6 év	Óvoda	%	3–5/6 év	Óvoda	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	48 280	40 518	83,9%	11 389	10 440	91,7%	23,6%	25,8%
2011	50 831	45 044	88,6%	11 056	11 000	99,5%	21,8%	24,4%
2017	35 851	35 618	99,4%	7 918	8 099	102,3%	22,1%	22,7%

Év	6/7–14 év	Alapfok	%	6/7–14 év	Alapfok	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	124 915	119 238	95,5%	28 818	25 676	89,1%	23,1%	21,5%
2011	96 547	92 180	95,5%	22 241	20 634	92,8%	23,0%	22,4%
2017	112 190	101 686	90,6%	24 863	21 594	86,9%	22,2%	21,2%

Év	15–18 év	Középfok	%	15–18 év	Középfok	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	73 464	57 739	78,6%	16 671	8 179	49,1%	22,7%	14,2%
2011	50 335	49 703	98,7%	11 575	8 498	73,4%	23,0%	17,1%
2017	47 528	40 018	84,2%	11 386	7 425	65,2%	24,0%	18,6%

7. táblázat: Beiskolázási számok és arányok Közép-Erdélyben (2002, 2011, 2017)

Év	Összes diák			Magyar			Magyarok aránya	
	3–5/6 év	Óvoda	%	3–5/6 év	Óvoda	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	52 245	41 851	80,1%	12 588	8 618	68,5%	24,1%	20,6%
2011	51 594	44 347	86,0%	12 412	9 791	78,9%	24,1%	22,1%
2017	34 829	35 230	101,2%	9 631	7 919	82,2%	27,7%	22,5%

Év	6/7–14 év	Alapfok	%	6/7–14 év	Alapfok	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	134 844	129 710	96,2%	32 878	29 043	88,3%	24,4%	22,4%
2011	103 362	98 114	94,9%	25 088	23 320	93,0%	24,3%	23,8%
2017	113 899	100 920	88,6%	31 957	23 908	74,8%	28,1%	23,7%

Év	15–18 év	Középfok	%	15–18 év	Középfok	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	75 385	55 912	74,2%	18 581	7 503	40,4%	24,6%	13,4%
2011	53 550	55 667	104,0%	13 092	9 178	70,1%	24,4%	16,5%
2017	50 962	41 775	82,0%	14 176	7 602	53,6%	27,8%	18,2%

8. táblázat: Beiskolázási számok és arányok a Partiumban (2002, 2011, 2017)

Év	Összes diák			Magyar			Magyarok aránya	
	3–5/6 év	Óvoda	%	3–5/6 év	Óvoda	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	168 987	127 434	75,4%	7 282	4 141	56,9%	4,3%	3,2%
2011	162 620	131 165	80,7%	5 856	4 135	70,6%	3,6%	3,2%
2017	110 942	104 215	93,9%	3 076	3 071	99,8%	2,8%	2,9%

Év	6/7–14 év	Alapfok	%	6/7–14 év	Alapfok	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	446 723	427 059	95,6%	20 107	9 373	46,6%	4,5%	2,2%
2011	322 418	306 631	95,1%	12 488	7 530	60,3%	3,9%	2,5%
2017	357 650	314 989	88,1%	11 617	6 289	54,1%	3,2%	2,0%

Év	15–18 év	Középfok	%	15–18 év	Középfok	%	Népességben	Magyar nyelven tanulók
2002	259 481	200 060	77,1%	12 373	2 895	23,4%	4,8%	1,4%
2011	168 096	178 321	106,1%	6 497	2 618	40,3%	3,9%	1,5%
2017	157 049	140 358	89,4%	5 637	1 916	34,0%	3,6%	1,4%

9. táblázat: Beiskolázási számok és arányok a szóránymegyékben (2002, 2011, 2017)

KISS-KOZMA GEORGINA

PILLANATKÉP A MAGYAR IFJÚSÁGRÓL –
AZ IFJÚSÁG KUTATÁSSOROZAT
LEGFRISSEBB HULLÁMA

Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (tanulmánykötet)*. Kutatópont Kft. – ENIGMA 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.: Budapest, 2018. 508 oldal

A fiatalok megismerése iránti meg nem szűnő érdeklődés az ifjúság alapvető sajátosságából, vagyis a folytonos változásból táplálkozik, így nemcsak a politikai vagy hétköznapi gondolkodásban, hanem a tudományos diskurzusban is fontos és állandó szereplő. Ebből fakadóan a „Milyen az ifjúság?” kérdése pontosabban megfogalmazva úgy hangzik, hogy „Milyen a jelenlévő ifjúság?”, s mint ilyen, sosem veszít relevanciájából.

E kérdésre az intézményesült hazai kutatások különböző korszakaiban más és más módon próbáltak meg válaszolni, és a kutatási paradigmák is az újabb kihívásokra reflektálva alakultak át. A kétezres évektől a négyévenként lebonyolított nagymintás kutatások dominálnak¹, s ezekkel párhuzamosan elkészültek a szomszédos országokban élő, magyar nemzetiségű fiatalokat vizsgáló szociológiai kutatások is.²

Ebbe a sorba illeszkedik a *Magyar Ifjúság Kutatás 2016* is. A jelen recenzióban bemutatni kívánt tanulmánykötetet 2017-ben megelőzték a magyarországi és a külhoni gyorsjelentések, és az empirikus kutatási adatok alapos feldolgozása még további szakmai munka megjelenését indukálhatja, mivel a 12 ezer megkérdezett, 15–29 év közötti fiatal részvételével készített reprezentatív kutatás holisztikus szemléletével egy sor egyéb elemzés elvégzésére is lehetőséget kínál.

A *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016* című kötet tágabb kontextusba helyezkedik a nemzetközi és a magyar elméletek ismertetésével, és így eksklusz

1 Ifjúság 2000, Ifjúság 2004, Ifjúság 2008, Magyar Ifjúság 2012.

2 Mozaik 2001, Mozaik 2011, GeneZYs 2015.

kutatás széles témaspektrumát bemutatni, még ha így az egyes témák mélyebb feldolgozására jelen esetben nem is vállalkozhat.

A kötet felépítését tekintve, az első két fejezet elméleti keretet nyújt a kutatás eredményeinek elemzéséhez valamint értelmezéséhez, ismertetve a nemzetközi ifjúságelméleti diskurzusokat, továbbá áttekinti a magyar elméleti munkákat és empirikus eredményeket is. Az utolsó fejezet a kutatás módszertanát³ mutatja be, a közte lévő tizenkét tanulmány pedig az alábbi fő témaköröket járja körül: demográfia, társadalmi újratermelés, rétegződés és társadalmi mobilitás, oktatás és munkapiaci helyzet, egészség- és rizikómagatartás, nemzedéki problématerkép, kultúrafogyasztás, ifjúság és média kapcsolata, identitás, politikai értékválasztás és választási magatartás.

A tanulmánykötet több szempontból is példaértékű: egyrészt a külhoni magyar nemzetiségű ifjúság bemutatása átfogó képet fest a Kárpát-medencei magyar ifjúságról⁴. Másrészt két dimenzióban is törekszik az összehasonlíthatóságra: különböző adatfelvételek készültek a magyarországi kutatással egy időben és azonos tematika mentén a Kárpát-medence nagyobb magyarlakta régióiban, valamint a korábbi nagymintás, reprezentatív ifjúságkutatások eredményeivel összevetve bizonyos trendek is felvázolhatóvá váltak. Az első, 2000-ben folytatott kutatás óta a teljes generáció kicserélődött, és a korábbi négy hullámmal összevetve vizsgálhatóvá válik, hogy az ifjúsági mező melyik eleme változó és melyik állandó.

A tematikus sokszínűség pedig ismét megmutatja, hogy az ifjúságot nem csupán egy módon lehet megközelíteni. S ha vetünk egy pillantást a szerzők listájára, megállapíthatjuk azt is, hogy a huszonhárom kutató nemcsak különböző módon közelítette meg a kérdést, hanem közreműködésükkel egy széles szakmai együttműködés is létrejött. Emellett fontos kiemelni, hogy a *Magyar Ifjúság Kutatás 2016* kutatócsoportja a külhoni kutatások módszertanának kidolgozása során több határon túli műhellyel is kooperált (Erdélyben a Max Weber Alapítvánnyal, Vajdaságban az Identitás Kisebbségkutató Műhellyel, és Kárpátalján a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola szakembereivel dolgoztak együtt), amely lehetőséget adott a tudományos együttműködés kiszélesítésére.

3 A kutatás két részből, a magyarországi fiatalokat, valamint a határon túli magyar fiatalokat vizsgáló kutatásból áll. 12 ezer 15–29 év közötti fiatalot vontak be a vizsgálódásba: Magyarországon 8000, Erdélyben 2000, Felvidéken 1000, Kárpátalján és Vajdaságban 500-500 fiatallal került sor kérdőíves interjú felvételére.

4 A magyar ifjúságot nagymintás adatfelvétellel, a négy legnagyobb határon túli régióban (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja), egy időben és egységes módszertannal utoljára 2001-ben vizsgálták. Ezt orvoslatták a GeneZYs 2015 és a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatfelvételei.

Elméleti megközelítések

Az első tanulmányban – amely a *Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban* címet viseli – Szanyi-F. Eleonóra az ifjúságkutatás területén artikulálódó nemzetközi megközelítéseket összegzi, és ezzel kijelöli a tanulmánykötetben megjelenő témák elméleti keretének helyét a nemzetközi diskurzusok között. A szerző az elmúlt évtized diskurzusait domináló elméleti vitából indul ki, amely az ifjúságszociológiai diszciplína értelmezési kerete köré fonódik. A kérdés úgy is megfogalmazható, hogy vajon a klasszikus magyarázó modellek mennyiben segítenek a modern társadalmak változó ifjúságát továbbra is megérteni. Az ifjúsági mező feltérképezésekor a kutatók számos ifjúságszociológiai iskola közül választhatnak, emellett több disputa is zajlik egymás mellett. Az átmenetelmélet és kultúraalapú megközelítés a releváns kérdéskörök tematizálásáért versengenek, míg a generációs elméletek egy idő után új perspektívaként realizálódtak. A tematika köré csoportosult viták mellett megjelentek a megközelítéshez kapcsolódó elméleti dilemmák is, ezek közül pedig a struktúra versus aktor dichotómia generál számos izgalmas teoretikus kérdést a mai napig. A tanulmányban a szerző a *Journal of Youth Studies* hasábjain megjelenő publikációkhoz kapcsolt kulcsszavak alapján törekszik bemutatni azokat az elméleti kérdéseket, amelyek meghatározzák az ifjúságkutatás jelenlegi irányait, valamint azokat az elméleti paradigmákat, amelyekbe a témával foglalkozó szakértők értelmezési kísérletei beleilleszthetők. A szerző az ifjúságkutatás kezdeteitől mutatja be az ifjúságszociológiai iskolákat. A fejlődés-lélektan – amely a tudományterület korai szakaszában is fontos referenciapontként jelent meg – a fiatalok egyéni tulajdonságaira fókuszál, középpontjába pedig a személyiség- és identitásfejlődést helyezi, olyan témákat vizsgálva, mint az egészségmagatartás, lelki egészség, szerhasználat és a szexualitás. A hatvanas évekre datálható a politikai gazdaságtan térnyerése az ifjúságkutatások területén, amely abból indul ki, hogy a fiatalok kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek azáltal, hogy a politika és a gazdaság rendszerint kiszorítja őket a hatalomból. S habár a politikai gazdaságtan elméletének nem sikerült az ifjúságszociológia perifériáját elhagynia, ismét aktuális megközelítéssé a gazdasági világválságnak köszönhetően vált. A kultúraalapú teóriák közül a szubkultúra és posztsubkultúra emelhető ki, amelyek alapvetően az ifjúsági kultúrák szerepét helyezik előtérbe az identitásfejlődés vizsgálatakor. A szubkultúra irányzathoz leginkább az identitás, az osztály és az ifjúsági kultúra elemzése kapcsolódik, ugyanakkor a zenei és kulturális csoportokhoz kapcsolódó kutatási kérdések is gyakran ezen elmélettel operálnak. A posztsubkultúra-kutatás a szubkultúra-kutatás kritikáján alapul, s habár itt is alapvetően a fiatalok fogyasztási szokásai kerülnek a homlokterbe, az egyik legfontosabb eltérés, hogy a fogyasztás alapját nem az osztály,

hanem az ízlés kérdésköre határozza meg. Ehhez kapcsolódnak a szabadidő, a fogyasztás, a társadalmi átalakulás és a média témakörei is. A hetvenes években jelentek meg főként a szubkultúra-kutatás kritikájára válaszul az átmenetelméletek, amelyek közel egy évtized múlva az egyik legmeghatározóbb magyarázó paradigmává váltak. Az átmenetelméletek a fiatalok munkaerőpiaci átmenetére helyezték a hangsúlyt, s több finomhangoláson mentek keresztül megjelenésük óta, legutóbb pedig az átmenet időszakának kitolódása miatt váltak ismét relevánssá. Alapvetően az átmenetelméletekkel szemben artikulálódtak a generációs teóriák, amelyek gyökerei, habár korábbra datálhatók, újrafelfedezésükről a kétezres évektől beszélhetünk. Ezek alapvetően a társadalmi változások fiatalokra gyakorolt hatására koncentrálnak. Alapfeltevésük, hogy egymástól eltérő sajátosságokkal, közös identitással bíró generációkat lehet megkülönböztetni egymástól, s a generációkat jellemző kollektív identitás alapját az adott társadalmi körülményekhez fűződő közös tapasztalatok alkotják. Ezzel szemben az *emerging adulthood* elmélete az átmenet folyamatát értelmezi újra. Eszerint a biológiai és a társadalmi érettség egyre kevésbé esik egybe, s a fiatal kort nem ideiglenes átmenetként, hanem önálló fázisként definiálják. Az irányzathoz a felfedezéssel, instabilitással és változással foglalkozó tanulmányok kapcsolódnak. Az ifjúságszociológiai iskolák bemutatását követően a szerző részletesen kitér egy, az ifjúságról gondolkodókat régóta foglalkoztató, de ma is aktuális dilemmára: ez a struktúra-aktor vita.⁵ A tanulmány izgalmas abból a szempontból, hogy megismerhetjük az ifjúságkutatás aktuális narratíváit és trendjeit, ugyanakkor a választott módszer egyik korlátja, hogy elsősorban az angolszász ifjúságszociológia domináns magyarázó elméleteivel foglalkozik.

A *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében* című tanulmány középpontjában az ifjúságkutatás magyar vonatkozásai kerültek, amelynek köszönhetően a magyarországi ifjúságkutatás sajátos vonásait ismerheti meg az olvasó. Székely Levente az elmúlt évtizedek legnagyobb hatását kiváltó folyamatait – rendszerváltozás, globalizáció, információs társadalom kialakulása – vizsgálta, amelyek az egész társadalmi, gazdasági és kulturális rendszer szempontjából meghatározóak voltak, ezen belül pedig az ifjúsági mezőre is jelentős hatást gyakoroltak. Emellett külön tárgyalta a jelentősebb magyarországi ifjúságértelmezéseket – ifjúsági korszakváltás elmélete, ifjúságügy narratívája, új csendes generáció paradigmája –, amelyeket aztán a 2016-os eredmények tükrében felülvizsgált. Ezen magyarországi vonatkozású értelmezési keretrendszerek⁶ – amelyek többé-kevésbé illeszkednek az előző fejezetben bemutatott nemzetközi diskurzusokhoz – az ifjúság különböző meghatározásait

5 A vita központi kérdése, hogy vajon a fiatalok társadalmi struktúrában elfoglalt helyük vagy az egyéni sajátosságaik hatásának vizsgálata által ismerhetők meg jobban.

6 Bár számos kutatást folytattak a külföldi magyar fiatalok megismerése érdekében, kifejezetten velük kapcsolatos átfogó narratíva eddig még nem született.

adják. Az ifjúsági korszakváltás elmélete az átmenet diskurzusához, az ifjúságügy tematika a fejlődés lélektani elméleti trendhez, az új csendes generáció paradigmája pedig – ahogy a nevében is szerepel – a generációs elméletekhez kapcsolódik. A három domináns értelmező keretrendszer más és más aspektusból közelíti meg a fiatalokat: míg az ifjúságügy narratívája a „Kik a fiatalok?” kérdését helyezi középpontjába, az új csendes generáció elmélete a „Milyenek a fiatalok?” dilemmára próbál választ adni, addig az ifjúsági korszakváltás paradigmája a miérteket helyezi előtérbe. Az elméleti megközelítések mellett hangsúlyos szerepet kap természetesen az empirikus eredmények interpretálása is, mindezt elsősorban a vizsgált populáció – jelen esetben a 15–29 éves anyaországi és külföldi fiatalok – körében megjelenő trendek aspektusából. Ennek keretében az olvasó megismerheti az ezredforduló követő nagymintás ifjúságkutatások előzményeit, valamint az azóta eltelt időszak kutatási eredményeiről is átfogó képet kaphat.

Empirikus eredmények

Makay Zsuzsanna és Domokos Tamás írásában a magyarországi ifjúság demográfiai folyamatainak bemutatására vállalkozott. A *Társadalmi újratermelés – a magyarországi ifjúság demográfiai folyamatai* címet viselő elemzésük első felében a klasszikus demográfiai, párkapcsolati és családalapítási trendek bemutatása mellett az eredményeket összevetik más európai országokban megfigyelhető tendenciákkal, a vizsgálat második felében pedig feltárják a társadalmi újratermelés háttértényezőit is. Magyarország népessége az 1980-as évektől kezdve folyamatosan csökkenő tendenciát mutat, a fiatalok létszáma és aránya pedig az elmúlt években negatív irányba változott, ami pedig hosszú távon a társadalom előregedéséhez vezet.⁷ Ennek egyik oka, hogy az utóbbi évtizedekben a társadalmi reprodukciót meghatározó családalapítási minták megváltoztak, jellemző például a házassodási kedv beszűkülése.⁸ A képet viszont tovább árnyalja, hogy a társadalmi együttélés keretei átalakultak, s számos egyéb, alternatív családmodell nyert teret, például – a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan – Magyarországon is hangsúlyosabbá vált az élettársi kapcsolatok létesítése. A 2016-os adatokból kiolvasható, hogy a tartós párkapcsolat létesítésének

7 1980 és 2016 között a fiatalok (15 és 29 év közöttiek) aránya a teljes populáción belül 22%-ról 19%-ra csökkent.

8 2010 után ez a tendencia is némiképp módosult. Az 1990-ben megkötött házasságok száma 2010-re a felére csökkent, majd 2016-ig ismét növekedésnek indult. Habár azt is meg kell jegyezni, hogy a házasságkötési kedv növekedése az összes társadalmi-demográfiai csoport esetén megfigyelhető, az átlagon felüli növekedés mégis inkább a 35 év feletti korosztályt érintette.

időszaka is kitolódott, ezt támasztja alá az is, hogy a vizsgált korosztály mintegy 40%-ának nem volt semmilyen párkapcsolata a vizsgálat időpontjában. Ehhez szorosan kapcsolódva a gyermekvállalási hajlandóság csökkenése, valamint a szülő nők átlagos életkorának emelkedése szintén megfigyelhető a vizsgált korosztály gyermekszámán. A társadalmi újratermelés szempontjából nem feltétlenül jelent problémát a gyermekvállalás időpontjának kitolódása, ugyanakkor komoly aggodalomra adhat okot, hogy 77%-uk a következő három évben nem akar (további) gyermeket vállalni, és a gyermektelenek 82%-a nyilatkozott úgy, hogy belátható időn belül nem is tervez családot alapítani.

A Megmaradás és átörökítés – külföldi magyar fiatalok demográfiai, társadalmi folyamatai című tanulmányban Papp Z. Attila és Vita Emese egyik fő megállapítása, hogy a külföldi magyar fiatalok demográfiai helyzete több szempontból is speciális. Egyrészt a kisebbségi társadalmak esetében a demográfiai faktorokon túl két meghatározóan fontos tényezőt – az asszimilációs kihívást és a kivándorlási hajlandóságot – is figyelembe kell venni a reprodukció során. Másrészt a vizsgálat alá vont négy régió (Erdély, Vajdaság, Kárpátalja, Felvidék) demográfiai mutatók szempontjából jelentős eltéréseket mutat. Összességében viszont megállapítható, hogy a külföldi magyar társadalmak egyre inkább előregednek, és emellett az asszimiláció, a fiatalok identitásválasztása, a migrációs trendek, valamint a vegyes házasságok további nehézségeket okoznak a kisebbségi közösségek fennmaradása szempontjából. A demográfiai reprodukció elemzése során a fiatalok párkapcsolati mintái, valamint a gyermekvállalás kérdésköre mellett a vegyes házasságra vonatkozó adatok is hangsúlyos szerepet kapnak. A magyarországi fiatalokhoz hasonlóan a kétezres évek második felére a vizsgált korosztály körében is megfigyelhető a házasságkötési kedv csökkenése. Az etnikailag vegyes házasságkötés – mint az asszimiláció egyik legfontosabb színtere – viszont kiemelt figyelmet érdemel.⁹ Az eredmények azt mutatják, hogy Erdélyben a legmagasabb a homogén kapcsolatban élők aránya (90%), míg Vajdaságban 82%, Kárpátalján 80%, és Felvidéken a legalacsonyabb, 70%. A termékenységi arányszám – az európai trendekhez hasonlóan – nem éri el a kettőt sem Magyarországon, sem a nemzeti kisebbségi közösségeknek otthont adó négy országban. Habár az eredmények mutatnak regionális különbségeket, összességében megállapítható, hogy a vizsgált fiatal populáción belül 2001 óta mindegyik régióban csökkent a gyermekvállalási hajlandóság.

A Rétegek és társadalmi mobilitás a fiatal társadalmi csoportban című írásban Bokányi Zita, Györgyovich Miklós és Pillók Péter a magyarországi és a vizsgált négy régió magyar nemzetiségű fiataljai körében megfigyelhető iskolai és foglalkozási mobilitást veszi górcső

9 A vegyes házasságkötésekhez szorosan kapcsolódnak a kisebbségi szülők iskolaválasztási stratégiái is, amely döntésnek hosszú távú következményei vannak a fiatalok életútjára.

alá. Az olvasó arra is választ kap, hogy vajon a szülők iskolai végzettsége, munkahelyi pozíciói, vagy a fiatalok iskolai végzettsége mutat szignifikáns kapcsolatot aktuális munkahelyi helyzetükkel. Az eredmények alapján megállapítható, hogy míg az iskolába már nem járó magyarországi fiatalok relatív többsége (47%) magasabb iskolai végzettséget szerez az édesapjukhoz viszonyítva, addig a külföldi fiatalok több mint fele (55–60% körül) tekinthető ilyen szempontból felfelé mobilisnak. Foglalkozás tekintetében a hazai fiatalok bő harmada (36%), a külföldiek 31–41%-a dolgozik magasabb presztízsű pozícióban édesapjához viszonyítva. A korábbi eredményekhez hasonlóan a 2016-os adatokból is arra lehet következtetni, hogy a magyarországi ifjúság végső foglalkozási pozíciója főként saját teljesítményétől függ, és nem a szülők iskolai végzettségétől vagy munkahelyi helyzetétől. Az utóbbi évtizedekben, különösen az elmúlt években az elvándorlás kérdése is fontos tematizáló tényezővé vált mind a közbeszédben, mind a kutatási szférában. A 2016-os eredmények tükrében elmondható, hogy habár a fiatalok közel fele (47%) el tudja képzelni, hogy külföldön dolgozzon a jövőben – a külföldi ifjúság esetén ez az arány magasabb –, nagy százalékuk ezt csupán időszakos lehetőségként mérlegeli.

Bocsi Veronika az oktatás világába kalauzolja el az olvasót a *(Kárpát-medencei) Erőforrástérkép – magyar fiatalok az oktatás világában* címet viselő írásában, amely többek között azért is érdemel kiemelt figyelmet, mert olyan elemi kérdéseket helyez középpontba, mint például, hogy nyújthat-e az iskola az adott társadalomban mobilitási lehetőséget, vagy hozzájárulhat-e a társadalmi egyenlőtlenségek redukciójához. Az elemzésben hangsúlyos szerepet kap a magyarországi hallgatók társadalmi háttere, a tanulásra vonatkozó terveik, valamint a nyelvtudás helyzete. A longitudinális elemzés legfőbb megállapításai közé tartozik, hogy egyrészt a 2012-es adatokhoz képest a tanulók aránya csökkenő tendenciát mutat – amely szoros összefüggésbe hozható azzal, hogy a tanulási szándék is csökkent 2004 óta¹⁰ –, és ezzel párhuzamosan nőtt a munkaerőpiaci jelenlétük, illetve az iskolai végzettség. A nyelvtudással kapcsolatban az előző vizsgálatokhoz képest pozitív irányba való elmozdulás látható.¹¹ A külföldi magyarok esetében az oktatási kérdés komplexebb módon jelenik meg, hiszen a kisebbségi társadalmak esetében az oktatás nem pusztán mobilitási csatornaként funkcionálhat, hanem lényeges szerepet tölt be a megmaradás szempontjából kulcsfontosságú asszimilációs kihívások miatt is. A képet tovább árnyalja, hogy a kisebbségi szülők iskolaválasztási stratégiái között kiemelt fontosságú tényező, hogy vajon az államnyelvi vagy anyanyelvi oktatás kecsegtet-e jobb munkaerőpiaci vagy továbbtanulási

10 A 2004-es 51%-ról 2016-ban 31%-ra csökkent ez a mutató.

11 Míg 2012-ben a megkérdezettek 41%-a mondta azt, hogy egyetlen idegen nyelven sem beszél alapfokon, addig 2016-ban ez az arány 27%-ra csökkent.

lehetőségekkel, illetve ez a választás miképpen befolyásolja később gyermekeik életpályáját. Ezek a döntések pedig hosszú távon meghatározzák a fiatalok életútját, hiszen például ha az államnyelvű oktatás mellett döntenek, azzal etnikailag más összetételű hálózat tagjává válnak, megnövelve a vegyes házasságkötés esélyét. Az iskolaválasztási stratégiákat számos tényező befolyásolhatja, úgy mint az oktatáspolitikai (érettségi és felvételi rendszer), bizonyos képzések elérhetősége, a felsőoktatásban az anyaországi lehetőségek, valamint az intézményekkel való ellátottság tekintetében tapasztalható regionális eltérések (például az szórványban az anyanyelvi oktatás lehetőségei korlátozottabban vannak jelen). Az eredmények közül érdemes kiemelni, hogy az erdélyi és vajdasági fiatalok körében a legmagasabb az anyanyelvükön tanulók aránya.¹² Kárpátalján hasonló minta rajzolódik ki, minimálisan alacsonyabb értékekkel. A felvidéki magyar fiatalok helyzete viszont más képet mutat, hiszen itt a legmagasabb érték is csupán 60% körül mozog (óvodát anyanyelven végzők aránya), s ez a további iskolatípusokban csak tovább csökken.¹³

Szanyi-F. Eleonóra és Susánszky Pál az *Iskolapadból a munkaerőpiacra – magyar fiatalok karrierpálya-szakaszainak elemzése* című tanulmányában a fiatalok munkaerőpiaci státuszát demográfiai változók mentén vizsgálják. A munkaerőpiaci helyzet alapján a fiatalokat három csoportba rendezték: a munkaerőpiacon aktív fiatalok, a tanulók és a NEET-csoport¹⁴ (ebbe a csoportba azok a fiatalok kerültek, akik nem is tanulnak és nem is dolgoznak.) Megvizsgálták továbbá a 2016-os eredményeket, amelyeket aztán nemzetközi kontextusba is helyeztek. A szerzők az elemzésben a vizsgált fiatalokat fő tevékenységeik alapján hat kategóriába sorolták: tanulók (34%), tanulás mellett dolgozók (3%), részmunkaidőben dolgozók (2%), teljes állásban dolgozók (48%), a gyermeküket nevelők (6%), és a NEET-kategória (6%). A legjelentősebb különbségek értelemszerűen korcsoportok mentén jelennek meg, s ennek alapján megállapítható, hogy míg a 15–19 évesek túlnyomó többsége tanuló, addig a 25–29 évesek többsége a munkaerőpiacon aktív. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy a 20–24 éves korosztályra jellemző leginkább az átmenetiség, hiszen itt a foglalkoztatottsági státusz komplexebb képet mutat: magasabb a NEET arány, egyúttal jellemző a tanulás melletti munkavállalás is.

Ádám Szilvia, Susánszky Éva és Székely András az *Egészség- és rizikómagatartás alakulása a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében* című tanulmányukban az egészségkárosító attitűdök közül a dohányzásra, alkoholfogyasztásra, valamint az ittasság megjelenésére

12 Óvodai és alapfokú oktatás esetén ez 90% feletti, amely a középfokú oktatás esetében némiképp lecsökken, ugyanakkor ez az arány a diploma esetén is 60% felett marad.

13 Alapfoknál 57%, középfoknál 44%, míg diploma esetén csupán 29% az anyanyelvi oktatásban résztvevők aránya.

14 Angol kifejezés: *not in education, employment or training*.

helyezték a hangsúlyt. Amellett, hogy ezek a legjellemzőbb kockázati faktorok, a korábbi – 2000 és 2016 között realizált – nagymintás ifjúságkutatások adataival is össze lehet hasonlítani, ezáltal pedig felvázolhatóvá válnak az elmúlt másfél évtized trendjei. Ezen felül a szerzők összevetették a hazai és a külhoni magyar fiatalok egészségmagatartását is. A dohányzási szokások 2000 óta negatív irányba változtak (például az akárcsak alkalmanként is dohányzók aránya 38%-ról 2016-ra 46%-ra nőtt).¹⁵ Az alkoholfogyasztás dimenziójában hasonló irányt láthatunk: míg 2000-ben a fiatalok 41%-a egyáltalán nem fogyasztott alkoholt, addig arányuk 2016-ban csupán 26% volt.¹⁶ Az egészség megőrzésére irányuló magatartásformák közül a 2016-os adatok alapján a testmozgás hiánya rajzolódik ki (a fiatalok 64%-a nem végez rendszeres testmozgást). A külhoni fiatalok esetében megállapítható, hogy – Felvidék kivételével – az önkárosító attitűdök előfordulásának kockázata magasabb, mint a magyarországi fiatalok esetében: a legrosszabb helyzet Vajdaságban áll fenn, ahol az alkoholfogyasztás esélye 10-szer nagyobb, mint a magyarországi fiatalok esetében, de a többi régióban is 2,5–5-ször nagyobb eséllyel dohányoznak, fogyasztanak alkoholt vagy kerülnek ittas állapotba. A kutatás azonban az elérhető adatok hiánya miatt nem ad választ arra a kérdésre, hogy ennek a háttérben mi állhat: vajon a többségi társadalomra jellemző kedvezőtlenebb adatok, vagy ezek a mutatók inkább a magyar kisebbségi lét eredményei?

Gábrity-Molnár Irén és Morvai Tünde a *(Kárpát-medencei) Problématérkép – nemzedéki problémák* című tanulmányukban arra keresik a választ, hogy miképpen alakul a fiatalok elégedettsége/elégedetlensége bizonyos társadalmi lehetőségekkel vagy értékekkel kapcsolatban. Az elemzés kitér a korábbi nagymintás ifjúságkutatások eredményeire is, és összehasonlítva a 2016-os adatokkal, megvizsgálják a 15–29 év közötti fiatalok körében megmutatkozó trendeket is. Ilyen például az, hogy a fiatalok magukra nézve a leégetőbb problémának 2008-ban – 2000-hez hasonlóan – főként a társadalmi-gazdasági faktorokat tartották, úgy mint a munkanélküliség és pénztelenség, a létbizonytalanság és a kilátástalan jövő érzete.¹⁷ 2016-ban a határon túli országok magyar ifjúsága számára a legfontosabb problémák főként anyagi természetűek, úgymint az anyagi létbizonytalanság, a szegénység, valamint a munkanélküliség. Ugyanakkor fontos aláhúzni, hogy a rangsorban előkelő helyet foglal el az alkoholfogyasztás problémája is. A szerzők táblázatba rendezték a korábbi

15 Ugyanakkor árnyalja a képet, hogy 2004 óta a napi dohányzók aránya folyamatosan csökken.

16 Tovább árnyalja a képet a fogyasztás gyakoriságának kérdésköre, amelyben már tapasztalható némi ingadozás is.

17 Megjegyzendő, hogy az Eurostat adatai szerint 2007-ben a 15–24 évesek 11%-a tartozott az ún. NEET csoportba (munkán és oktatáson kívüliek), és arányuk 2013-ra 13%-ra nőtt.

ifjúságkutatások eredményeivel¹⁸ kiegészített problématerképet, amely segítségével könnyedén kiolvashatóvá váltak az ifjúság problémaérzékelésében megjelenő változó, valamint állandó elemek. A kutatás során rákérdeztek a fiatalok baráti- és partnerkapcsolatok, a munkavállalási lehetőségek, az életszínvonal, a tanulási lehetőségek, a személyes élettervek, illetve a jövőbeli kilátások területén jelentkező elégedettségének mértékére. Mindezen kérdések nem pusztán az ifjúsággal foglalkozó tudományos diskurzusok szempontjából relevánsak, hanem a társadalompolitika és a döntéshozók is fontos következtetéseket vonhatnak le az eredményekből. A tanulmányban a szerzők elemzés tárgyává teszik ezen felül a fiatalok kockázati magatartását, emigrációs szándékaikat, értékrendjüket, s a legvégén javaslatokat is megfogalmaznak.

A *Régi és új kultúra* címet viselő fejezetben Szabó Júlia és Hires-László Kornélia a vizsgált ifjúság szabadidős tevékenységének, az ifjúsági kultúrának a leírására vállalkozott, továbbá feltérképezték, hogy az elmúlt évtizedekben milyen változásokon mentek keresztül a fiatalok szabadidős és kulturális fogyasztói szokásai. Az írás második felében a szerzők fogyasztói szegmenseket jelöltek ki, s ennek segítségével mutatták be a fiatalok kulturális fogyasztói mintázatát. Négy fogyasztói csoportot határoztak meg a fiatalok kulturális színtereit elemezve: magaskultúra-orientáltak, könnyed szórakozók, mindenevők és passzívak csoportja. Az eredmények azt mutatják, hogy a passzívak csoportja a legnagyobb minden vizsgált országban, és az ezen csoportba tartozó fiatalok valamennyi szabadidős tevékenységet viszonylag ritkán űznek.

Székely Levente és Aczél Petra *Magyar világ 2.0 – fiatalok és az új média* című írásukban arra keresik a választ, hogy vajon a hagyományos médiumok milyen szerepet játszanak a vizsgált ifjúság életében. Még izgalmasabbá teszi a fejezetet, hogy emellett a média indentitásformáló szerepének kérdését is górcső alá veszik. Végül kitérnek még az intenzívebb digitális tevékenységet végzők, valamint az online tértől távol maradók tanulmányozására, továbbá részletesen ismertetik a jelentősebb csoportok profilját. Az adatok is alátámasztják azt a mindennapokban is tapasztalható trendet, hogy mind a szabadidős tevékenységek, mind a munkakörnyezet egyre inkább mediatiszt, és a digitális média térnyerése az analóg média, főként a televízió rovására történt. A külföldi kutatások egyik legérdekesebb eredményét a fiatalok online kapcsolódásainak nemzetiség szerinti strukturaltsága jelenti: például a felvidéki magyar fiatalok kiemelkednek mind a helyi többségi

18 Ifjúság 2000 (Magyarország), MOZAIK 2001 (Kárpát-medence), Magyar ifjúság 2012 (Magyarország), GeneZYs 2015 (Kárpát-medence), Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (Magyarország), Ifjúság 2016 (Kárpát-medence).

társadalomhoz, mind a magyarországi közösséghez tartozó virtuális kapcsolataikkal.¹⁹ A többségi társadalom tagjaival való online összekapcsoltság tekintetében a felvidékieket a vajdasági magyar fiatalok követik (24%), míg az erdélyi és kárpátaljai magyar fiatalok esetében ez az arány 19, illetve 18%.²⁰ Az online kapcsolati hálók nemzetiség szerinti megoszlását érdekes lenne összevetni a régiók fiataljainak identitásával kapcsolatos eredményeivel, s megvizsgálni, hogy az adatok mennyiben korrelálnak egymással.

Külön fejezetben mutatja be az identitással összefüggő kérdéseket Veres Valér és Ruff Tamás. A *Kötődések – identitás, személyes kapcsolatok és nemzeti-etnikai attitűdök a Kárpát-medence magyar ifjúsága körében* című írásukban a szerzők egyrészt megvizsgálják, hogy miképpen fejeződik ki a magyar nemzeti identitás többségi és kisebbségi helyzetben. Továbbá arra keresik a választ, hogy miképpen változtak a kulturális nemzeti és állampolgári identitáselemek a kisebbségi magyar fiatalok körében 2000 óta. A *Magyar Ifjúság Kutatás 2016* során a csoportidentitás vizsgálatára is hangsúlyt fektettek, és megkérték a fiatalokat, hogy jelöljék meg, hogy elsősorban és másodsorban milyen csoporthoz tartozónak vallják magukat. Az elsődleges identifikációs válaszok 2001 és 2010 között nagy általánosságban nem változtak. Az ezredfordulón az elsősorban megjelölt közösség, amelyet a fiatalok több mint fele jelölt, a regionális jelzős magyar volt (erdélyi/romániai vagy székelyföldi, szlovákiai, vajdasági, illetve kárpátaljai magyar), egyharmaduk pedig egyszerűen „magyarnak” vallotta magát. 2010-ig a regionális jelzők megerősödése volt tapasztalható, majd ezután fordulat állt be, és megerősödött a regionális jelző nélküli „magyar” kategória, míg a regionális kategórián belül a romániai/szlovákiai/szerbiai/ukrajnai magyar megnevezés gyengülése volt tapasztalható. A tanulmány nem tér ki a fent vázolt dinamizmus hátterére, okaira, ugyanakkor mind tudományos, mind nemzetpolitikai szempontból felettébb izgalmas kihívás lenne annak megválaszolása, hogy mely nemzetpolitikai lépések és eszközök irányozták elő az összmagyarsághoz való kötődés megerősödését.

Szabó Andrea *A magyar fiatalok politikához való viszonya* című fejezetben a politikai szocializáció elméleti keretei között elemzi a magyar fiatalok politikához való viszonyulását, nagy hangsúlyt helyezve a szülői értékátadásra. Az eredmények közül a legszembevetőbb, hogy a fiatalok nem érdeklődnek a politika iránt, a magyarországi fiatalok kétötödét pedig sem a politika, sem a közélet nem érdekli. A politikai érdeklődés a kétezres évek eleje óta – némi elmozdulást leszámítva – érdemben nem változott, az alaptendencia az, régiótól

19 A felvidéki magyar fiatalok 43%-ra becsülték szlovák ismerőseik arányát, míg a magyarországi ismerőseik arányát csupán 23%-ra.

20 Erdély esetében kiemelhető, hogy Székelyföld és a többi erdélyi régió között jelentős különbség mutatkozik, hiszen míg a székelyek 13%-ra becsülik a románok arányát az online ismeretségi körükben, addig a többieknél ez az arány jóval magasabb, 26%-ot mutat.

függetlenül, hogy a fiatalokat alapvetően nem érdekli a politika, és csupán egy nagyon szűk csoport mutat érdeklődést a terület iránt. A családi szocializációt tekintve az eredmények azt mutatják, hogy az ezredforduló óta a magyar ifjúság régiótól szinte függetlenül inkább a konformitás irányába mozdult el, amit alátámaszt az a tény is, hogy 2016-ra a fiatalok több mint fele elfogadta szülei életeszményét.

Mráz Ágoston Sámuel a *Fiatal magyar választók* című tanulmányában a magyar fiatalok politikai értékeinek, preferenciáinak detektálására, valamint a választói magatartásuk magyarázatára vállalkozik. Konklúzióként megállapítható, hogy polarizációs szempontból az elmúlt másfél évtizedben a 2012-es év jelenti a fordulópontot. Addig ugyanis általánosságban a válaszolók több mint fele vallotta magát középen állónak a baloldali-jobboldali tengely mentén, míg 2016-ban arányuk 28%-ra csökkent, vagyis a kirajzolódó polarizációs trend tizenöt év alatt a középen állók számának radikális csökkenését hozta. Ugyanez a tendencia rajzolódik ki a liberális-konzervatív értékpár esetében is²¹, itt is 2016-ra kevesebb mint a felére redukálódott a középen állók aránya. A harmadik dimenzió, a mérsékelt-radikális ellentétpár viszonylatában szintén jelentős elmozdulás tapasztalható 2016-ban, hiszen az érvényesen válaszoló fiatalok körében a radikálisok aránya a 2008-as 13%-ról 29%-ra emelkedett. Az adatokból kiolvasható, hogy a politikai kérdésekhez kapcsolódó 2016-os trendforduló kapcsán izgalmas kérdés lenne, hogy vajon milyen okok állnak a háttérben, illetve mely külső tényezők játszottak meghatározó szerepet a fiatalok politikai attitűdjének, politikai gondolkodásának változásában.

Összegzés

A *Magyar Ifjúság Kutatás 2016* az Ifjúság kutatássorozat legfrissebb hulláma, amelynek során a magyarországi fiatalok mellett a Kárpát-medence nagyobb magyar lakta régióiban, így Erdélyben, Felvidéken, Vajdaságban és Kárpátalján élő magyar fiatalokat is bevontak a vizsgálatba. A magyar ifjúságot nagymintás adatfelvétellel, a legnagyobb határon túli magyarlakta régiókban egységes módszertannal és egy időben utoljára 2001-ben vizsgálták, így örömteli, hogy 2015-ben és 2016-ban két nagymintás ifjúságkutatást is lefolytattak.²²

A fent ismertetett tanulmánykötet nem pusztán az empirikus adatok közlését tűzte ki céljául, hanem a nemzetközi, valamint magyar vonatkozású elméleteket bemutató

21 A trendeket csak 2004-től lehet tanulmányozni, ugyanis a 2000-es kutatásban ez még nem szerepelt a kérdések között.

22 A másik nagymintás ifjúságkutatás, amely a külhoni magyar fiatalokat vizsgálat alá vonta, a GeneZYs 2015 volt.

tanulmányaival szélesebb kontextusba is helyezte azokat. A kötet szerkesztője, Székely Levente pedig előrevetítette további kötetek megjelenését is, hiszen a kutatás során nyert adatok feldolgozása még számos, a fiatalok megismerését zászlajára tűző szakmai munkának képezheti kiindulópontját.

Remélem, hogy a szakértők további tanulmánykötetekkel látnak el bennünket, és folytatják ezt a nem csak a tudomány számára kiemelkedően fontos munkát, hiszen mindannyiunk jövője a fiatalok kezében van. Továbbá bízom abban is, hogy a soron következő nagymintás ifjúságkutatási hullámok sem feledkeznek meg a külhoni magyar fiatalokról, hiszen ők éppúgy a magyar nemzet részei. Vizsgálatuk pedig nemcsak nemzetpolitikai cél, hanem speciális helyzetükből fakadóan kutatási kihívás is, így még számos kutatási kérdés várja, hogy megválaszolják.

RESUME

Viktória FERENC – Emese VITA

Institutional and Parental Considerations in Kindergarten Choice

Parents play an important role in kindergarten choice, and their decisions are directly affected by attractive institutional services. In a minority context, this decision often means a choice between mother tongue medium education or state language medium education, which in the long run could mean a choice between identity maintenance or assimilation. In the process of elaborating institutional development, maintaining the dialogue between parents and institutions is crucially important. The paper examines how the parental and institutional perspectives differ in the case of kindergarten choice and how the relation between the partners develop afterwards. First, the study is based on an online survey among the leaders of Hungarian kindergartens outside of Hungary (734 questionnaires). Second, 1,977 paper-based questionnaires were completed by parents who had chosen Hungarian kindergartens for their children in the minority context. The comparison of the two databases shows us, among other things, that the quality of the pedagogic work, the personality, and qualifications of the teachers are the most important pull factors in kindergarten choice.

Zoltán BIRÓ A. – Ágnes SÁROSI-BLÁGA

Kindergarten Teachers in a Minority Environment: Interpretations, Behavior and Features Based on the Results of a Survey Conducted in Transylvania

Based on the results of a survey carried out by the Hungarian Association of Teachers in Romania, the paper focuses on two topics: (1) understanding the role of kindergarten teachers in relation to other educational levels, and (2) perceptions about the teachers' professionalism, their social role and the importance of their role by settlement type. The survey was conducted between 2017 and 2018 in the Hungarian teaching community, which includes about 11,000 people in Romania. During the research 6075 teachers

answered the questionnaire, of which 1,196 were kindergarten teachers. The aim of the survey was to provide a general picture of the Hungarian pedagogical community in Romania. Our hypothesis was that, due to the minority situation, the educational system and the teachers have a special role, the practical realization of which depends essentially on the interpretation of this role by the teachers. The survey provided an opportunity to explore the attitudes and interpretation of Hungarian kindergarten teachers in Romania on such key topics as career choices, institutional / national and local functions, societal perceptions, education and self-training, barriers to the professional work of teachers, and attitudes towards teacher training.

József MOLNÁR – Viktória FERENC – István MOLNÁR D.

Expected Evolution of the Number of Hungarian Speaking Preschool Age Groups in Transcarpathia in the Near Future (2018–2022)

Preschool education is the foundation of mother tongue education, and is one of the main pillars of national identity. Effective planning of the kindergarten network requires knowledge of the future development of the number of preschool age groups. The paper presents the results of the projection of the number of Hungarian speaking 3–5 year-olds in Transcarpathia in the 2018–2022 period. This data may determine the demographic basis of the Hungarian kindergarten network in the near future. The number of Hungarians, ethnically mixed Hungarian-Ukrainians, and Hungarian-speaking Gypsy children were counted separately, because the extent and possibilities of inclusion of the three groups in Hungarian kindergarten education differ. The study also includes the categorization of Transcarpathian settlements based on the quantitative and qualitative characteristics of the Hungarian-speaking kindergarten children living there.

Gergő BARNA

Profile on Public Education: The Numerical and Proportional Evolution of Hungarian Medium Education in Romania from 1990 to 2017

The number of students in public education in Romania dropped overall by 39 percent, from 4.1 million students to 2.5 million, from 1990 to 2017. The decline in the number of students enrolled in Hungarian medium education was somewhat more moderate, involving a decrease from 188,000 to 122,000 students (35%). Changes in ratios show partially positive trends. After the share of participants in Hungarian education in the total school aged population in Romania hit a low of 4.6% in 1996, it embarked on a growing trend until the 2010s. A period of stagnation followed, with a 5.1-5.2% share of Hungarian students in the total population of students enrolled in the national education system. The ratio continues to remain short of the 6% share. Regions in Transylvania and various education levels show different dynamics compared to the general picture. The paper describes and analyzes these differences.

SZÁMUNK SZERZŐI

BARNA Gergő

Szociológus, a SoDiSo Research közvélemény-kutató cég és az Erdélystat – erdélyi statisztikai szolgálat vezetője

BIRÓ A. Zoltán

Társadalomkutató, egyetemi tanár, Sapientia EMTE Csíkszeredai Kar; intézményvezető, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja

FERENC Viktória

Nyelvész, kutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet

KISS-KOZMA Georgina

Politológus, PhD-hallgató, PPKE BTK Politikaelméleti Doktori Iskola

MOLNÁR D. István

Geográfus, oktató, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus Tanszék; főmunkatárs, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont

MOLNÁR József

Geográfus, földrajztanár, tanszékvezető, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus Tanszék

SÁROSI-BLÁGA Ágnes

Szociológus, doktorjelölt, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja

VITA Emese

Szociológus, kutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet